

Dr. Sztanó Imre Emlékkonferencia

Tudományos Konferencia Konferenciakötete

Szerkesztette: Dr. Denich Ervin

Dr. Sztanó Imre Emlékkonferencia

Tudományos Konferencia konferenciakötete

Szerkesztette: Dr. Denich Ervin

Kiadja a Budapesti Gazdasági Egyetem
Kiadás helye: Budapest

Budapest, 2024

Szerkesztette:
Dr. Denich Ervin

Lektorálta:
Dr. Kardos Barbara
Dr. Borzán Anita
Dr. Denich Ervin
Dr. Tóth Gábor
Dr. Sisa Krisztina A.
Dr. Szijártó Boglárka
Madarasiné Dr. Szirmai Andrea

A Dr. Sztanó Imre Emlékkonferencia
Tudományos Konferencia konferenciakötete
A konferenciakiadvány a BGE Pénzügyi és Számviteli Kar gondozásában
jelenik meg

© Szerzők, 2024
© Szerkesztő, 2024

Kiadja a Budapesti Gazdasági Egyetem
1055 Budapest, Markó utca 29-31.
A kiadásért felelős: Dr. Andor György rektor

ISBN 978-615-6886-11-8

DOI: 10.29180/ 978-615-6886-11-8

TARTALOM

Belyó Pál A munkaerőpiac változásai – A keresetek alakulása	4
Fridrich Péter – Simon Szilvia Lényegesség meghatározásának speciális esetei	16
Hegedűs Mihály A vállalatméret, hozzáadott érték és technológiai fejlődés hatásai a könyvvizsgálói piac szerkezetére és teljesítményére a V4 országokban	29
Németh Krisztina – Németh Szilárd A familiness ereje polikrízis idején	39
Poór József – Kálmán Botond Géza – Horváth Géza – Malatyinszki Szilárd Menedzsment és HR háborús környezetben	49
Siklósi Ágnes – Denich Ervin – Veress Attila – Sisa Krisztina A. Visszaváltási díj számviteli kezelésének összefüggései a körforgásos gazdasági modell szerint	66
Tóth Balázs Hogyan állhat az államszámvitel a vezetés szolgálatába?	77
Tóth Gábor Kognitív torzítások szerepe a számviteli beszámolásban	84
Lukács László István Egy lehetséges Cash flow kimutatás modell az Államháztartási számvitelről szóló 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet szemléletmódjában	92

A MUNKAERŐPIAC VÁLTOZÁSAI – A KERESETEK ALAKULÁSA

Dr. Belyó Pál, professzor

Eduvus Egyetem, Gazdálkodástudományi tanszék

email: belyo.pal@edutus.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_1](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_1)

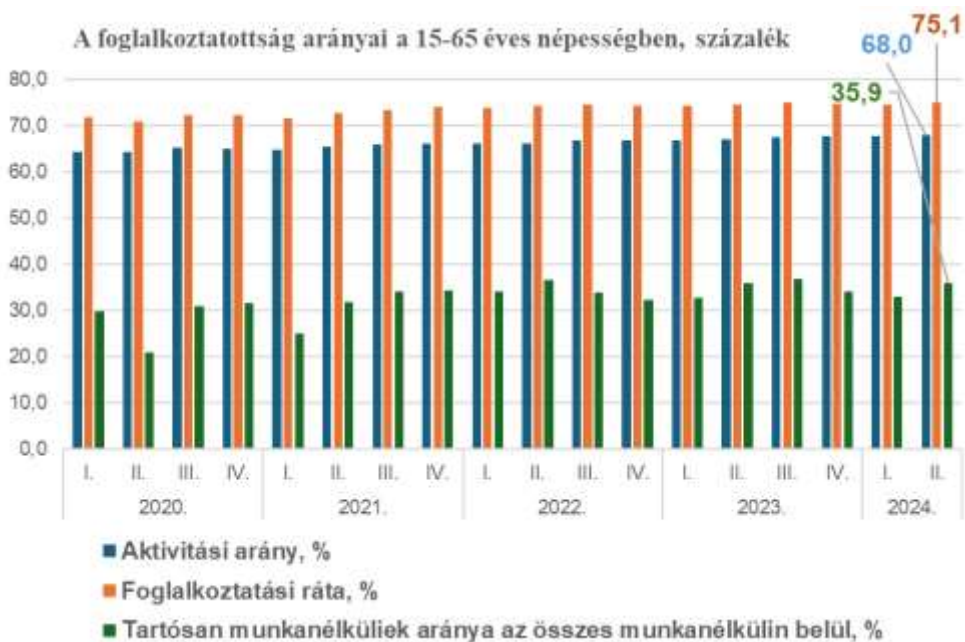
Absztrakt

A foglalkoztatottság szintje az Európai Unióban elérte a koronavírus járvány előttit. A munkanélküliségi ráta 27 tagállamra vonatkozó rangsorában Magyarország a 4,3 százalékos mutatóval a 21. helyen van, ez kedvező foglalkoztatottsági viszonyokra utal. Érzékelhető változás azonban nem ment végbe a nemek közötti foglalkoztatottsági arányokban. Ezt a folyamatot látjuk a foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták esetében is. Változatlanul gondot jelez, hogy az álláskeresők egyharmada legalább egy éve nem tud elhelyezkedni. A munkanélküliség átlagos időtartama 10 hónap körüli. Az elmúlt 3 évtizedben maximum az átlagbér 40-44 százalékát érte el a minimálbér, de a kormány elképzelése szerint legkésőbb 2027-ig az átlagbér 50 százalékára emelkedne. Ehhez évi 17-18 százalékkal kellene emelni a minimálbért. Súlyosabb kockázat az infláció alakulása, ugyanis a gyors béremelést a vállalatok minden bizonnyal azonnal érvényesítik a fogyasztói árakban. Több éven keresztül folyó magas a minimálbér emelés kialakíthat egy un. ár-bérspirált, részben éppen a legkisebb bérek termelékenységétől elszakított emelése miatt.

1. Bevezetés – a foglalkoztatottság szintje, a munkanélküliség

2023 évre a foglalkoztatottság szintje az Európai Unióban elérte a koronavírus járvány előttit. A munkanélküliségi ráták a múlt év első felében érzékelhetően csökkentek, az év második felében stagnáltak. A munkanélküliség arány 2024 júniusában 6 százalék, ezen belül az eurózónáé 6,5 százalék volt. A munkanélküliségi ráta 27 tagállamra vonatkozó rangsorban Magyarország a 4,3 százalékos mutatóval a 21. helyen van, ez kedvező foglalkoztatottsági viszonyokra utal.

Hazánkban *2024. II. negyedévében* a foglalkoztatottak átlagos létszáma a 15–74 évesek körében 4 millió 745 ezer fő volt, azaz 21 ezer fővel több az egy évvel előzőnél. A férfi foglalkoztatottak létszáma kismértékben, 2 millió 501 ezer főre csökkent, a nőké 27 ezerrel, 2 millió 244 ezerre bővült.

1. ábra: A foglalkoztatottság arányai a 15-65 éves népesség százalékában
Forrás: KSH adatai alapján, saját szerkesztés

A 15–64 évesek körében a foglalkoztatási arány 75,1 százalék. A férfiak esetében 79,0 százalék maradt, míg a nőknél 71,2 százalékra, 0,7 százalékponttal emelkedett. A 15–74 éves munkanélküliek száma az 215 ezer főre, 23 ezer fővel nőtt a 2023 második negyedévhez képest. Előző évhez képest, a munkanélküliségi ráta is 0,4 százalékponttal enyhén nőtt, 4,3 százalékra. A férfiak körében 0,4 százalékponttal emelkedett, 4,4 százalékra a munkanélküliségi ráta, 114 ezer férfi volt munka nélkül. A nőknél 4,3 százalékra emelkedett a munkanélküliségi, a 0,5 százalékponttal növekedéssel számuk 101 ezer fő. A munkakeresés átlagos időtartama azonban 10 hónap, a munkanélküliek 35 százaléka három hónapnál rövidebb, míg 36 százalékuk egy éve keres állást. 2024. június végén 0,6 százalékkal csökkent az egy évvel korábbihoz képest¹ a nyilvántartott álláskeresők létszáma, 223 ezer főre.

A munkaerő-felvétel módszertana szerint a 12 hónapnál rövidebb ideje külföldön dolgozó 106 ezer főt is beszámítva a hazai foglalkoztatottak száma 4,2 százalékkal nőtt az egy évvel korábbihoz képest. A lakossági adatfelvétel szerint pedig a hazai elsődleges munkaerőpiacon – a közfoglalkoztatottakat és az egy évnél rövidebb ideje külföldön dolgozókat nem, ugyanakkor a gyed, gyes miatt távol lévő 128 ezer főt beleszámítva – 4 millió 579 ezer főt foglalkoztattak, 0,6 százalékkal többet, mint 2023 második negyedévében.

¹ A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adminisztratív adatai szerint (<https://nfsz.munka.hu/>)

A 25 éven aluliak munkanélküliségi rátája magas, 12,8 százalékos, az egy évvel korábbihoz viszonyítva 1,1 százalékponttal csökkent.

2024 júniusában a 15–74 éves foglalkoztatottak átlagos létszáma az előző év azonos időszakához képest lényegében nem változott, 4 millió 768 ezer főt tett ki. A munkanélküliek száma 210 ezer fő, a munkanélküliségi ráta 4,2 százalék volt.

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai szerint a nyilvántartott álláskeresők száma június végén 222.800 fő volt, 3.200 fővel, 1,4 százalékkal kevesebb, mint májusban, és 1.400 fővel kevesebb, mint egy éve. 44 ezer új álláshelyet jelentettek be júniusban a foglalkoztatók, 29 százalékkal többet, mint egy hónappal korábban, és 79,2 százalékkal többet, mint 2023 júniusában. Az akkori állapothoz viszonyítva a piaci munkahelyek rendkívül alacsony száma 86,5 százalékkal, a támogatott munkahelyeké 62,5 százalékkal nőtt. A júniusban bejelentett új álláshelyek 27,5 százaléka közmunka végzésére irányult.

A munkanélküliek gazdaságilag aktív népességhez viszonyított aránya Észak-Magyarországon 9,9 százalék, Észak-Alföldön 7,2 százalék, míg Dél-Dunántúlon 6,6 százalék volt. A munkanélküliségi ráta vármegyei szinten magas, így Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 11,2 százalékos, Nógrád megyében 10,3 százalékos, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 8,2 százalékos, Somogy megyében 7,7 százalékos, Heves megyében 7,1 százalékos arányt jelez. A munkanélküliség aránya az országos átlagnál ugyancsak magasabb Jász-Nagykun-Szolnok megyében 6,9 százalékos, Békés illetőleg Hajdú-Bihar megyében 6,4 százalékos, Baranya megyében 6,3 százalékos, Tolna megyében 5,5 százalékos.

2. Munkaerőpiaci jellemzők és minimálbér alakulása

2024-ben folytatódnak az elmúlt évek munkaerőpiaci folyamatai. Az év közepén, a hatodik hónap végén 222.800 munkanélkülit tartottak nyilván és ezek 10,3 százaléka 25 éven aluli volt. A fiatalok 48 százaléka még első munkahelyét kereste. A korábbi évek jellemzői csak lassan változnak;

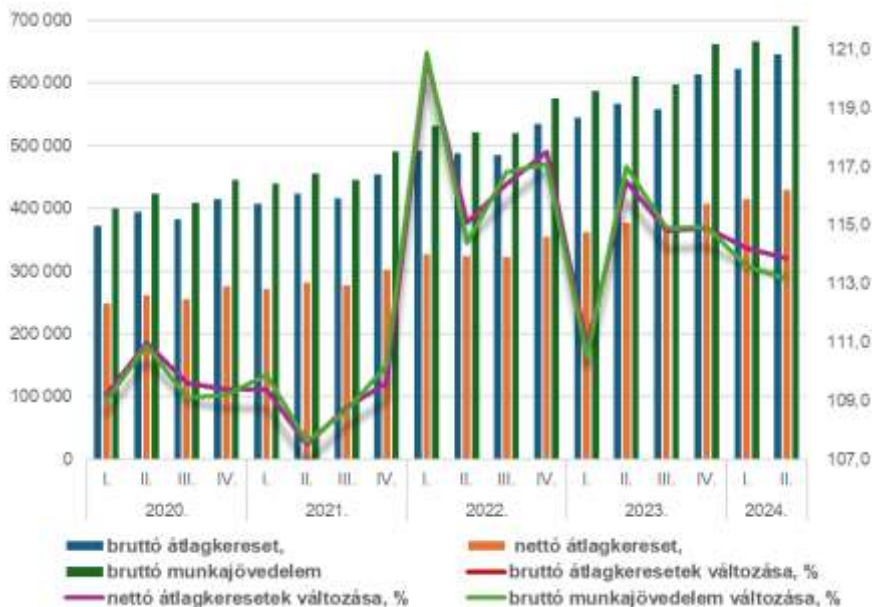
- szakképzettség a munkanélküliek 29,6 százalékának nincs,
- az álláskeresők 40 százaléka legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik,
- a középfokú végzettségűek – az álláskeresők 51,8 százaléka – körében 50,2 százalék végzett szakiskolát vagy szakmunkásképzőt, 25,5

százalék szakközépiskolát, szakgimnáziumot, 5 százalék technikumot, míg 19,3 százalék gimnáziumot,

- a felsőfokú végzettségűek 8,2 százalékot képviselnek a munkanélküliek között,
- az álláskeresők közel egyharmada 55 éven felüli, az elhelyezkedés szempontjából kiszolgáltatott korcsoportba tartoznak.

Nehéz helyzetben van a munkanélküliek valamivel több mint egyharmada, akik nem jogosultak álláskeresői támogatásra. Ennek egyhavi összege egyébként legfeljebb a minimálbérével egyenlő, és mindössze 90 napon keresztül jár. További ún. szociális támogatásban, azaz legfeljebb a minimálbérrel azonos összegű, mérlegelésen alapuló keresetpótló juttatásban, illetve a nyugdíj előtti, a minimálbér 40 százalékával azonos álláskeresői segélyben az álláskeresők alig több mint egynegyede részesül. A nyilvántartott munkanélküliek több mint négytizede viszont teljesen ellátatlanul marad, hiszen az újra-elhelyezkedésig szükséges átlagos időtartam általában háromszorosan meghaladja a 3 hónapig folyósított „munkanélküli ellátást”.

2024. júniusában a bruttó átlagkereset 642.000 forint volt, 13,3 százalékkal több az egy évvel korábinál. A kedvezmények figyelembevételével számolt nettó átlagkereset 442.000 forint volt. A bruttó átlagkereset 13,3 százalékkal, a nettó átlagkereset 13,1 százalékkal, a reálkereset pedig 9,3 százalékkal nőtt az egy évvel korábbihoz képest. A bruttó kereset mediánértéke 518.800, a nettó kereset mediánértéke 359.200 forint volt, amely értékek 15,3 százalékkal, illetve 15,1 százalékkal meghaladták az előző évit.

2. ábra: Keresetek alakulása negyedévenként (Ft/fő és előző év azonos né = 100%)

Forrás: KSH adatai alapján, saját szerkesztés

A rendszeres (prémium, jutalom, egyhavi külön juttatás nélküli) bruttó átlagkereset összege 598.200 forint, ami 13,9 százalékkal több, mint az előző év azonos időszakában. A rendszeres bruttó átlagkereset a vállalkozásoknál 595.000, a költségvetésben 597.800, a nonprofit szektorban 631.300 forintot ért el, 12,0 százalékkal, 18,8 százalékkal, illetve 18,7 százalékkal emelkedett 2023 júniusához viszonyítva.

A nettó átlagkereset a kedvezményeket figyelembe véve 442.000 forintot ért el, 13,1 százalékkal magasabb volt, mint 2023. júniusban. A reálkereset 9,3 százalékkal nőtt az infláció előző év azonos időszakához mért 3,7 százalékos értéke mellett.

Veszélye lehet a minimálbér jelentős növekedésének több szempontból is. Nélkülözhetetlen az, hogy a többi bércategóriában is érdemi korrekciók történjenek elkerülve a komoly nehézségeket okozó bértorlódást. Vagyis a kormányzat a minimálbér és az átlagbér közötti különbség csökkentésnek céljából nagyot emel a legkisebb béreken, de a különbség mégsem csökken a vártak megfelelően. Érdemi emeléseket kell ugyanis végrehajtani a mediánbér körül keresőknél, de az átlagbéren dolgozók szintje körül is. Itt is igény lesz nagyobb mértékű emelésre, hiszen figyelembe kell venni a reálbérek, vagyis a keresetek vásárlóerejének a növekedését.

3. ábra: Az egyes bérek havi összege Ft-ban

Forrás: KSH adatai alapján, saját szerkesztés

Feltehetően a minimálbérnek az átlagbérhez történő felzárkóztatása jelentősen, csak egy komoly mértékű (cca. 50 százalékos) növeléssel érhető el. Egy 10 százalékos körüli emelés sem lenne elég a felzárkózáshoz, pedig ennek is komoly gazdasági kockázatait valószínűsítik az érdekképviseltek. A tartósan megmaradó eredményhez pedig az azt következő években is az országos átlagbérhez igazodó emelés kell.

A legkisebb bérek gyors központi emelésének azonban komoly kockázatai lehetnek. Sok kisvállalat nem tudná a hirtelen megugró bérköltségeket kigazdálkodni, ezért egyes vállalatok csődbe mennének. Ez még akkor is káros lehet, ha a kevésbé hatékony cégek megszűnésével akár javulhatna a nemzetgazdasági termelékenység. A kormány azonban határozott abban, hogy 3 év alatt a minimálbér érje el a nettó átlagbér 50%-át, jelenleg ez még csak 44%. A várható gazdasági fejlődést figyelembe véve, a minimálbér 2025-ben 9 százalékkal emelkedhet és 7 százalékkal a garantált bérminimum. A munkaadók és munkavállaló érdekképviseltek szorgalmazzák a több évre vonatkozó, feltehetően egy hároméves fejlesztés szükségességét. Így a minimálbér összege 2025-ben egy 9 százalékos emeléssel 290.800 forintra növekedne, 2026-ban 13 százalékkal, 2027-ben pedig további 14 százalékkal emelkedhetne. A garantált bérminimum pedig egy kisebb, 7 százalékos növekedéssel a 2024 évi 326 ezerről 348.800 forintra.

3. Férfi-női keresetek – a diszkrimináció hatása

Magyarországon az ezer férfira jutó nők száma 1.076 fő és a születéskor várható élettartam szerint 6 és fél évvel tovább élnek a nők. A foglalkoztatottsági ráta ezzel szemben 8,4 százalékponttal magasabb a férfiaknál és többet is keresnek, hiszen a teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkereset közötti rés 15,3 százalék a javukra².

A nemek közötti bérkülönbség az elmúlt évtizedben gyakorlatilag változatlan maradt, hiszen az Unióban jelenleg a nők átlagosan még mindig 13 százalékkal keresnek kevesebbet, mint férfi munkatársaik. Egyetértés van abban, hogy bár ehhez az érezhető különbséghez számos tényező járul hozzá, még mindig a bérdiszkrimináció képezi az egyik fő akadályát a nemek közötti béregyenlőség elérésének.

Egyértelmű, hogy az egyenlőtlen bérek miatt a nők jobban ki vannak téve a szegénység kockázatának, és az is lényeges, hogy ez a különbség hozzájárul a nyugdíjak terén a nemek között az Unióban fennálló 30 százalékos egyenlőtlenséghez is.

A nők és férfiak közötti egyenlőtlenség a fizetésekben jól láthatóan megmutatkozik. Európában a nők óránként átlagban 12,7 százalékkal keresnek kevesebbet, mint a férfiak. Okai főleg a foglalkoztatás, az iskolai végzettség és a munkatapasztalat különbségeivel függenek össze.

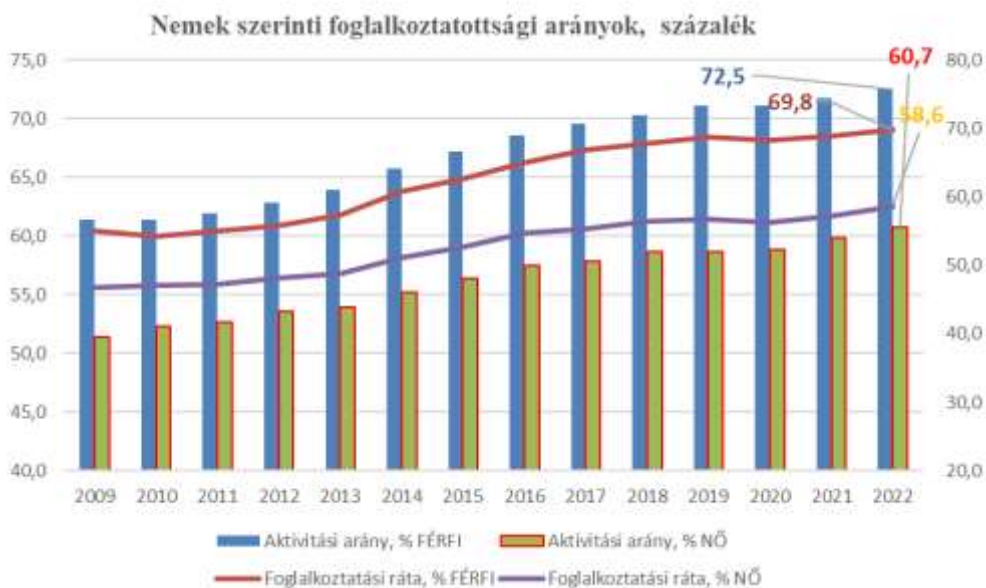
Az eddigi vizsgálatok alapján a diszkrimináció lehet a nemek közötti bérszakadék legjelentősebb tényezője³. A nemek közötti bérszakadék kétötödét (39 százalék) a nemi diszkrimináció okozza. Az idegen identitású foglalkoztatottak esetében pedig a nemi megkülönböztetés közvetlen megkülönböztetésre és tudattalan elfogultságra utal.

Annak ellenére, hogy az eltelt tíz év távlatában jelentősen nőtt a foglalkoztatás, mégsem ment végbe érzékelhető változás, javulás a nemek közötti foglalkoztatottsági arányokban. 61 százalékról 72 százalékra nőtt a férfiak aktivitási aránya, de a nőké hasonló módon bővült és így a különbség változatlan. Ezt a fejlődési folyamatot látjuk a foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták esetében is.

² <https://www.ksh.hu/ferfiak-es-nok?lang=hu>

³ A nemek közötti bérszakadék: a megkülönböztetés járul hozzá leginkább az egyenlőtlenséghez <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/22/gender-pay-gap-discrimination-found-to-be-most-significant-contributor-to-inequality>

A nemek közötti bérszakadék a nők és férfiak átlagos bruttó órabére közötti különbség. A jövedelemadó és a társadalombiztosítási járulékok levonása előtti, a munkavállalót megillető bruttó fizetés alapján számítják ki. A számítások során csak a tíz vagy több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozásokat veszik figyelembe

4. ábra: Nemek szerinti foglalkoztatottsági arányok százalékban
Forrás: KSH adatai alapján, saját szerkesztés

A nők munkaerőpiaci részvételét vizsgálva a magyarországi szakpolitikai döntések közül az elmúlt 25 év talán legfontosabb változása a kisgyermekes szülők foglalkoztatottságával összefüggésben az, hogy 1990-től a gyes mellett már lehetett részmunkaidőben is dolgozni. Sőt jelenleg már mind a gyes, mind a gyed esetében a szülést követő 6 hónap után vissza lehet térni a munkába úgy, hogy a gyerekneveléssel kapcsolatos ellátásokat már mindkét szülő, illetve a gyes esetében a nagyszülő is igénybe veheti⁴.

Ugyanakkor az is figyelemre méltó, hogy az az alapelv, miszerint egyenlő munkáért egyenlő bér jár, az 1989-es alkotmány még nevesítette, de a 2012-ben elfogadott alaptörvényből ez a tétel már kikerült.

Az utóbbi két évtizedben az alacsony iskolai végzettségű férfiak és nők közötti bérszakadék csökkent, de a diplomás munkavállalók körében a fizetések a férfiak körében jobban nőtt. További sajátosság, hogy egyes területeken magasabb a férfiak aránya, így nagyon kevés a nő a természettudományos és mérnöki területeken. Ehhez kapcsolódóan érdekes az is, hogy minél magasabb

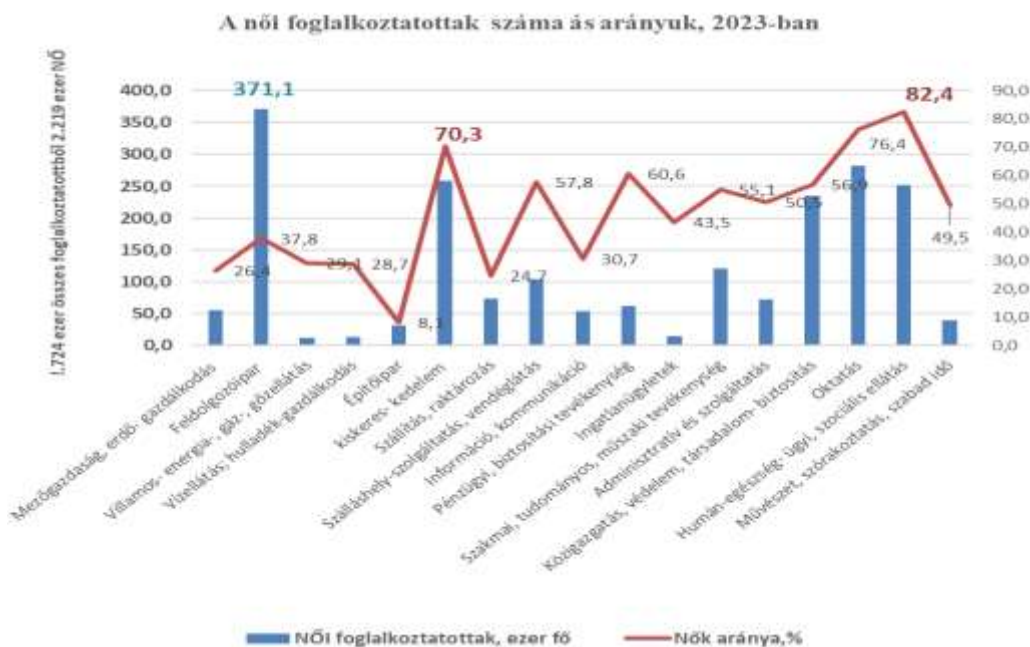
⁴ Nők és férfiak helyzete – nemzetközi összehasonlításban Simonovits Bori–Szeitl Blanka
https://www.tarki.hu/sites/default/files/trip2018/166-183_simonovits_szeitl_Nok_ferfiak_helyzete.pdf

egy konkrét munkánál a fizetés szintje, annál nagyobb a bérszakadék a férfiak és a nők között⁵. A nők foglalkoztatottságának jellemzője az is, hogy 100 munkavállaló nő közül mindössze hat fő dolgozik a legjobban fizetett pozíciókban, míg a férfiaknál ez az arány 13 százalékos.

Néhány éve a bérkülönbség csökkenésének folyamata azonban megállt, a férfiak bére gyorsabban növekszik évről évre, mint a nőké. A férfiak és a nők közötti, 2010-es évekre jellemző 16 százalékos bérkülönbség pár éve nő, és mostanra elérheti a 20 százalékot.

2022-ben a nők mintegy harmada (30 százalék) dolgozott részmunkaidőben, szemben a férfiak 8 százalékkal. Azonban a fizetetlen és a fizetett munkát is figyelembe véve, a nők több órát dolgoznak hetente, mint a férfiak. a családi kötelezettségek hatnak a karrierre több nő dolgozik az alacsony fizetésű ágazatokban, kevesebben vannak és alacsonyabb fizetésűek a női vezetők. 2020-ban a vezetői posztok egyharmadát töltötték be női alkalmazottak az egész EU-ban.

Az anyagi elismerésüket tekintve pedig az egyes foglalkozások közötti különbségekben a női vezetők nagy hátrányban vannak, és átlagosan 23 százalékkal kevesebbet keresnek óránként, mint a férfi vezetők, emellett.

5. ábra: A női foglalkoztatottak száma és arányuk 2023-ban
 Forrás: KSH adatai alapján, saját szerkesztés

⁵ Forrás: Adamecz-Völgyi Anna: Van-e üvegplafon Magyarországon?

Érdekes a nemek munkaidő ráfordításának eltérései a munkaerő piaci státusuk alapján. Igen sokatmondó az a felmérési eredmény, amely szerint míg a magyar nők 56 százaléka végez háztartási munkát naponta, addig a férfiaknak mindössze 14 százaléka.

4. Következtetések - összegzés

Változatlanul gondot jelez a tartós munkanélküliség folyamata, az álláskereső mintegy harmada legalább egy éve nem tud elhelyezkedni. A munkanélküliség/álláskereső átlagos időtartama változatlanul magas, 10 hónap körüli.

A másik, súlyosabb kockázat az infláció megugrása. A gyors béremelést a vállalatok minden bizonnyal azonnal érvényesítik a fogyasztói árakban, és a növekvő fogyasztói árak újabb bérkövetelésekhez vezetnek. A feszes munkaerőpiac erősíteni fogja az inflációs trendet, miközben a beruházások visszafogása rontani a gazdasági kilátásokat. Több éven keresztül folyó magas a minimálbér emelés kialakíthat egy ún. ár-bérspirált, részben éppen a legkisebb bérek termelékenységétől elszakított emelése miatt. És kezdődik a spirál, azaz a magas infláció következtében a minimálbér, és ezzel együtt az átlagbér emelkedése is gyorsul, végső soron pedig sem a minimálbéren, sem az átlagbér körül foglalkoztatott nem jár jobban.

A következő években feltehetően fokozódni fog a munkaerőhiány, a feszes munkapiacra pedig a dolgozók alkupozíciója erősödhet, szinte minden területen nagyobb bérköveteléssel állnak elő. A kormány elképzelése szerint, hogy legkésőbb 2027-ig az átlagbér 50 százalék-ára emelkedjen a minimálbér, több szempontból is kérdéses. Az elmúlt 3 évtizedben maximum az átlagbér 40 százalékát érte el a minimálbér, de csak azokban az években volt átmenetileg 1-2 százalékpontos megugrást, amikor a minimálbért kifejezetten nagymértékben, 10 százalék felett emelték. Bár folyamatosan nőtt a minimálbér az elmúlt tíz évben, de a legkisebb bér arányaiban mégsem közelített az átlagbérhoz, sőt a munkaerőhiány fokozódásának időszakában csökkent is.

Ahhoz, hogy ne csak átmeneti ugrások legyenek a minimálbér arányának közelítésében, több éves egyezség kellene a munkavállalók és a munkaadók között, amellyel lehetővé válna a minimálbér gyors, radikális emelése. A minimálbérenak a néhány év alatt - legkésőbb 2027-ig - elérendő 10 százalékpontos változása az átlagbér 50 százalékához, minden egyes évben nagyon jelentős mértékű emelés tenne szükségessé.

Feltételezve az elmúlt tíz évben megvalósult átlagbér növekedés éves ütemét, akkor 2027-re bruttó 860.000 ezer forint feletti átlag érhető el. Ennek 50

százaléka lenne a 430.000 forintos minimálbért, a jelenlegi 266.800 forinttal szemben. A következő három évben tehát évi 17-18 százalékkal kellene emelni a minimálbért, miközben az átlag nem nőhetne 10 százaléknál nagyobb mértékben.

Kérdéses azonban van-e kellő erő és akarat ahhoz, hogy a minimálbér növelése mellett a garantált bérminimum növelése eltérő mértékű legyen és javaslatok szerint a minimálbér és a bérminimum összeérjen néhány év alatt. Ahhoz, hogy a minimálbér elérje az átlagbér 50 százalékát, a garantált bérminimum 30 százalék és a minimálbér 60 százalék körüli emelését kell végrehajtani 3 év alatt. Megfontolandó azonban, hogy milyen következménnyel jár majd, hogy 2027-re eltűnik a képzetlen és a szakképzett dolgozók minimális bére közötti különbség.

Felhasznált források

MNB Inflációs jelentés

<https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/inflacios-jelentes/2024-06-20-inflacios-jelentes-2024-junius> (letöltve: 2024. 08.21.)

KSH Módszertani leírás – Foglalkoztatottság és munkanélküliség

<https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok#/hu/document/fem2407> (letöltve: 2024. 08.21.)

KSH Módszertani leírás - Kerestetek

<https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/modszertan/kermodsz23.html>

<https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok#/hu/document/ker2406> (letöltve: 2024. 08.20.)

<https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok#/hu/document/far2407> (letöltve: 2024. 08.21.)

<https://www.ksh.hu/ferfiak-es-nok?lang=hu> (letöltve: 2024. 08.21.)

<https://www.theguardian.com/world/2019/aug/22/gender-pay-gap-discrimination-found-to-be-most-significant-contributor-to-inequality> (letöltve: 2024. 08.17.)

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adminisztratív adatai

(<https://nfsz.munka.hu/>) (letöltve: 2024. 08.16.)

Sik Endre, Csaba Dániel és Hann András, Szerkesztők: Ágó Anna, Fris E. Kata: A férfiak és nők közötti jövedelemegyenlőtlenség és a nemi szegregáció a mai - A diszkrimináció elleni küzdelem – a társadalmi szemléletformálás és hatósági munka erősítése

https://web.archive.org/web/20160406034504/http://www.egyenlobanasm.od.hu/tamop/data/TAMOP_EBH_1_szakertoi.pdf (letöltve: 2024. 08.30.)

LÉNYEGESSÉG MEGHATÁROZÁSÁNAK SPECIÁLIS ESETEI

Fridrich Péter, ny. főiskolai adjunktus, könyvvizsgáló partner
Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék,
ANKER-AUDITOR Kft.

Dr. Simon Szilvia Ph.D., főiskolai docens
Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék
email cím: simon.szilvia@uni-bge.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_2](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_2)

Absztrakt

A pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata során a könyvvizsgáló kellő bizonyosságot kíván szerezni arról, hogy a vizsgálat alatt álló pénzügyi kimutatás nem tartalmaz akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. A könyvvizsgálati kockázat csökkentése során a lényegesség meghatározásának tehát kiemelt jelentősége van, amelynek szabályait a könyvvizsgálati standardok tartalmazzák. Azonban ezek az általános előírások (ISA 315, ISA 320, ISA 450) normál céghelyzeteket feltételeznek és az egyedi pénzügyi kimutatásokra vonatkozóan fogalmazzak meg alkalmazható szabályokat. Felmerülhet bennünk az a kérdés, hogy hogyan kell alkalmazni ezeket a szabályokat, ha nem egyetlen vállalkozás, hanem egy vállalatcsoport konszolidált pénzügyi kimutatása, vagy nem normál, hanem speciális céghelyzet (átalakulás, egyesülés, szétválás) esetén kell a lényegességet értelmezni. Előadásunk/tanulmányunk ezeket a kérdéseket vizsgálja a rendelkezésre álló könyvvizsgálati standardok előírásainak felhasználásával, illetve adaptálásával.

1. Bevezetés

A pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata során a könyvvizsgáló átfogó célja, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arról, hogy a pénzügyi kimutatások nem tartalmaznak akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. Ez biztosítja a könyvvizsgáló számára, hogy megfelelő könyvvizsgáló véleményt bocsásson ki. A kellő bizonyosság egy magas fokú bizonyosságot jelent, azonban nem jelenti azt, hogy a vizsgált pénzügyi kimutatás hibamentes lenne. A kellő bizonyosság elérése érdekében a könyvvizsgálónak elegendő és megfelelő bizonyítékokat kell szereznie annak érdekében, hogy a könyvvizsgálati tevékenységgel szükségképpen együtt járó könyvvizsgálati kockázatot elfogadhatóan alacsony szintre csökkentse. A könyvvizsgálati kockázat csökkentése céljából a könyvvizsgálónak meg kell határoznia, hogy mit tekint lényegesnek. A könyvvizsgáló akkor tekinti a hibás állításokat,

kihagyásokat lényegesnek, ha azok önmagukban vagy összességükben ésszerű várakozások alapján befolyásolhatják az érdekhordozókat a pénzügyi kimutatások alapján meghozott gazdasági döntéseik meghozatalában. (ISA 200)

2. Lényegesség meghatározása általános helyzetben

A lényegesség meghatározása során a könyvvizsgálónak a szakmai megítélésére kell támaszkodnia és az ISA 200 A független könyvvizsgáló céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal történő végrehajtása című standard előírásai alapján figyelembe kell vennie a gazdálkodó tevékenységének jellemzőit, körülményeit, a hibás állítás nagyságát, jellegét.

A lényegesség adott pénzügyi kimutatásra vonatkozó megfelelő megállapítása érdekében a körülményeket pontosan azonosítani kell. A befolyásoló tényezők azonosítása során a következő kérdéseket kell megválaszolni:

- Mit vizsgálunk?
- Milyen céghelyzetről beszélhetünk?
- Milyen időpontra vonatkozóan kell a lényegességet megállapítani?
- Mi az adott helyzetre vonatkozó szabályozás?
- Hogyan tudjuk a lényegességet megállapítani?
- Hány vállalkozásra kell a lényegességet megállapítani?

Általános esetben egyedi beszámolók, pénzügyi kimutatások (továbbiakban pénzügyi kimutatások) könyvvizsgálatáról van szó, amely készülhet a számviteli törvény (2000. évi C. törvény a számvitelről) vagy más számviteli szabályrendszer, például a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (International Financial Reporting Standards, továbbiakban: IFRS) alapján. A számviteli törvény előírásai alapján készült éves beszámoló mérlegből, eredménykimutatásból és kiegészítő mellékletből áll, amelyhez kapcsolódóan üzleti jelentést is kell készíteni. Az IFRS előírásai alapján készült pénzügyi kimutatás részei a pénzügyi helyzet kimutatás (mérleg), átfogó eredménykimutatás, saját tőke változás kimutatás, cash-flow kimutatás, jegyzetek a pénzügyi kimutatáshoz. A könyvvizsgálat így e kimutatások könyvvizsgálatára vonatkozik.

A könyvvizsgálat általában normál céghelyzetben működő egyedi vállalkozások pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálatára terjed ki, amelyeknél érvényesül a vállalkozás folytatásának elve.

Mivel ezek az üzleti év fordulónapjára készülnek, így a lényegességet is erre a napra, a fordulónapra vonatkozóan kell megállapítani két alkalommal, a tervezés szakaszában és a könyvvizsgálat végrehajtása, zárása, a jelentés kibocsátása előtt ellenőrzésként.

A lényegesség meghatározása során konkrét standardok előírásaira kell támaszkodni, amelyek közül a legfontosabbak a következők:

- ISA 200 A független könyvvizsgáló céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal történő végrehajtása,
- ISA 315 (felülvizsgált) Lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése,
- ISA 320 Lényegesség a könyvvizsgálat tervezésében és végrehajtásában,
- ISA 450 A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése című standardok.

A lényegesség megállapításakor a könyvvizsgáló az adott gazdálkodó tevékenységében rejlő kockázat azonosítása és felmérése alapján választja ki azt a mutatót, amely alapján a lényegességet meg fogja határozni (ISA 350)

- a pénzügyi kimutatás egészére,
- a végrehajtás szintjére,
- az egyedileg jelentős tételre, valamint
- az egyértelműen elhanyagolható nagyságrendű hiba nagyságára vonatkozóan.

Megnevezés	Tervezett összeg eFt	Arányszám %		Lényegesség tervezett mértéke eFt	
		alsó határ	felső határ	alsó határ	felső határ
Mérlegfőösszeg		1	2		
Saját tőke		2	3		
Adózás előtti eredmény		5	10		
Árbevétel		0,5	1		
A lényegesség megállapított mértéke					
Végrehajtási lényegesség (a lényegesség 75 %-a)					
Egyedileg jelentős tétel alsó határa (hibahatár 1/3-a)					
Egyértelműen elhanyagolható nagyságrendű hiba összege (egyedileg jelentős tétel 5 %-a)					

1. táblázat: Lényegesség meghatározása

Forrás: saját szerkesztés

A könyvvizsgálat az esetek legnagyobb részében egyedi vállalkozás pénzügyi kimutatásának könyvvizsgálatára vonatkozik és a pénzügyi kimutatások adatai alapján ezek a számítások könnyen végrehajthatók.

2. Lényegesség meghatározása speciális helyzetekben

A könyvvizsgálati megbízás azonban nem csak a korábban ismertetett normál helyzetekre vonatkozhat. A felsorolt befolyásoló tényezők bármelyikében változás következhet be, amelynek következtében teljesen más körülmények alakulnak/alakulhatnak ki, amelyek hatást gyakorolhatnak a könyvvizsgálatra. Így joggal merülhet fel az a kérdés, hogy a megváltozott helyzetben is változtatás nélkül alkalmazhatóak-e a lényegesség megállapításának szabályai?

2.1. Lényegesség meghatározása vállalatcsoportok esetén

Vizsgáljuk meg, hogy a korábban azonosított befolyásoló tényezők közül az egyik változása hatást gyakorol-e a lényegesség meghatározására!

Ha megváltoztatjuk a „Mit vizsgálunk?” kérdésre adott választ és a könyvvizsgálat nem az egyedi pénzügyi kimutatásra, hanem egy adott vállalatcsoport konszolidált pénzügyi kimutatására vonatkozik, akkor is többféle szabályrendszer alapján készülhet el a konszolidált pénzügyi

kimutatás. Az összeállításnál alkalmazhatóak a számviteli törvény előírásai, valamint más számviteli szabályrendszerek is, például az IFRS szabályai is.

A számviteli törvény előírásai alapján készült konszolidált éves beszámoló konszolidált mérlegből, konszolidált eredménykimutatásból és konszolidált kiegészítő mellékletből áll, amelyhez kapcsolódóan a konszolidált üzleti jelentést is el kell készíteni. Az IFRS előírásai alapján készült konszolidált pénzügyi kimutatás részei a pénzügyi helyzet kimutatás (mérleg), átfogó eredménykimutatás, saját tőke változás kimutatás, cash-flow kimutatás, jegyzetek a pénzügyi kimutatáshoz, amelyek a vállalatcsoportra kerülnek elkészítésre és nem egyetlen vállalkozásra. Így a vizsgált pénzügyi kimutatás részei nem változnak meg, csak a benne foglalt adatok nem egyetlen vállalkozásra, hanem a vállalatcsoport egészére vonatkoznak.

A könyvvizsgálat ebben az esetben normál céghelyzetben működő egyedi vállalkozásokból álló vállalat csoport pénzügyi kimutatásainak könyvvizsgálatára terjed ki, amelyeknél egyedileg és összevontan, a vállalatcsoportra is érvényesül a vállalkozás folytatásának elve.

A konszolidált pénzügyi kimutatás a vállalatcsoport konszolidált üzleti évének fordulónapjára készül, ezért a lényegességet erre a fordulónapra kell meghatározni. A vállalatcsoport konszolidált üzleti éve és fordulónapja azonban nem biztos, hogy egybeesik az egyedi vállalatok mindegyikének üzleti évével és fordulónapjával. Ebben az esetben a számviteli előírások alapján azoknak a vállalkozásoknak, akiknek az üzleti éve és fordulónapja eltér a konszolidált pénzügyi kimutatás üzleti évétől és fordulónapjától közbülső beszámolót kell készíteniük. Így a könyvvizsgálat során azzal a problémával kerül szembe a könyvvizsgáló, hogy konszolidált pénzügyi kimutatás készítése során összevont egyedi beszámolók ezeknél a cégeknél valójában két üzleti év adataiból származnak. (Fridrich, P., Dr. Simon, Sz., Dr. Sztanó, I., 2020)

A közbülső beszámoló készítése alól azonban adható felmentés. A számviteli törvény előírásai alapján azok a vállalkozások mentesíthetők a közbülső pénzügyi kimutatás készítése alól, amelyeknek a fordulónapja három hónapnál nem hosszabb idővel előzi meg a konszolidált pénzügyi kimutatás fordulónapját. IFRS szabályok alapján annak a vállalkozásnak adható mentesítés, amelynek a fordulónapja nem több, mint három hónappal tér el a konszolidált pénzügyi kimutatás fordulónapjától. Ebben az esetben a három hónap a konszolidált pénzügyi kimutatás fordulónap előtt és után is lehet.

A konszolidált pénzügyi kimutatás esetén a lényegesség meghatározása során alkalmazni kell a könyvvizsgálati standardok előírásait, amelyek közül a legfontosabbak a következők:

- ISA 200 A független könyvvizsgáló céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal történő végrehajtása,
- ISA 315 (felülvizsgált) Lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése,
- ISA 320 Lényegesség a könyvvizsgálat tervezésében és végrehajtásában,
- ISA 450 A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése című standardok.

Ezeket az előírásokat azonban ki kell a pénzügyi kimutatás speciális jellege miatt az ISA 600 Speciális szempontok – Csoportra vonatkozó pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatai standard szabályaival, amelyek speciális szabályokat tartalmaznak a lényegesség megállapításával kapcsolatban, de ez sem szabályoz hiánytalanul minden kérdést.

Vállalatcsoportok esetén a lényegesség számításának különböző szintjeit és összefüggéseit különböztetjük meg, azonban a lényegesség számításának módszere nem változik az 1. táblázatban bemutatottakhoz képest.

A lényegességet meg kell állapítani a vállalatcsoportra vonatkozóan a tervezéskor és a végrehajtás során, a jelentés kibocsátása előtt.

Azonban a konszolidált pénzügyi kimutatás több vállalkozás pénzügyi kimutatásai alapján készül el, ezért nem csak a vállalatcsoport, hanem a jogilag önálló vállalkozások egyedi pénzügyi kimutatásaival is foglalkozni kell. Így a lényegesség különböző szintjeit mind a vállalatcsoportra, mind az egyedi vállalkozásokra is meg kell határozni.

Az ISA 600 standard tartalmaz új szabályokat is a lényegesség meghatározásával kapcsolatban, amely előírásokat a 2023. december 15-től kezdődő üzleti évekre vonatkozóan kell alkalmazni. A standard két fontos előírást ír elő a lényegesség meghatározásával összefüggésben. Bevezetésre került az összesítés kockázat és a komponensekre vonatkozó végrehajtási lényegesség fogalma.

Az összesítési kockázat annak valószínűsége, hogy a nem helyesbített és a fel nem tárt hibás állítások összessége meghaladja a pénzügyi kimutatások egészére vonatkozó lényegességet (ISA 600). Vállalatcsoportok esetén egy számlaegyenleg, egy ügyletcsoport több vállalatnál (komponensnél) is megjelenhet a csoporton belül és ha az ilyen vállalkozásoknál

(komponenseknél) elkülönítetten hajtanak végre vizsgálatokat ezekre a számlaegyenlegekre, ügyletszoportokra vonatkozóan, akkor ez az összesítési kockázat növekedhet (Dr. Hegedüs, M. et.al, 2023).

A komponensekre vonatkozó végrehajtási lényegesség meghatározása a másik új fogalom, amelynek célja az összesítési kockázat alacsony szinten tartása. E végrehajtási lényegességet a komponensekre allokálni kell, azonban ennek módszertanát az ISA 600 részletesen nem tartalmazza.

A különböző vállalkozások és különböző lényegességi szintek közötti különböző összefüggések állnak fenn, amelyek a következők:

- A vállalatcsoportra vonatkozó lényegességi szintnek magasabbnak kell lennie, mint a komponensre meghatározott lényegességnek.
- Az adott komponensre vonatkozó (allokált) végrehajtási lényegességnek meg kell haladnia a komponensre megállapított egyedi lényegességet.
- A vállalatcsoport végrehajtási lényegessége lehet kisebb, mint a komponensekre vonatkozó (allokált) végrehajtási lényegességek együttes összege.

2.2. Lényegesség meghatározása jogutódlással történő megszűnése esetén

Most vizsgáljuk meg, hogy a korábban azonosított befolyásoló tényezők közül egy másik változása is hatást gyakorol-e a lényegesség meghatározására!

Ha a cég működését tesszük a vizsgálat tárgyává (Milyen céghelyzetben működik? kérdés), akkor előfordulhat, hogy a vállalkozás nem a normál működési keretek között folytatja a tevékenységét, hanem jogutódlással történő megszűnés (átalakulás, egyesülés, szétválás) fázisában van.

A jogutódlással történő megszűnés (átalakulás, egyesülés, szétválás) könyvvizsgálata esetén a könyvvizsgáló feladata a jogelőd(ök) és jogutód(ok) vagyonmérlegeinek és vagyonleltárainak könyvvizsgálata. Ilyen esetben mind a szabályozásban, mind a vizsgált pénzügyi kimutatás részek tekintetében is eltérés van a korábbiakhoz képest, mert a vagyonmérlegek nem tekinthetők teljes pénzügyi kimutatásnak.

A számviteli törvény 136-144. paragrafusai a vagyonmérlegek és vagyonleltárak elkészítésére vonatkozó tételes előírásokat, az IFRS-t alkalmazókra érvényes kiegészítő szabályokat a 114/E paragrafus tartalmazza.

A lényegességet a vagyommérlegek fordulónapjára vonatkozóan kell megállapítani. Azonban jogutód nélküli megszűnés esetén a jogelőd gazdasági társaság vagyommérleg-tervezeteként a számviteli törvény szerinti beszámoló mérlege is elfogadható abban az esetben, ha annak fordulónapja a második tulajdonosi döntés időpontját legfeljebb hat hónappal előzte meg, és az átalakulás, egyesülés, szétválás során a vagyon nem kerül átértékelésre. Tehát ha a második tulajdonosi döntés május 15-én van, akkor a felhasználható a vagyommérleg könyv szerinti érték oszlopának elkészítéséhez az előző év december 31-ei fordulónapra készített pénzügyi kimutatásának mérlege is.

A jogutódlással történő megszűnés vagyommérlegeinek könyvvizsgálatához konkrét, a témát részletesen szabályozó könyvvizsgálati standard nem áll rendelkezésre. Egyedül a 2023. január 1-től hatályos Magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standard tartalmaz néhány bekezdést ezzel a témával kapcsolatban. A szabályozás lényege, hogy a könyvvizsgálati standardokat adaptálva kell alkalmazni a vagyommérlegek könyvvizsgálata során (MNKS) Speciális szabályok hiányában az átalakulási, egyesülési, szétválási vagyommérlegek és vagyonleltárak könyvvizsgálata során, annak minden egyes szakaszában (a megbízás elfogadásától kezdve a tervezésen, a kockázatbecslésen, a végrehajtáson, az áttekintésen át egészen a könyvvizsgálói jelentés elkészítéséig) alkalmazni kell a standardok előírásait, értelemszerűen adaptálva azokat a vagyommérlegek és vagyonleltárak felülvizsgálatának sajátosságaira (tekintettel a 800. és 805. témaszámú standardok speciális szempontjaira).

Ebből következően a lényegesség meghatározásához a legfontosabb standardok ezen a területen is az alábbiak:

- ISA 200 A független könyvvizsgáló céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal történő végrehajtása,
- ISA 315 (felülvizsgált) Lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése,
- ISA 320 Lényegesség a könyvvizsgálat tervezésében és végrehajtásában,
- ISA 450 A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése,
- ISA 600 Speciális szempontok – Csoportra vonatkozó pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatai című standardok.

Az ISA 600 standard alkalmazására azért van szükség, mert a jogutódlással történő megszűnés során is több vállalkozás érintett a folyamatban, valamint

különböző mérlegeket (alapul szolgáló mérleget) és vagyommérlegeket (jogelőd, jogutód vagyommérlegeit) kell áttekinteni a könyvvizsgálat során.

Ezen kívül a jogutódlással történő megszűnés sajátosságaiból adódóan további könyvvizsgálati standardokat kell figyelembe venni. Ezek az alábbiak:

- ISA 800. Speciális szempontok – Speciális célú keretelvekkel összhangban készített pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatai, valamint a
- ISA 805. Speciális szempontok – Egyedi pénzügyi kimutatásoknak és egy pénzügyi kimutatás konkrét elemeinek, számláinak vagy tételeinek könyvvizsgálatai témaszámú standardok.

Az ISA 800. standard figyelembe vételét az indokolja, hogy a vagyommérlegek és vagyonleltárak összeállítására – mint ahogy ez korábban már kiemelésre került - speciális előírásokat tartalmaz az Szt. (136-144. §), amelyek tételes és kötelező szabályokat írnak elő arra vonatkozóan, hogy az egyes ügyletek hatásait hogyan kell kezelni a vagyommérlegekben. E tételes előírások miatt a vagyommérlegek készítésére vonatkozó szabályrendszer egy megfelelést előíró keretelv és nem a megbízható és valós összkép bemutatását követeli meg beszámoló készítőitől és így a könyvvizsgálótól.

Az ISA 805. standardra azért van szükség, mert az átalakulással, egyesüléssel, szétválással kapcsolatban készített pénzügyi kimutatás nem egy teljes beszámoló, hanem kizárólag mérlegből és az azt alátámasztó leltárakból áll, így ez egyedi pénzügyi kimutatásnak minősül (Fridrich, P., Dr. Simon, Sz., 2020).

Az átalakulási, egyesülési, szétválási vagyommérlegek könyvvizsgálata esetében azonban a lényegességet nem lehet azonos módon értelmezni és alkalmazni, mint azt a pénzügyi kimutatások jogszabályi kötelezettségen alapuló könyvvizsgálatának esetére vonatkozóan a lényegesség standard előírja. Ennek alapvető oka az ezen vagyommérlegek összeállítására vonatkozó sajátos számviteli keretelv. Míg az üzleti év mérleg fordulónapjára készített pénzügyi kimutatások esetében a számviteli törvény a megbízható és valós összkép bemutatásának követelményét írja elő, addig a vagyommérlegekre speciális, tételes szabályok vonatkoznak, amelyeket kötelező betartani, s így a vagyommérlegek összeállítására vonatkozó számviteli keretelv egy megfelelést előíró keretelv. E megfelelést előíró keretelv esetében a könyvvizsgálónak arról kell véleményt mondania jelentésében, hogy a vagyommérleg(ek)et minden lényeges szempontból a vonatkozó keretelvvvel összhangban állították

össze. Tisztázni kell azonban, hogy ez esetben mit kell érteni a „minden lényeges szempont” alatt. Ehhez a számviteli keretelvek mellett tekintettel kell lenni az Átalakulási törvény 4. paragrafus (7) bekezdésének előírásaira is, amelynek értelmében a vagyon értékét, a saját tőke összegét a könyvvizsgáló által elfogadottnál magasabb értékben nem lehet meghatározni. Ebből adódóan a könyvvizsgáló megítélése szerinti lényegesség szempontjából a saját tőke összegét vagy annak összetételét érintő lehetséges hibák bírnak kiemelt jelentőséggel.

A vagyommérlegek esetében így a lényegesség szintjeinek meghatározásához alapul szolgáló pénzügyi adatok közül elfogadható és javasolható kiindulási pont lehet a vagyommérlegben szereplő saját tőke összege és/vagy a mérlegfőösszeg. A saját tőke kiemelt szerepe miatt jellemzően célszerű lehet a saját tőke alapján meghatározni a lényegességet. (Fridrich, P., Dr. Simon, Sz., 2023:11).

Ebből következően a lényegesség számítása az alábbiak szerint történik.

Megnevezés	Tervezett összeg eFt	Arányszám %		Lényegesség tervezett mértéke eFt	
		alsó határ	felső határ	alsó határ	felső határ
Mérlegfőösszeg		1	2		
Saját tőke		2	3		
A lényegesség megállapított mértéke					
Végrehajtási lényegesség (a lényegesség 75 %-a)					
Egyedileg jelentős tétel alsó határa (hibahatár 1/3-a)					
Egyértelműen elhanyagolható nagyságrendű hiba összege (egyedileg jelentős tétel 5 %-a)					

2. táblázat: Lényegesség meghatározása jogutódlással történő megszűnés esetén

Forrás: saját szerkesztés

A jogelőd(ök) vagyommérlegének kiindulási alapjául a számviteli törvény szerinti vagy IFRS pénzügyi kimutatás mérlege vagy közbenső mérleg adatsora szolgál, amely alapul szolgáló mérleggel kapcsolatban megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokat a könyvvizsgáló felhasználja a vagyommérlegek könyvvizsgálata során. Az átalakulások, egyesülések, szétválások során a számviteli törvény előírásai szerint külön vagyommérlegeket és vagyonleltáratat kell készíteni (mind tervezeteket, mind

véglegeseket) a jogelőd(ök)re és a jogutód(ok)ra. Így a vagyonszerzők könyvvizsgálójának külön-külön kell véleményt alkotnia a jogelőd(ök) és a jogutód(ok) vagyonszerző(ei)ről, s e különálló vagyonszerzőkről kell jelentést kibocsátania. Ebből következően, a lényegességet is külön-külön kell meghatározni a könyvvizsgálati folyamatban vizsgált minden egyes mérlegre (minden egyes alapul szolgáló mérlegre, vagyonszerző-tervezetre, illetve végleges vagyonszerlegre). Ez azonban nem jelenti azt, hogy az alapul szolgáló mérlegek, illetve a jogelőd(ök) és a jogutód(ok) vagyonszerzői közötti összefüggésekre a különálló lényegességi szintek (mértékek) meghatározása, valamint a vagyonszerzők könyvvizsgálatainak elvégzése során ne kellene tekintettel lenni. Az alapul szolgáló mérlegekre, illetve a jogelőd(ök) és jogutód(ok) vagyonszerző(ei)re vonatkozó lényegességi szintek összehangolásának szükségessége azzal indokolható, hogy a számviteli törvény szerint a jogelőd(ök) vagyonszerzője az alapul szolgáló mérleg(ek)ből, a jogutód(ok) vagyonszerzője pedig a jogelőd(ök) vagyonszerző(ei)ből kiindulva állítható csak össze, így a jogutód(ok) vagyonszerző(ei)nek könyvvizsgálata során a könyvvizsgáló támaszkodik mind az alapul szolgáló mérleg(ek), mind a jogelőd(ök) vagyonszerző(ei)nek könyvvizsgálata során megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokra. (Fridrich, P., Dr. Simon, Sz., 2023:12).

A különböző lényegességi szintek összehangolásához az ISA 600 standard előírásait kell adaptálni.

Ennek megfelelően a különböző lényegességi szintek között az alábbi összefüggéseket kell teljesíteni:

- Az alapul szolgáló mérlegekre megállapított lényegességnek alacsonyabbnak kell lennie, mint a vagyonszerzők könyvvizsgálója által megállapított lényegesség.
- Az alapul szolgáló mérlegekre megállapított lényegességnek alacsonyabbnak kell lennie, mint a jogelőd(ök) vagyonszerzőire megállapított lényegesség.
- A jogelőd(ök) mérlegre megállapított lényegességnek alacsonyabbnak kell lennie, mint a jogutód(ok) vagyonszerzőire megállapított lényegesség.

A lényegesség meghatározásának konkrét szabályai az egyes jogutód nélküli megszűnések típusainál további pontosító szabályokat igényel. Így van ez a szétválás esetén, ahol több jogutódról van szó, ezért a lényegesség

meghatározásánál a jogutódok lényegességi értékei közül a legkisebbet kell alapul venni.

3. Következtetések

A lényegesség megállapítása a könyvvizsgálati kockázat csökkentésének kiemelkedően fontos eszköze. Meghatározásának módszertana standardok által szabályozott a normál vállalati működés esetében. Azonban a befolyásoló tényezők körében bekövetkezett változások jelentős mértékben képesek további változásokat indukálni az egyéb meghatározó tényezőkben és így hatást gyakorolnak a lényegesség számítására. Ilyen esetekben a vonatkozó standardok előírásainak mechanikus alkalmazása bizonyosan téves útra vezet. A könyvvizsgáló csak akkor lesz képes a könyvvizsgálati kockázatot elfogadhatóan alacsony szintre csökkenteni, ha a befolyásoló tényezőket körültekintően azonosítja és ennek függvényében választja ki azokat a számvitel szabályokat, alkalmazandó és adaptálható könyvvizsgálati standardokat és számítási módszertant, amellyel a lényegesség nagysága megalapozottan meghatározható és az egyes lényegességi szintek közötti összefüggések feltárhatók.

Irodalomjegyzék

Bohus Gabriella – dr. Ladó Judit – Kissné Fazekas Erika – Zsoldos-Horváth Andrea – Gáborné Szellem Éva – ifj. Olma Frigyes – Kőműves Kinga – Tolnai Krisztián – dr. Simon-Petro Eszter – ifj. Wagnes Vilmos: A lényeges hibás állítás kockázatfelmérése, minőségirányítás és más aktuális témák a könyvvizsgálói tevékenység gyakorlatában. Könyvvizsgálók szakmai továbbképzése 2023. Magyar Könyvvizsgálói Kamara, Budapest, 2023. ISBN 978-615-5832-08-6

Fridrich Péter – Dr. Simon Szilvia – Dr. Sztanó Imre: Konzolidáció – elmélet – módszertan – gyakorlat. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2020. ISBN 978-563-295-916-0

Fridrich Péter – Dr. Simon Szilvia: Módszertani útmutató az átalakulási, egyesülési, szétválási vagyonnmérlegek könyvvizsgálatához (második, átdolgozott kiadás). Magyar Könyvvizsgálói Kamara, Budapest, 2020.

Fridrich Péter – Dr. Simon Szilvia: Átalakulások, egyesülések, szétválások könyvvizsgálatának sajátosságai, különös tekintettel a jogszabályi változásokra, valamint a lényegesség kérdésére. Magyar Könyvvizsgálói Kamara, Budapest, 2022 ISBN 978-615-5832-05

200. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard: A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban történő végrehajtása

315. témaszámú (2019-ben felülvizsgált) nemzetközi könyvvizsgálati standard: A lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése

320. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard: Lényegesség a könyvvizsgálat tervezésében és végrehajtásában,

450. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard: A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése,

600. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard: Speciális szempontok – Csoportra vonatkozó pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatai című standardok.

800. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard: Speciális szempontok – Speciális célú keretelvekkel összhangban készített pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatai, valamint a

805. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard: Speciális szempontok – Egyedi pénzügyi kimutatásoknak és egy pénzügyi kimutatás konkrét elemeinek, számláinak vagy tételeinek könyvvizsgálatai témaszámú standardok.

Számvitelről szóló 2000. évi C. törvény

A VÁLLALATMÉRET, HOZZÁADOTT ÉRTÉK ÉS TECHNOLÓGIAI FEJLŐDÉS HATÁSAI A KÖNYVVIZSGÁLÓI PIAC SZERKEZETÉRE ÉS TELJESÍTMÉNYÉRE A V4 ORSZÁGOKBAN

Dr. habil Hegedűs Mihály PhD

Tomori Pál Főiskola, Pénzügyi és Számviteli Tanszék

e-mail cím: hegedus@hkaudit.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_3](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_3)

Absztrakt

Jelen tanulmány a vállalatméret, a hozzáadott érték és a technológiai fejlődés gazdasági teljesítményre gyakorolt hatásait vizsgálja a könyvvizsgálói piac kontextusában a V4 országokra vonatkozóan. Az elemzés az Eurostat nyilvános adatbázisán alapul, amely átfogó gazdasági mutatókat tartalmaz a szektor szereplőiről. Többszörös regressziós modellek és varianciaanalízis segítségével vizsgáljuk, hogy a vállalatméret és a hozzáadott érték milyen mértékben befolyásolja a nettó árbevételt és a termelékenységet. Kiemelt figyelmet fordítunk a mesterséges intelligencia és az automatizáció szerepére, amelyek jelentős átalakulást idéznek elő a könyvvizsgálói folyamatokban. Eredményeink hozzájárulnak a könyvvizsgálói szektor strukturális változásainak mélyebb megértéséhez, és alapot szolgáltatnak a gazdasági teljesítményt befolyásoló tényezők hatékony kezeléséhez.

1. Bevezetés

A könyvvizsgálói szektor jelentősége az elmúlt évtizedek során folyamatosan növekedett, hiszen a pénzügyi beszámolók hitelességének biztosítása elengedhetetlen a gazdasági szereplők számára. A vállalatok gazdasági teljesítményét számos tényező befolyásolja, többek között a vállalatméret, a hozzáadott érték és a technológiai fejlődés. Különösen a vállalatméret és a termelékenység közötti kapcsolat kap kiemelt figyelmet, mivel ezek kulcsfontosságúak a könyvvizsgálói szolgáltatások hatékonyságának értékelésében. Ezzel párhuzamosan a digitális technológiák, különösen a mesterséges intelligencia és az automatizáció térnyerése új kihívásokkal és lehetőségekkel állítja szembe a szektort.

A jelen tanulmány célja, hogy feltárja, hogyan hat a vállalatméret, a hozzáadott érték, valamint a technológiai fejlődés a könyvvizsgálói cégek gazdasági mutatóira. A kutatás középpontjában a nettó árbevétel és a termelékenység áll, illetve az ezekre ható tényezők feltárása. Emellett a tanulmány vizsgálja a mesterséges intelligencia és az automatizáció szerepét a könyvvizsgálói folyamatokban, megvilágítva, hogy ezek az új technológiák miként alakítják

át a könyvvizsgálói tevékenységek szerkezetét, valamint milyen kockázatok merülnek fel a használatuk során.

Az elemzés alapját az Eurostat adatbázisa képezi, amely átfogó gazdasági mutatókat tartalmaz a könyvvizsgálói szektor különböző szereplőinek teljesítményéről Magyarországon, Csehországban, Szlovákiában és Lengyelországban. Többszörös regresszió és varianciaanalízis segítségével vizsgáljuk a vállalatméret, a hozzáadott érték, valamint a technológiai innovációk hatásait a vállalati termelékenységre és gazdasági eredményekre. Ez a kutatás hozzájárul a könyvvizsgálói szektor működésének mélyebb megértéséhez, különös tekintettel arra, hogy a vállalati méret és a technológiai fejlődés hogyan befolyásolja a pénzügyi teljesítményt, valamint milyen szerepet játszanak ezek a tényezők a könyvvizsgálói piac szerkezeti változásaiban.

2. Szakirodalmi áttekintés

A könyvvizsgálat, mint alapvető pénzügyi ellenőrzési funkció, kulcsszerepet játszik a vállalatok pénzügyi beszámolóinak hitelességének biztosításában. Az utóbbi évtizedekben a könyvvizsgálói szolgáltatások piaca jelentős átalakulásokon ment keresztül, különös tekintettel az árazásra, a függetlenségre, a szabályozási környezetre és a technológiai fejlődésre. Ezek a tényezők szorosan összefüggenek a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményével, közvetlen hatást gyakorolva a bevételekre, a termelékenységre és a piaci struktúrára.

DeAngelo (1981) kiemeli a könyvvizsgálói függetlenség fontosságát, amely a pénzügyi beszámolók megbízhatóságának alapvető eleme. A függetlenség hiánya torzíthatja a piacot, különösen a „low balling” jelenséggel, amikor a könyvvizsgálók alacsonyabb díjat ajánlanak a szerződés megszerzése érdekében, de a későbbi költségek gyakran magasabbak. Ez hosszú távon negatívan befolyásolhatja a gazdasági teljesítményt. Simunic (1980) tovább elemzi az árazás és a kockázatvállalás közötti kapcsolatot, megállapítva, hogy a szolgáltatás árazása közvetlen kapcsolatban áll a minőséggel. Knechel és Willekens (2006) kutatásai rámutatnak arra, hogy a kockázatkezelés és a vállalatirányítás jelentős hatást gyakorol az audit iránti keresletre, és meghatározzák a könyvvizsgáló cégek gazdasági mutatóit, különösen a bevételek növekedése és a profitabilitás tekintetében.

A technológiai fejlődés, különösen a mesterséges intelligencia (MI) és az automatizáció megjelenése, jelentős átalakulást hozott a könyvvizsgálói folyamatokba. Hegedűs (2021), (2020), (2015), (2014) kutatásai részletesen

elemzik a mesterséges intelligencia szerepét a könyvvizsgálatban, rámutatva, hogy bár a technológia növeli a hatékonyságot, egyúttal új kockázatokat is hordoz magában. Az automatizmusok torzíthatják a könyvvizsgálati eredményeket, ami közvetlen hatással van a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményére (Hegedűs, Killik és Kása, 2023).

Az audit díjak és a könyvvizsgálói minőség közötti kapcsolatot Hay, Knechel és Wong (2006) metaanalízise is alátámasztja. Eredményeik szerint az audit díjak nemcsak a szolgáltatás minőségét, hanem a szabályozási környezetet is tükrözik, és jelentős hatással vannak a kereslet-kínálati tényezőkre. Francis és Wang (2008) megállapították, hogy a befektetői védelem és az auditok minősége javítja a pénzügyi jelentések megbízhatóságát, különösen a globális piacokon működő vállalatok esetében, ahol a befektetői bizalom kritikus szerepet játszik. Az eredmények arra utalnak, hogy a magas színvonalú könyvvizsgálati eljárások kulcsfontosságúak a pénzügyi átláthatóság növelésében és a befektetői kockázatok csökkentésében, ezáltal hozzájárulnak a piacok stabilitásához és a gazdasági teljesítményhez.

A vállalatméret és a hozzáadott érték szoros összefüggést mutat a vállalati gazdasági teljesítménnyel. Hegedűs és Nedelka (2020) kutatásai az Ipar 4.0 hatásait vizsgálták a könyvvizsgálati folyamatokra, és megállapították, hogy a digitalizáció és az automatizáció közvetlen hatással van a vállalati termelékenységére. Eredményeik arra utalnak, hogy a technológiai innovációk alkalmazása javítja a könyvvizsgálati folyamatok hatékonyságát, de egyúttal új típusú kockázatokat is felvet.

A vonatkozó szakirodalom hangsúlyozza, hogy a könyvvizsgálói szektorban a vállalatméret, a hozzáadott érték és a technológiai fejlődés meghatározó tényezők a gazdasági teljesítmény alakulásában. Ezen tényezők együttes vizsgálata elengedhetetlen a szektor átalakulásainak megértéséhez, különösen a mesterséges intelligencia és az automatizáció elterjedésének következményei kapcsán.

3. Anyag és módszer

A jelen kutatás célja a könyvvizsgálói szektor vállalati teljesítményét befolyásoló tényezők vizsgálata, különös tekintettel a vállalatméretre, a hozzáadott értékre és a technológiai fejlődésre. Az elemzés alapját az Eurostat nyilvánosan elérhető adatbázisa képezi, amely részletes gazdasági mutatókat tartalmaz a könyvvizsgálói szektor szereplőiről. Az adatbázis az „Számviteli, könyvviteli, könyvvizsgálói és adótanácsadói” ágazat strukturális statisztikáján alapul a V4 országokra vonatkozóan, amely rendszeres

időközönként gyűjti össze az Európai Unió országaiban működő vállalkozások főbb gazdasági mutatóit. Az elemzéshez a 2021-es és 2022-es évre vonatkozó adatokat használtuk, amelyek kiterjednek a nettó árbevételre, a vállalatok számára, az egy főre jutó nettó árbevételre, a vállalatok által foglalkoztatott munkavállalók számára, valamint a vállalatok által termelt hozzáadott értékre. Ezeket a változókat elemeztük annak érdekében, hogy megértsük, hogyan befolyásolja a vállalatméret és a hozzáadott érték a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményét, különös tekintettel a termelékenységre.

Ország	Munka-termelékenység (ezer EUR)		Nettó árbevétel (millió EUR)		Vállalkozások száma (db)		Hozzáadott érték (millió EUR)	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
CZ	152	163	1 144	1 384	6 207	6 272	706	836
PL	47	55	573	768	20 790	20 947	331	455
HU	120	129	1 070	1 248	7 746	7 518	729	874
SK	67	74	530	464	2 289	2 316	377	314
Total	386	422	3 318	3 864	37 032	37 053	2 143	2 479

1. táblázat: Mutatószámok országonként

Forrás: Eurostat adatai alapján, saját szerkesztés

A vállalatokat négy méretkategóriába soroltuk az alkalmazottak száma alapján: 10–19 fő, 20–49 fő, 50–249 fő, valamint 250 fő vagy annál több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások. A vállalatméret jelentős szerepet játszik a könyvvizsgálói szektorban, mivel a nagyobb vállalkozások általában szélesebb ügyfélkörrel, több erőforrással és fejlettebb technológiai eszközökkel rendelkeznek, amelyek növelhetik hatékonyságukat és piaci versenyképességüket.

Ország	2-9 fő		10-19 fő		20-49 fő		50-249 fő		250 fő vagy több	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
CZ	5 762	5 776	295	332	105	111	33	41	12	12
PL	19 459	19 598	940	912	305	328	55	73	31	36
HU	7 362	7 123	263	273	68	68	36	36	17	18
SK	2 117	2 172	101	104	28	33	15	17	10	8
Total	34 700	34 669	1 599	1 621	506	540	139	167	70	74

2. táblázat: Vállalatok száma létszámkategóriánként

Forrás: Eurostat adatai alapján, saját szerkesztés

A kutatás során több statisztikai módszert alkalmaztunk. Többszörös regresszióelemzést használtunk annak vizsgálatára, hogy milyen mértékben hat a vállalatméret és a hozzáadott érték az egy főre jutó nettó árbevételre, amely a könyvvizsgálói szektor termelékenységének egyik legfontosabb mutatója. A modell függő változója az egy főre jutó nettó árbevétel volt, míg a független változók a vállalatméret és a hozzáadott érték. A modell célja annak meghatározása volt, hogy ezek a független változók milyen mértékben és irányban befolyásolják a termelékenységet, és milyen tényezők járulnak hozzá a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményének különbségeihez.

Varianciaanalízist (ANOVA) alkalmaztunk annak megállapítására, hogy van-e szignifikáns különbség az egy főre jutó nettó árbevétel tekintetében a különböző vállalatméret-kategóriák között. Az ANOVA segítségével feltártuk, hogy a különböző méretű könyvvizsgáló cégek szignifikánsan eltérő gazdasági teljesítményt mutatnak-e. Ez a vizsgálat kulcsfontosságú volt annak megértéséhez, hogy a vállalatméret hogyan befolyásolja a termelékenységet, és hogy van-e jelentős különbség a különböző méretkategóriák között.

Továbbá faktorelemzést (PCA) is végeztünk, hogy egyszerűsítsük a többdimenziós változók közötti összefüggéseket az adatbázisban. A faktorelemzés során azonosítottuk azokat a főkomponenseket, amelyek a vállalatméret, a nettó árbevétel és a hozzáadott érték változók variációját magyarázzák. Ezzel a módszerrel feltártuk, hogy mely tényezők gyakorolják a legnagyobb hatást a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményére, és hogyan kapcsolódnak ezek egymáshoz.

A nem lineáris összefüggések vizsgálatára Spearman-féle rangkorrelációs elemzést használtunk. Ez a módszer lehetővé tette a nem lineáris kapcsolatok feltárását a könyvvizsgálói szektor gazdasági mutatói között, különös tekintettel a vállalatméret, a hozzáadott érték és a nettó árbevétel közötti összefüggésekre. A Spearman-korreláció révén rangsorolás alapján megállapítottuk, hogy milyen erős kapcsolat áll fenn a vizsgált változók között, és hogy a vállalatméret növekedése hogyan járul hozzá a termelékenység növekedéséhez.

Végül, a diszkriminancia elemzéssel meghatároztuk, hogy mely gazdasági mutatók különítik el leginkább a különböző méretű könyvvizsgáló cégeket. Az elemzés során azt vizsgáltuk, hogy az egy vállalkozásra jutó foglalkoztatottak száma, az egy főre jutó nettó árbevétel és a termelékenység milyen mértékben különíti el a vállalatokat a méretük alapján. A Wilks-lambda statisztikát használtuk annak megállapítására, hogy a függvény milyen hatékonysággal különíti el a különböző vállalatcsoportokat.

4. Eredmények, következtetések és javaslatok

A kutatás során alkalmazott többszörös regresszió, varianciaanalízis, Spearman-féle nem lineáris korrelációs elemzés, faktor- és diszkriminancia elemzés eredményei fontos betekintést nyújtanak a könyvvizsgálói szektor gazdasági teljesítményét befolyásoló tényezőkbe.

4.1. Többszörös regresszió elemzés

A többszörös regresszió elemzés eredményei alapján egyértelműen megállapítható, hogy a könyvvizsgálói szektor gazdasági teljesítményét leginkább a vállalatméret és a hozzáadott érték befolyásolja. A modell függő változója, az egy főre jutó nettó árbevétel, jól magyarázza a vállalati termelékenységet, míg a független változók közé a vállalatméret és a hozzáadott érték kerültek. A regresszió elemzésből kapott koefficiensek alapján a vállalatméret jelentős pozitív kapcsolatban áll az egy főre jutó nettó árbevétellel ($\beta = 0.48$, $p < 0.01$), ami azt jelenti, hogy minden egyes új alkalmazott átlagosan 0.48 egységgel növeli az egy főre jutó árbevételt. Ez az eredmény megerősíti a méretgazdaságosság elméletét, miszerint a nagyobb vállalatok hatékonyabban képesek kihasználni az erőforrásaikat, ezáltal magasabb árbevételt generálnak egy főre vetítve.

A hozzáadott érték szintén szignifikáns pozitív hatást mutatott ($\beta = 0.35$, $p < 0.05$), ami arra utal, hogy a vállalatok által előállított új érték közvetlenül összefügg a termelékenységgel. A magasabb hozzáadott értékű cégek nagyobb mértékben képesek növelni az egy főre jutó nettó árbevételt, mivel hatékonyabban alakítják át az inputokat gazdasági eredménnyé. A modell magyarázó ereje, amelyet az R^2 érték jelez, 0.72 volt, ami arra utal, hogy a modell az egy főre jutó nettó árbevétel varianciájának 72%-át magyarázza meg a vállalatméret és a hozzáadott érték segítségével. Ez azt jelenti, hogy a regressziós modell erős prediktív képességgel rendelkezik a könyvvizsgálói szektor termelékenységének magyarázatában, de emellett valószínűleg további tényezők is szerepet játszanak, amelyek jelenleg nem szerepelnek a modellben.

4.2. Többszörös varianciaanalízis

Az ANOVA elemzés eredményei szignifikáns különbségeket mutattak az egy főre jutó nettó árbevétel tekintetében a különböző vállalatméret-kategóriák között ($F = 5.21$, $p < 0.01$). A legnagyobb különbségek a 10-19 fő közötti kisvállalkozások és a 250 főnél nagyobb alkalmazotti létszámmal rendelkező

nagyvállalatok között voltak, amelyek jelentősen magasabb egy főre jutó nettó árbevétellel rendelkeztek.

4.3.Faktorelemzés

A faktorelemzés (PCA) célja az volt, hogy a könyvvizsgálói szektor többdimenziós gazdasági mutatói közötti kapcsolatokat egyszerűsítsük, és meghatározzuk, mely tényezők játszanak kulcsszerepet a vállalatok gazdasági teljesítményének meghatározásában. Az elemzés során a vállalatméret, a nettó árbevétel és a hozzáadott érték változókat vizsgáltuk, és a főkomponensek segítségével ezeket a változókat olyan összefüggő faktorokká alakítottuk, amelyek magyarázzák az adatokban rejlő varianciát.

Az eredmények alapján két jelentős főkomponens került azonosításra, amelyek együttesen az adatok varianciájának 87%-át magyarázták meg, ami erős összefüggéseket jelez a vizsgált változók között. Az első főkomponens a teljes variancia 62%-át magyarázta, és főként a vállalatméret és a nettó árbevétel változókat integrálta. Ez a főkomponens arra utal, hogy a vállalatméret és a bevétel között erős kapcsolat áll fenn, és ezek a tényezők dominálnak a vállalatok teljesítményének meghatározásában. Ez megerősíti a méretgazdaságosság elméletét, miszerint a nagyobb vállalatok képesek hatékonyabban működni, és ennek következtében nagyobb bevételt generálni.

A második főkomponens, amely a variancia további 25%-át magyarázta, elsősorban a hozzáadott érték változó köré szerveződött. Ez azt jelzi, hogy a vállalatok hozzáadott értékének növekedése fontos szerepet játszik a gazdasági teljesítményben, különösen a termelékenység és az innovációs kapacitás tekintetében. Az eredmények arra utalnak, hogy a könyvvizsgálói szektorban a magas hozzáadott értéket előállító vállalatok jobban kihasználják az erőforrásaikat, és magasabb gazdasági eredményeket érnek el. A faktorelemzés tehát két fő dimenziót azonosított a könyvvizsgáló cégek teljesítményében: az egyik a vállalatméret és a nettó árbevétel, amely közvetlenül kapcsolódik a bevételtermeléshez és a piaci erőhöz, a másik pedig a hozzáadott érték, amely a vállalatok belső hatékonyságát tükrözi.

4.4.Nem lineáris korreláció

A Spearman-féle korrelációs elemzés eredményei szerint a vállalatméret és a nettó árbevétel között erős pozitív nem lineáris kapcsolat áll fenn ($\rho = 0.81$, $p < 0.01$), ami megerősíti, hogy a nagyobb könyvvizsgáló cégek jellemzően magasabb nettó árbevételt érnek el. Ez a kapcsolat azt is jelzi, hogy a vállalatméret növekedése nem egyenletesen járul hozzá az árbevétel

növekedéséhez, hanem bizonyos mérethatárok átlépésekor a bevételek ugrásszerűen növekedhetnek.

A vállalatméret és a hozzáadott érték közötti korreláció szintén pozitív ($\rho = 0.78$, $p < 0.05$), amelyből az következik, hogy a nagyobb cégek általában nagyobb hozzáadott értéket termelnek, mivel fejlettebb technológiai eszközöket és erőforrásokat használnak, amelyek növelik a hatékonyságukat.

4.5. Diszkriminancia elemzés

A diszkriminancia elemzés célja annak meghatározása volt, hogy mely tényezők különítik el leginkább a könyvvizsgáló cégeket. Az eredmények alapján az egy vállalkozásra jutó alkalmazottak száma volt a legerősebb prediktor (Wilks-lambda = 0.31, $p < 0.01$), így a vállalatok létszám mérete meghatározó tényező a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményében.

Az egy főre jutó nettó árbevétel és a hozzáadott érték szintén szignifikáns különbségeket mutattak a vállalatok között, de kisebb mértékben járultak hozzá a csoportok megkülönböztetéséhez, mint a létszám méret. Az eredmények arra utalnak, hogy a nagyobb vállalatok gazdasági teljesítménye nemcsak a méretükből, hanem a magasabb egy főre jutó nettó árbevételükből és a hozzáadott értékükből is fakad.

5. Összegzés

A tanulmány eredményei rámutatnak, hogy a cégméret, a hozzáadott érték és a technológiai fejlődés meghatározó szerepet játszanak a könyvvizsgáló cégek gazdasági teljesítményének alakulásában. Az elemzések alapján egyértelművé vált, hogy a nagyobb vállalatok hatékonyabban működnek, magasabb egy főre jutó nettó árbevételt érnek el, és jobban ki tudják használni a méretgazdaságosság előnyeit. A létszám méret és a hozzáadott érték szoros kapcsolatban áll a vállalati termelékenységgel, míg a technológiai innovációk, mint például a mesterséges intelligencia és az automatizáció, tovább növelik a hatékonyságot, de új kockázatokat is felvetnek a könyvvizsgálati folyamatban.

A kutatás során alkalmazott többszörös regresszió és varianciaanalízis eredményei alátámasztották, hogy a nagyobb cégek általában jobb gazdasági mutatókkal rendelkeznek, és a hozzáadott érték növekedése szoros összefüggésben áll a termelékenység növekedésével. A diszkriminancia elemzés tovább erősítette azt a megállapítást, hogy a létszám méret az egyik legfontosabb tényező a vállalati teljesítmény meghatározásában. A nagyobb

vállalatok nemcsak magasabb árbevételt generálnak, hanem jobb erőforrás-gazdálkodási képességeik révén képesek fenntartani a versenyképességüket.

A faktorelemzés rávilágított arra, hogy a létszám méret és a nettó árbevétel mellett a hozzáadott érték is kulcsszerepet játszik a vállalatok hosszú távú sikerességében. A technológiai fejlődés, különösen a mesterséges intelligencia és az automatizáció bevezetése, tovább fokozza a vállalati teljesítményt, de csak akkor, ha a vállalatok képesek megfelelően kezelni az ezekből fakadó kockázatokat.

Az eredmények alapján világossá vált, hogy a könyvvizsgálói szektorban a vállalatméret és a hozzáadott érték meghatározó szerepet játszanak a gazdasági teljesítményben. A nagyobb cégek jobban kihasználják a méretgazdaságosság előnyeit, magasabb nettó árbevételt és hozzáadott értéket generálnak, míg a kisebb cégek számára a technológiai fejlesztések jelenthetnek lehetőséget a versenyképesség javítására.

Javasolt, hogy a kisebb könyvvizsgáló cégek fordítsanak nagyobb figyelmet a technológiai innovációk, például a mesterséges intelligencia és az automatizáció alkalmazására, amelyek növelhetik a termelékenységüket és hatékonyságukat. A nagyobb vállalatok számára pedig továbbra is fontos a hozzáadott érték növelése és az új technológiai megoldások integrálása, hogy megőrizzék piacvezető pozíciójukat.

Irodalomjegyzék

Bazerman, M. H., Loewenstein, G., & Moore, D. A. (2002). Why good accountants do bad audits. *Harvard Business Review*, 80(11), 97–102.

DeAngelo, L. E. (1981). Auditor independence, 'low balling,' and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics*, 3(2), 113–127. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(81\)90009-4](https://doi.org/10.1016/0165-4101(81)90009-4)

Francis, J. R., & Wang, D. (2008). The joint effect of investor protection and Big 4 audits on earnings quality around the world. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 157–191. <https://doi.org/10.1506/car.25.1.6>

Hay, D., Knechel, W. R., & Wong, N. (2006). Audit fees: A meta-analysis of the effect of supply and demand attributes. *Contemporary Accounting Research*, 23(1), 141–191. <http://dx.doi.org/10.1506/4XR4-KT5V-E8CN-91GX>

- Hegedűs Mihály (2021) A könyvvizsgálati folyamat és módszerek változása a digitalizáció és a COVID-19 függvényében. *Budapesti Corvinus Egyetem. Fókuszban a változás, avagy nemzetközi trendek a pénzügyi és a számviteli oktatásban és kutatásban: V. Bosnyák János emlékkonferencia és más kutatási eredmények*. ISBN:9789635038855; 9789635038848 pp. 40-49
- Hegedűs Mihály (2014) A család motivációi és hatása a kis- és középvállalkozói szektorban. *Taylor: Gazdálkodás-és szervezéstudományi folyóirat A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei*: ISSN 2064-4361 ISSN (online) 2676-8917 6 (1-2 (14-15)) pp. 562-571
- Hegedűs Mihály (2012). A kisvállalkozói attitűd sajátos vonásai. *Könyvvizsgálók Lapja 2012* ISSN 2063-2169 1 (7-8) pp. 10-12 2012
- Hegedűs, M., Killik, L., & Kása, A. (2023). Az automatizmus okozta torzítások megjelenése a könyvvizsgálói kockázatokban. In: Széles Zsuzsanna, Szőke Tünde Mónika (szerk.) *A mesterséges intelligencia szerepe a fenntartható gazdasági döntésekben – XVII. SOPRONI PÉNZÜGYI NAPOK* pénzügyi, adózási és számviteli szakmai és tudományos konferencia: konferenciakötet. *Soproni Egyetem Kiadó* (2023) 392 p. pp. 219-238., 20 p.
- Hegedűs, M., Nedelka, E. (2020). The impact of digitalization and Industry 4.0 on the audit. *LIMES: A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA TUDOMÁNYOS ÉVKÖNYVE* 6(1), 211-220.
- Hegedűs Mihály (2015) Könyvvizsgálat, bizalom és üzleti morál (*SZÁMVITEL ADÓ KÖNYVVIZSGÁLAT: SZAKMA* ISSN1419-6956 57 (1) pp. 34-35
- Knechel, W. R., & Willekens, M. (2006). The role of risk management and governance in determining audit demand. *Journal of Business Finance & Accounting*, 33(9-10), 1344–1367. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5957.2006.01238.x>
- Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 161–190. <https://doi.org/10.2307/2490397>

A FAMILINESS EREJE POLIKRÍZIS IDEJÉN

Dr. Németh Krisztina, főiskolai docens

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék

email cím: nemeth.krisztina2@uni-bge.hu

Dr. Németh Szilárd, egyetemi docens

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Menedzsment és
Vállalkozás Tanszék

email cím: nemeth.szilard@uni-bge.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_4](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_4)

Elméleti és empirikus felmérést tartalmazó tanulmányunk középponti fogalma a „polikrízis”, amely kifejezi az éghajlatváltozás, a covid-19 világjárvány és az Oroszország-Ukrajna között zajló háború generálta válságjelenség jellemzőit. Szerzőként vállalkozunk annak ismertetésére, hogy a polikrízis koncepció értékes eszköz a kibontakozó válságok megértéséhez, kutatásához.

Tanulmányunkban egy három éves periódusra, 10 hazai családi vállalkozásra kiterjedő, interjú adatfelvételre épülő longitudinális családi vállalkozás kutatás alapján vizsgáljuk a polikrízis (COVID-19, pandémia nyomán kialakult gazdasági krízis, orosz-ukrán háború, energiaválság, inflációs krízis) közepette érzékelt vezetői kihívásokat, illetve az arra adott szervezeti válaszokat, figyelembe véve azt, hogy a családi vállalkozások sajátos

erőforrásrendszere, amelyet a szakirodalom familiness, illetve familiness capital kifejezéssel illet, erőteljes befolyással bírhat az egymással összefüggő, sorozatos krízisszituációk kezelésének módszereire.

A TKP2021-NKTA-44 számú projekt az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2021 (TKP2021-NKTA) pályázati program finanszírozásában valósult meg. Jelen tanulmány a BGE Budapest LAB Vállalkozásfejlesztési Iroda kutatásának keretében készült.

1. Bevezetés

Az elmúlt évek számos vezetési kihívás elé állították a vállalatvezetőket. A mai válságok meghatározó jellemzője, hogy összefonódnak, egy válság gyakran kivált vagy súlyosbít egy másikat, ami azután egy másikat vált ki és ezek a kölcsönhatásban lévő válságok olyan hatásokat válthatnak ki, amelyek eltérnek attól, amit a válságok külön-külön okoztak (Tooze, 2021; Lawrence et al, 2024) Jelen tanulmányunk első részében áttekintjük a kutatás szempontjából meghatározó alapfogalmakat, úgymint polikrízis, familiness, továbbá áttekintjük azokat a modelleket, amelyek ezek mechanizmusát írják le. A kutatómódszertan egységben ismertetjük azt a kutatási megközelítést, amelyet az adatgyűjtés és adatelemzés során alkalmaztunk, illetve a kutatási

design, valamint a kutatási kérdések kerülnek ismertetésre a minta jellemzésén túl.

A kutatási eredmények között a vizsgált családi vállalkozások válságészlelésével, válságkezelésével foglalkozunk, és a válságmenedzsment sikerességében szerepet játszó, családi vállalkozási jellegből fakadó sajátos erőforrás-elemeket taglaljuk

2. A téma alapfogalmi kereteinek áttekintése

A hazai nemzetgazdaságon belül meghatározó szerepet betöltő családi vállalkozásokkal kapcsolatos kutatói aktivitás terén az utóbbi években élénkülés figyelhető meg, mely elsősorban az utódlással, professzionalizációjával kapcsolatban merült fel. A kutatók szerint azonban a családi vállalkozások sajátos karakterisztikája, amely a tulajdonosi rendszer jellemzőiben, illetve az irányítási metódusokban manifesztálódik, mind a stratégiai, mind az operatív gazdálkodási kérdéskörökre rányomja bélyegét, így az utódláson túl meglehetősen sok érdeklődésre számot tartó kutatási területe létezik a családi vállalkozásoknak. Jelen tanulmányunkban a válságkezelésükre helyezük a fókuszot.

A kutatás nulladik fázisaként munkadefiníció került kijelölésre a családi vállalkozásokkal kapcsolatban. Az áttekintett forrásmunkák alapján meglehetősen összetett kép figyelhető meg a családi vállalkozások fogalmi rendszerét illetően. Chrisman és szerzőtársai (2005) elméleti bázison két csoportba sorolják a családi vállalkozásokkal kapcsolatos meghatározásokat. A szakirodalomban megjelenő számos definíció egyik csoportját a részvételi kritériumokra (családi tulajdon, családi irányítás és a család által gyakorolt kontroll) alapozott meghatározások képezik, illetve léteznek a restriktívebb, a családi vállalkozás esszenciális elemeire fókuszáló megközelítések, amelyek a családi részvételtől fakadó sajátos viselkedést hangsúlyozzák.

Tanulmányunkban a családi vállalkozások alatt Poza (2007) definícióját fogadjuk el, miszerint az tekinthető családi vállalkozásnak, ahol a tulajdonosi kontroll, irányítás (15% vagy magasabb) a család két vagy több tagja vagy családok szövetsége által valósul meg. Emellett a családtagok stratégiai hatást gyakorolnak a cég menedzsmentjében, akár a menedzsmentben való aktív részvétellel, akár a kultúra alakításával, akár tanácsadóként vagy igazgatósági tagként való részvétellel vagy aktív részvénytulajdonosi szerepvállalással, továbbá jelen van a vállalkozás működésében a családi kapcsolatokkal való

törődés, illetve a generációkon túlmutató folyamatosság szándéka vagy lehetősége.

2.1. A familiness és a family capital jelentősége a családi vállalkozások működésében

A családi vállalkozások rendelkezésre álló eszközök között megkülönböztethetőek a hagyományos erőforrások, és az ún. családi jelenlétből adódó tényezők is. A családi vállalkozások erőforrás alapú megközelítésének egyik markáns irányát a Habberson és Williams (1999) szerzőpáros munkásságához kötődő familiness fogalma és annak kritikája, illetve továbbgondolása nyomán keletkezett eredmények képezik. A „familiness” Habberson és Williams (1999) szerint azon egyedi erőforrások együttese, ami a család, a családtagok és a vállalkozás rendszerének kölcsönhatásából ered, s hosszú távú versenyelőnyt biztosíthat a családi vállalkozásoknak. A kutatások alapján a familiness pozitív, ugyanakkor bizonyos esetekben negatív következményekkel is járhat. Az alábbi táblázatban áttekintjük a familiness-szel kapcsolatos szerzői megközelítéseket aszerint, hogy pozitív vagy negatív következményekkel jár-e a családi vállalkozásra.

Hatás	Szerző (évszám)	Pozitív hatás
pozitív	Klein (2008)	családtagok közötti bizalom, egyenes kommunikáció, önzetlen odaadás a családtagok részéről, hosszú távú érdekek
	Dyer (2010)	humán tőke – családtagok motiváltsága, időáldozata, lojalitása szociális tőke – családtagok hosszútávú kapcsolata a vevőkkel, szállítókkal, alkalmazottakkal, helyi közösségekkel, idegen forrást biztosítókkal pénzügyi tőke – családtagok rendelkezésére álló és a cég felhasználására bocsátható pénzeszközök
	Joseph et al. (2007)	vállalkozói ideológia, családi hírnév ereje, stakeholderekkel kialakított kapcsolat
negatív	Lampe (2002)	egymásnak feszülő családi érdekek, erkölcsi, etikai problémák
	Astrachan – Jaskiewicz (2008)	testvérek vetélkedése, családi konfliktusok
	Menéndez-Requijero (2010)	személyes rövid távú érdekek, apátia, rugalmatlanság, nepotizmus, tehetetlenség

1. táblázat: A familiness hatásmechanizmusa

Forrás: Saját szerkesztés

A számos familiness megközelítés megismerését követően a Van Wyk (2012) nevéhez fűződő, 11 familiness capital komponenst magában foglaló modellből indultunk ki a vizsgálat során, amely megkülönbözteti az alábbi táblázatban felsorolt tényezőket:

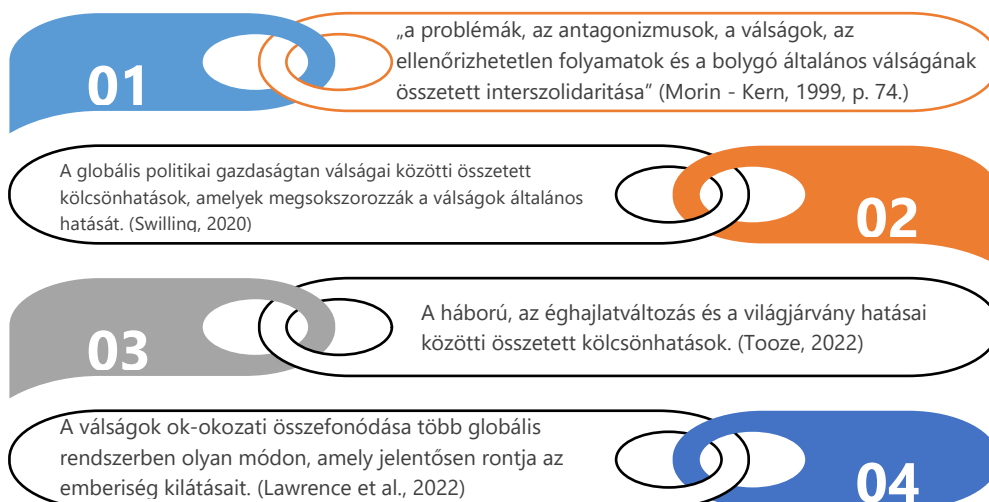
Familiness capital tényezők	
Alapító öröksége	Hosszú távon át érvényesülő, generációkon átívelő hatások a cégstratégiában, vízióban, működési irányelvekben.
Perszonalizált filozófia	A családi vállalkozás által hordozott személyiség, a család által vallott értékek, erkölcs, etikus magatartás, viták elkerülése, vízió megvalósítási képesség.
Kultúra és értékek	A család által vallott elvek, preferenciák, melyek a működés metaforájává válnak.
Hosszú távú orientáció	A célrendszerben megtestesülő hosszú távú orientáció, a családi vezető személyes áldozatvállalása, időráfordítást nem kímélő közreműködés.
Vállalkozói szellem	Céltudatos akaraterő sikeres, új vállalkozások létrehozása érdekében.
Reputáció	A családi cég hírneve a családtagok számára értéket képvisel, ez az érintetti kapcsolatos kialakításának alapja.
Ügynökköltségek	A tulajdonosi és menedzsment szerepek összefonódása csökkenti a megbízó-ügynök költségeket, illetve az információs aszimmetriát.
Kvázi rokonság	A paternalista vezetési stílusnak köszönhetően a nem-családtag alkalmazottak is kvázi családtagnak tekintik magukat, amely elköteleződést vált ki a szervezeti célok iránt.
Alkalmazottak iránti lojalitás	A családi vállalkozások üzleti nehézségek ellenére is ragaszkodnak a hosszú távú foglalkoztatáshoz és az alkalmazottakkal kapcsolatos etikus HRM-ben.
Rugalmasság	Nehéz üzleti körülmények között a családi vállalkozások fordulatos stratégiai döntésekkel, a versenyképességüket fenyegető külső tényezők folyamatos figyelemmel kísérésével, hosszú távú társadalmi kapcsolataik felhasználásával fenntartani igyekeznek a stabil működésüket.
Társadalmi felelősségvállalás	A családi cégeket jellemző erőteljes társadalomtudat az általuk szolgált közösség életében való őszinte részvétel formájában testesül meg.

2. táblázat: A familiness capital tényezők tartalma

Forrás: Saját szerkesztés

2.2. A polikrízis értelmezési lehetőségei

A kutatás másik alappillére a polikrízis, melynek számos értelmezési változata született meg az elmúlt években. Az 1. ábra bemutatja az általunk relevánsnak tartott megfogalmazásait:

1. ábra: A polikrízis értelmezési keretei

Forrás: Saját szerkesztés

3. Kutatási design

A Budapest LAB koordinációjával valósult meg a BGE-n először longitudinális családi vállalkozás kutatás, tíz hazai családi vállalkozás bevonásával. A kutatásba bevont családi vállalkozások kiválasztása hólabda módszerrel történt. Minden családi vállalkozásnál három interjú készült évente. Az interjúk fókusztemái között a családi vállalati identitás, az innováció és tudásátadás, a vezetés és vállalatkormányzás, utódlás, valamint fenntarthatóság mellett a polikrízis, illetve a mesterséges intelligencia jelent meg. A három interjúalany az alábbiak közül került ki: jelenlegi elsőszámú vezető (akár családtag, akár nem), a családi vállalkozás életében kulcsszerepet betöltő családtag (alapító vagy utód), nem családtag kulcs vezetővel vagy kulcsemberrel. Az interjúk egy része Teams felületen került lebonyolításra, voltak személyes jelenléttel lezajlott interjúk. A kutatás kapcsán egy ún. case study database került kialakításra, amely az interjúk szöveggönyve mellett tartalmazza az alábbiakat: a cégek számviteli beszámolója, szervezeti ábrája, a vállalkozással kapcsolatos sajtómegjelenések, képek és a családfa.

A kutatásba bevont vállalkozások eltérő tevékenységi körrel, heterogén méretstruktúrával jellemezhetőek. Az alábbi táblázat áttekintést ad a mintában szereplő családi vállalkozásokról, kiemelve az alapítás évét, a generációs jellemzőt, a 2023. évi alkalmazotti létszámról és az értékesítés nettó árbevételéről, továbbá a tevékenységi köréről.

Vállalat kódja	Alapítás éve	Generációk száma	Alkalmazotti létszám (2023)	Értékesítés nettó árbevétele (eFt) (2023)	Tevékenységi kör
V1	1991	2.	6	159 219	szőlőbor termesztése
V2	1996	2.	92	2 867 677	fém-megmunkálás
V3	1990	3.	121	14 410 623	lemez-megmunkálás
V4	1998	3.	46	1 217 178	műszaki, egyéb üvegtermék gyártása
V5	1985	2.	223	13 432 230	fém szerkezet gyártás
V6	1987	2.	113	4 248 764	dísznövény-kereskedelem
V7	1991	2.	47	3 322 142	vegyestermékkörű nagykereskedelem
V8	1980	3.	244	29 646 962	személygépjármű-kereskedelem
V9	1984	2.	32	855 520	testápolási cikk gyártása
V10	1998	2.	31	2 432 219	fűtőberendezés-kereskedelem

3. táblázat: A minta jellemzői

Forrás: Saját szerkesztés

Kutatási kérdéseink:

- 1.) Milyen hatása volt az elmúlt években tapasztalt polikrízisnek a vállalkozásukra?
- 2.) Volt-e olyan hatása a polikrízis valamely elemének, amelyből sikerült előnyt kovácsolnia a vizsgált családi vállalkozásoknak?
- 3.) Mely hatásokat értékeli a legnagyobb nehézséget okozóként?
- 4.) Melyek a legfontosabb familiness capital tényezők, amelyek segítik a polikrízis kezelését?

4. Eredmények

A családi vállalkozásokkal készített interjúk során a polikrízissel kapcsolatos észlelésre vonatkoztatott kérdés kapcsán egyértelműen kiderült, hogy a

COVID-19 érintette legerőteljesebben a megkérdezett cégeket. A háború és a nyomában kialakult energia- és inflációs probléma, továbbá a pandémia okozta világgazdasági krízis, az ellátási láncokat érintő nehézségek kevésbé egyöntetűen éreztette hatását (lásd 4. táblázat).

Vállalkozás	COVID-19	Pandémia okozta gazdasági krízis	Háború	Energia-válság	Infláció
V1					X
V2	X	X			X
V3	X			X	
V4				X	
V5	X		X		
V6	X				
V7	X				
V8	X	X	X		
V9	X				X
V10	X			X	X

4. táblázat: A vállalkozásokat érintő krízisszituációk

Forrás: saját kutatás

Kód	Legerőteljesebb hatással bíró krízis	negatív	Megtett intézkedések
V1	infláció		Árazási módszerek megújítása Szigorú költségkontroll Ellenőrzés szerepének felértékelődése
V2	pandémia gazdasági krízis infláció		Vezetőváltás Folyamatoptimalizáció Diverzifikáció Menedzsment kontroll fejlesztése
V3	energiaárak emelkedése		Cash flow menedzsment
V4	gazdasági krízis energiaárak emelkedése		Költségmegtakarítás Ebédidő „ledolgoztatása” Portfólió diverzifikálása
V5	COVID orosz-ukrán konfliktus		Online meetingek Beszerzésmentedzsment megújítása Lean filozófia implementációja
V6	COVID		Kommunikációs rendszer megújítása
V7	COVID		HR intézkedések (létszámcsökkentés) Költségkontroll mechanizmusok
V8	gazdasági krízis COVID		Hatékony folyamatmenedzsment Portfólió szélesítése
V9	COVID infláció		Optimalizációs eljárások, költségkontrolling Külső (professzionális) ügyvezetés Online értékesítési megoldások
V10	energiaválság infláció		Termékvonalak újraértékelése Erőteljesebb kommunikáció (külső és belső)

5. táblázat: A válságra adott szervezeti válaszok

Forrás: Saját szerkesztés

A családi vállalkozások felsővezetésének és tulajdonosi körének megkérdezett tagjai az interjúk során kiemelték, hogy melyik krízis váltotta ki a legerőteljesebb hatást a cég szokásos üzletmenetére, és kifejtették azt is, hogy melyek voltak a legjelentősebb lépések a válságmenedzsment kapcsán.

A vizsgált családi vállalkozások által adott válaszok az alábbi kategóriákba sorolhatók:

- költségfókuszú intézkedések: menedzsment kontroll rendszer fejlesztése, cash flow optimalizálás, lean megközelítés, munkaidő-kihasználás és létszám-hatékonyság javítása;
- marketingfókuszú intézkedések: portfólió döntések, online értékesítési megoldások, kommunikációs rendszer fejlesztése, árazási technikák felülvizsgálata;
- folyamatfókuszú intézkedések: folyamatmenedzsment, online meetingek, beszerzési folyamatok fejlesztése.

Az interjúk során az interjúalanyok a krízishelyzetben való helytállás legfőbb familiness tényezőit is megnevezték, és az alábbi ábrán foglaltuk össze a leggyakrabban említett családi részvételtől fakadó sajátos erőforrást.

Hosszú távú orientáció	Családi értékek	Rugalmasság	Pénzügyi konzervativizmus
Szociális tőke	Humán tőke (kvázi rokonság)	Bizalom	Családi összetartás
Minőség-fókusz	Nyitottság a piaci rések keresésére	Paternalista vezetés	Türelem

2. ábra: Konzolidációt segítő familiness tényezők polikrízis idején

Forrás: saját kutatás

5. Összegzés, kutatás korlátai

A családi vállalkozások számos – a nem családi vállalkozásokhoz képest eltérő – egyedi jellemvonással rendelkeznek, amelyek a családi jelenlétből adódnak. Az elméleti megközelítések között bemutatott familiness irodalom, amely a családi részvétel erőforrás-alapú tárgyalása kapcsán ismertetésre került az ún.

„family capital modell mentén a mélyinterjú kutatás alapján létező, valós jelenség, mely válsághelyzetben képes segíteni a családi vállalatok túlélőképességét fenntartani.

A mélyinterjúk egyik vezérfonalát a kizsákoltság érzékelése és a megtett intézkedések, továbbá a családi vállalkozási jelleg működésre gyakorolt hatásának vizsgálatára irányuló kérdések képezték. A mélyinterjúk alapján az egyik legfontosabb sajátosság és a működést segítő tényező a családi összetartás, a családi kötelek, a családi harmónia, amely pozitív energiával ruházta fel a családi vállalkozást és bizalmi tőkévé kovácsolódik a beszállítóknak, a vevőknek, a partnereknek és az alkalmazottaknak egyaránt.

A kutatás korlátai között érdemes megemlíteni a kismintás adatfelvétel tényét, amelyet érdemes lenne a jövőben nagymintás kérdőíves kutatással kiegészíteni. A témához kapcsolódó kutatások egyik lehetséges folytatási iránya lehet a polikrizisre adott válaszok vizsgálata a családi és nem családi vállalkozások körében, kinyitva az összehasonlítás lehetőségét a tulajdonosi háttérrel illetően.

Irodalomjegyzék

CHRISMAN, J. J., CHUA, J. H., SHARMA, P. (2005). Trends and directions in the development of a strategic management theory of the family firm, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(3) pp 555-575.

HABBERSON, T. G., WILLIAMS, M. L. (1999). A resource-based framework for assessing the strategic advantages of family firms, *Family Business Review*, 12(1), pp 1-26.

LAWRENCE M, HOMER-DIXON T, JANZWOOD S, ROCKSTÖM J, RENN, O., DONGES, J.F (2024). Global polycrisis: the causal mechanisms of crisis entanglement. *Global Sustainability* 7(6), pp. 1–16. <https://doi.org/10.1017/sus.2024.1>

LAWRENCE, M., JANZWOOD, S., HOMER-DIXON, T. (2022). What is a global polycrisis? And how is it different from a systemic risk? Cascade Institute Discussion Paper. Letöltés helye: [website: https://cascadeinstitute.org/technical-paper/what-is-a-global-polycrisis/](https://cascadeinstitute.org/technical-paper/what-is-a-global-polycrisis/)
Letöltés ideje: 2024. 08.05.

MORIN, E., KERN, A. B. (1999). *Homeland earth: A manifesto for the new millenium*. Hampton Press.

POZA, E. (2007): *Family business*, Thomson Southwestern, Mason – USA.

SWILLING, M. (2020). *The age of sustainability: Just transitions in a complex world*. Routledge, Taylor & Francis Group.

TOOZE, A. (2021) *Shutdown*. New York, NY: Viking

VAN WYK, R. (2012). Constrictive vs. distinctive familiness and the culturing of familiness capital (FamCap), *African Journal of Business Management*, 6(36), pp. 9892-9900.

MENEDZSMENT ÉS HR HÁBORÚS KÖRNYEZETBEN

Poór József DSc, kutatóprofesszor

Selye János Egyetem Gazdaságtudományi és Informatikai Kar (SJE GIK)
Menedzsment Tanszék

email cím: tanulmany.tamara@uni-bge.hu

Kálmán Botond Géza PhD, kutatóintézet-vezető egyetemi docens

Kodolányi János Egyetem Gazdaságtudományi Kar (KJE GTK)
Gazdaságtudományi Kutatóintézet (GKI)

Kodolányi János Egyetem Gazdaságtudományi Kar (KJE GTK)
Gazdálkodási és Menedzsment Tanszék (GMT)

email cím: kalman.botond.geza@kodolanyi.hu

Neumann János Egyetem Gazdaságtudományi Kar (NJE GTK) Pénzügy és
Számvitel Tanszék (PSZT)

email cím: kalman.botond.geza@nje.hu

Budapesti Metropolitan Egyetem Üzleti, Kommunikációs és Turisztikai Kar
(METU ÜKT) Gazdaság-tudományi és Pénzügyi Intézet (GPI)

e-mail cím: eupemq@instructor.metropolitan.hu

Horváth Géza PhD-hallgató, címzetes egyetemi docens

Kodolányi János Egyetem Gazdaságtudományi Kar (KJE GTK)
Gazdálkodási és Menedzsment Tanszék (GMT)

email cím: horvath.geza@kodolanyi.hu

Dr. habil. Malatyinszki Szilárd, dékán, egyetemi docens

Kodolányi János Egyetem Gazdaságtudományi Kar (KJE GTK)
Gazdálkodási és Menedzsment Tanszék (GMT)

email cím: malatyinszki.szilard@kodolanyi.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_5](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_5)

Absztrakt

Az emberierőforrás-menedzsment (EEM) tevékenységeit számos külső és belső tényező befolyásolja. Az 1980-as évek végén bekövetkezett rendszerváltozások előtt a legtöbb kelet-európai országban az állami tulajdonú vállalatok az EEM-tevékenysége elsősorban személyügyi funkció volt. Az elmúlt három évtizedben a helyzet jelentősen megváltozott. A gazdasági életben megjelenő multinacionális cégek igen jelentős mértékben járultak hozzá a magyarországi EEM átalakulásához. Befolyásoló tényező továbbá a szakszervezetek ereje és befolyása a közszférában és egyes speciális szektorokban. Az elmúlt három év eseményei jelentős hatással voltak a szervezetek és intézmények irányítási és EEM-rendszereire globálisan és Magyarországon egyaránt. Cikkünkben két egymást követő, 2022-ben és 2023-ban végzett kutatás során tapasztalt általános és EEM-hez kapcsolódó vállalati reakciókat mutatjuk be. Vizsgálatunk a Magyarországon működő hazai és külföldi tulajdonú cégekre irányult. Összességében megállapítható, hogy a nemzetközi nagyvállalatok az esetek többségében sokkal határozottabban és innovatívabban reagáltak a háborús konfliktus okozta helyzetekre.

1. Bevezetés

A gazdasági környezet jelentős hatással van a HRM gyakorlatára (toborzás, leépítés). Cikkünk elméleti részében a különböző válságelméletek menedzsment és HRM hatásait mutatjuk be. Tanulmányunk empirikus részében áttekintjük azokat a tényezőket, amelyek a háborús válság szervezetekre gyakorolt hatásait közvetítik és a szakértők jövőre vonatkozó előrejelzéseinek alapját képezik. Bemutatjuk a válságra adott leggyakoribb szervezeti válaszokat, kiemelten a modern HRM intézkedésekre. A Magyarországon működő magyar és nemzetközi szervezetek körében megvizsgáljuk, hogy mennyire érzékelik az orosz-ukrán konfliktus okozta gazdasági válságot, mik a jövőre vonatkozó várakozásaik, milyen hatékony válaszokat kell adniuk a válság tüneteire.

2. Irodalomkutatás

A válságelméletek a válságokat a pénzkínálat és a hitelezés változásához kötik (Rothbard, 2010). A mai válságok nagyrészt nem erre vezethetők vissza (Li, et al., 2022). A tapasztalatok azt mutatják, hogy a folyamatok átmenetek és változások a helyzet javulásának reményében (Weiss, 2022), a válság egyszerre megújulás és összeomlás lehetősége. (Güttel - Wiesinger, 2021). A járvány időszakában számos szervezet a megváltozott körülményeket lehetőségként tudta kihasználni (Ádám et al., 2021; Hörcher, 2021)), a háború és egyéb nemzetközi feszültségek okozta nagyobb bizonytalanságban (Krammer et al., 2022; Dalio, 2023), valamint az egymást követő események felgyorsulásában (Balogh, 2022) is. Kondratieff és Stolper (1935) óta tudjuk, hogy a fellendülés a válság mélypontja után kezdődik. Tempója lehet lassú vagy gyors (Flór, 2020). Ezt különböző tényezők gyorsíthatják (János-sy, 1966; Csaba, 2018). A fellendülés akkor ér véget, amikor a teljesítmény eléri azt a szintet, amit a válság nélküli fejlődési trend alapján az adott évben el kellett volna érnie (János-sy, 1966).

A magyar gazdaság teljesítménye a világjárványból való kilábalás során gyorsan nőtt, 2021-ben 7,1%-os növekedést ért el (KSH, 2022). A vállalatok kénytelenek újragondolni stratégiáikat, hogy felkészüljenek a kihívásokra (Mura et al., 2022). Új intézkedésekre van szükség a szervezetek túlélésének és a munkavállalók fizikai és mentális egészségének biztosítása érdekében (Azizi et al., 2021). Több forrásból is ismert, hogy a külföldi vállalatok a legtöbb esetben fejlettebb menedzsment és HRM munkát végeznek, mint a helyi vállalatok (Hiltrop, 1991; Haar et al, 2018; Meyer, Li és Schotter, 2020). Ebben nagy szerepet játszik a HRM széleskörű kapcsolódása a szervezeti működés területeihez (Cherlenyak & Poyda-Nosyk, 2021).

A HRM jelentősége jelentősen megváltozott a COVID-19 okozta válság során (Dajnoki et al., 2023). Sokak szerint a COVID-19 egy "fekete hattyú" esemény volt (Taleb, 2007, 2008). A WHO már 2019. szeptemberi jelentésében (WHO, 2019) figyelmeztet kockázatokra. A szakértők a járvány által okozott válságot a helyi válságokat okozó helyi járványok hatásaival (Bloom et al., 2018), illetve terrortámadásokat követő helyzetekkel modellezték (Corbet et al., 2018; Károlyi, 2006). A COVID-19 felgyorsította a korábbi HRM-trendeket (Sheedy, 2020; Garner, 2021). Az államok jelentős támogatást nyújtottak, a vállalatok pedig lehetőség szerint megtartották a munkaerőt (Strauss-Kahn, 2020; Gelencsér et al., 2023).

A COVID-19 a gazdaság minden szereplőjét érintette, az ukrajnai háború súlyosbítja a járvány által meggyengített társadalmi csoportokat (Böhme et al., 2022). Eközben az infláció és az áremelkedés jelentős volt (Allam, Elias Bibri & Sharpe, 2022; Chetham, 2023). A háború kezdetén munkaerőhiány lépett fel (EC, 2023) és Magyarországon (Hungary-Today, 2023).

3. Hipotézisek

A járvány okozta válság tanulságai alapján az ukrán HRM szakemberek kiválóan használják a home office technikákat (Sereda, 2022). A COVID-19 tapasztalatait az illetékes vállalatok felhasználták a háború okozta válság kezdeti szakaszának leküzdésére (Yashchenko et al., 2023). A múltbeli események extrapolálása (stratégiai jövőkép) tehát segít felkészülni a következő válságra (Gordon et al., 2020; Slaughter, 1996). Opatska et al. (2024) szerint a háborúra lehet számítani, de felkészülni nem. Sok vezető arról számolt be, hogy maga a világjárvány egyfajta háborús válságkezelési próbaként működött (Newman et al., 2023).

1. A vállalatok tanultak a Covid19 válságból, és az orosz-ukrán konfliktus kezdetén a legtöbb hazai és külföldi tulajdonú vállalatnak már volt vészhelyzeti terve.

A büntetőszankciók szükségessé tették az ellátási láncok minél szélesebb körű kiváltását (Ngoc et al., 2022; Dhawan et al., 2022; Ngoc et al., 2022). A szankciók kezdetben gazdasági visszaesést okoztak Oroszországban, de más országokra is negatív hatással voltak (Mardones, 2023). A hosszú távú hatások kérdőjelesek, Oroszország talált új piacokat (Gaur et al., 2023).

2. A háborús válságot a külföldi tulajdonú vállalatok kevésbé érezték meg, mint a magyarok vagy azok, amelyeknek a konfliktus előtt orosz, ukrán partnerei voltak.

A 21. században a munkavállalók a vállalat legfontosabb eszközei, ezért a hatékony hr-gazdálkodás a vállalati siker fontos eleme (Kryvoruchko, 2023; Gelencsér et al., 2023). A kisvállalkozások és a nagy nemzetközi vállalatok (MNC-k) eltérően reagáltak a háborúra (Morozova, 2019), az anyavállalatok gondoskodnak a leányvállalataikról (Novitskaya, 2015).

3. A válságkezelés és a HRM-intézkedések eszköztárát a külföldi tulajdonú vállalatok használták a legnagyobb mértékben.

A 20. század gazdasági hadviselését a szankciók jellemzik, általában a nagyobb országok alkalmazzák a kisebbekkel szemben (Davis és Engerman, 2003). A jelen korlátozások leginkább a szankcionáló gazdaságokat érintik (Mardones, 2023; Mbah & Wasum, 2022; Molnár, 2022), Oroszország más piacain értékesítheti tiltott termékeit (Soldatkin, 2023).

4. A válság során a megkérdozett szakértők általános, hasonló jövőbeli várakozásokat fogalmaznak meg a külföldi tulajdonú vállalatokkal szemben válság esetén.

A gazdasági válsággal összefüggésben a HRM gyakorlatba való integrálása, a természeti katasztrófák esetén alkalmazandó vészhelyzet-kezelési keretek, valamint a nemzetközi HRM-tevékenységek fejlesztése kerül a figyelem középpontjába (Erederi et al., 2022). A HR funkció központi kulcsszerepet játszott a 2008-as válságra adott válaszok kialakításában az MNC-ken belül (Gunnigle et al., 2013). A járvány idején megnőtt a távmunka és az online tevékenység. (Newman et al., 2023).

5. A szervezeti válságkezelési intézkedések kiválasztását elsősorban az adott válság sajátosságai határozzák meg.

A hazai HR-rendszerek külső kihívásokhoz alkalmazkodása az új nemzetközi HR-gyakorlatok elméleti és gyakorlati alapjainak feltárásához (Sereda, 2022). A HR-menedzsment új gyakorlatai: személyre szabott hr-menedzsment; a vállalati társadalmi felelősségvállalás; együttműködő és agilis HR. Kiegyensúlyozott megközelítésre van szükség a munkavállalók jólétének valódi értékeléséhez (Babych és Babych, 2023; Ton et al., 2022). A kisvállalkozások nehéz feladattal néznek szembe (Eggers, 2020), de céljuk a nemzetközi nagyvállalatokhoz hasonlóan a tudástőke megőrzése és fejlesztése (Trzepizur, 2023; Ton et al., 2023).

6. A külföldi tulajdonú vállalatok sokkal gyakrabban használtak innovatív HRM-megoldásokat, mint a hazai tulajdonú szervezetek.

4. Módszerek

Kérdőíves felmérést végeztünk a 2022-ben és 2023-ban Magyarországon működő hazai és külföldi tulajdonú vállalatok körében. Empirikus vizsgálatunk alapvetően retrospektív (Usu-nier, Van Herk & Lee, 2017).

A vállalatokat több szempont szerint osztályoztuk. Központi határértéktételt (Polya, 1920) alkalmaztunk a 100 feletti elemszám esetén. A vizsgálati eredmények alapján lehetőség van parametrikus tesztek elvégzésére (Hoskin, 2012). A következő lépés a szórások homogenitásának vizsgálata a Levene-teszttel (Levene et al., 1960). Heteroszkedaszticitást mutat, ami két következtetéshez vezet. Egyrészt azt jelzi, hogy a modell életszerű. Másrészt azt, hogy milyen statisztikai módszereket lehet használni a csoportok összehasonlítására.

Első lépésben azt vizsgáltuk, hogy a válaszadóknak volt-e kész háborús válságterve az ukrajnai konfliktus kitörésekor. A "Volt-e az Ön szervezetének kész háborús válságterve az orosz-ukrán háború kitörésekor?" kérdéskörben. A kérdésre három válaszlehetőség volt:

1. Készen állt egy válságterv.
2. Nem volt kész tervünk, de ma megtörtént.
3. Nincs szükség vészhelyzeti tervre
4. A megkérdezett nem válaszolt

Megvizsgáltuk: a válság kezdetekor milyen arányban rendelkeztek kész háborús vészhelyzeti tervvel, és azt, hogy a válságra milyen arányban reagáltak ilyen terv elkészítésével. Vizsgáltuk, hogy a nemzetközi vállalatok esetében az anyavállalat milyen mértékben járult hozzá a vészhelyzeti terv elkészítéséhez.

Megvizsgáltuk: a válságkezelésben hogyan használják a fejlett HRM-intézkedéseket, például

1. rugalmasság
2. a kulcsszemélyek megtartása
3. tudásmenedzsment
4. új munkakörülmények
5. tréningek

A válasz megadásához a felsorolt intézkedésekből kiválasztottuk a HRM-válaszokat, amelyeket összegezve létrehoztunk egy HR-indexet. A fent felsorolt intézkedésekre adott pontszámokat külön-külön is összeadtuk, így létrehoztuk az MHR-indexet (Modern HR measures index).

Az 5. hipotézis ellenőrzése - megvizsgáltuk: a szervezetek válságra adott válaszainak komplexitását hogy befolyásolják az észlelését meghatározó tényezők és a hiánygazdaság.

5. Eredmények

5.1. Leíró statisztikák

2022-ben összesen 740 vállalat töltötte ki a kérdőívet, amelyek 86%-a (638 vállalat) hazai, 14%-a (102 vállalat) pedig multinacionális vállalatok leányvállalata volt. 2023-ban 919 vállalat válaszolt. Közülük a külföldi tulajdonú vállalatok száma 213 (35%) (1. táblázat).

Év	Tulajdonos	Bevételek	N	Hiányzik
2022	Belföldi	50 millió euróig	335	0
		Több mint 50 millió euró	303	0
	Internátus		102	0
2023	Belföldi	50 millió euróig	157	0
		Több mint 50 millió euró	288	0
	Internátus		317	0

1. táblázat: A minták leíró statisztikái

Forrás: Saját szerkesztés

A következő lépés a Levene-teszt elvégzése volt. Ennek eredménye alapján ($p < 0,001$) elvetettük a minta homogenitását.

5.2. Hipotézisvizsgálat

5.2.1. 1. hipotézis

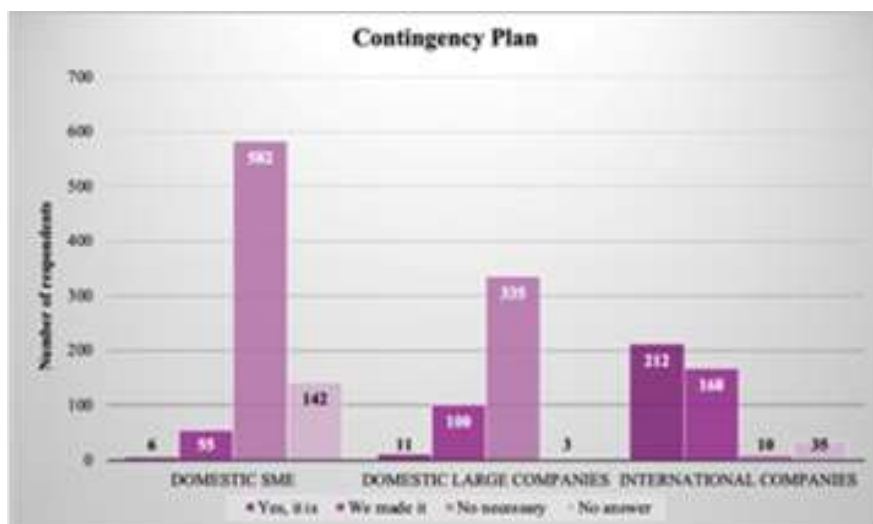
A módosított t-próba eredményei alapján (2. táblázat), szignifikáns különbség van a kis- és nagyvállalatok között. A hazai kis- és nagyvállalatok a "Nincs szükség válságtervre" válaszlehetőséget jelölték meg leggyakrabban (75%), míg a nemzetközi vállalatok fele rendelkezett tervvel, 40% pedig a "nincs szükség válságtervre" választ jelölte meg.

		Statisztikák	df	p	Mean-Domestic	Átlag-Intnat'l
Welch's t	2022	6.94	107	<.001	2.94	2.49
	2023	14.1	710	<.001	2.99	2.32

2. táblázat: Vészhelyzeti terv szervezetek szerint

Forrás: Saját szerkesztés

1. ábra a válaszadók által adott egyéni válaszok arányát mutatja.

1. ábra: Válságtervre adott válaszok szervezetenként

Forrás: Saját szerkesztés

A háború kitörésekor a hazai kisvállalatoknak csak 1%-a rendelkezett kész háborús válságtervvel, a nagyvállalatoknak pedig csak 2%-a rendelkezett ilyen tervvel. A nemzetközi szervezeteknél a kész tervvel rendelkezők aránya 50% volt. A hazai kkv-k 7%-a és a nagyvállalatok 22%-a készített ilyen tervet a válság kezdetén. A nemzetközi vállalatok körében a tervezők aránya 40% volt. A hazai kkv-k 74%-a és a nagyvállalatok 75%-a nem tartotta szükségesnek a vészhelyzeti terv készítését, míg a nemzetközi vállalatoknak csak 2%-a adott ilyen választ.

Azon nemzetközi vállalatok 79%-a, amelyek rendelkeztek válságtervvel vagy készítettek ilyen tervet a háború következtében, kész tervet kaptak az anyavállalattól, és csak 21%-uk volt kénytelen saját maga elkészíteni a tervet.

5.2.2. 2. hipotézis

A háború szervezeti hatásait vizsgáló módosított t-próba eredményeit a következő táblázatban foglaltuk össze (3. táblázat).

		Statisztikák	df	p	Mean-Domestic	Átlag-Intnat'l
Welch's t	2022	1.44	133	0.151	40.3	38.6
	2023	-4.83	724	< .001	9.05	11.3

3. táblázat: A háború hatása a szervezetekre

Forrás: Saját szerkesztés

Az eredmények alapján 2022-ben nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatni a háború magyar és külföldi tulajdonú vállalatokra gyakorolt hatásai között. A következő évben, 2023-ban azonban már szignifikáns különbség mutatkozik a hazai és a külföldi vállalatok átlagai között. A hazai kkv-k és a nagyvállalatok között azonban 2023-ban sem találtunk különbséget. 4. táblázat a partnerrel rendelkező és nem rendelkező vállalatok összehasonlításának eredményeit mutatja.

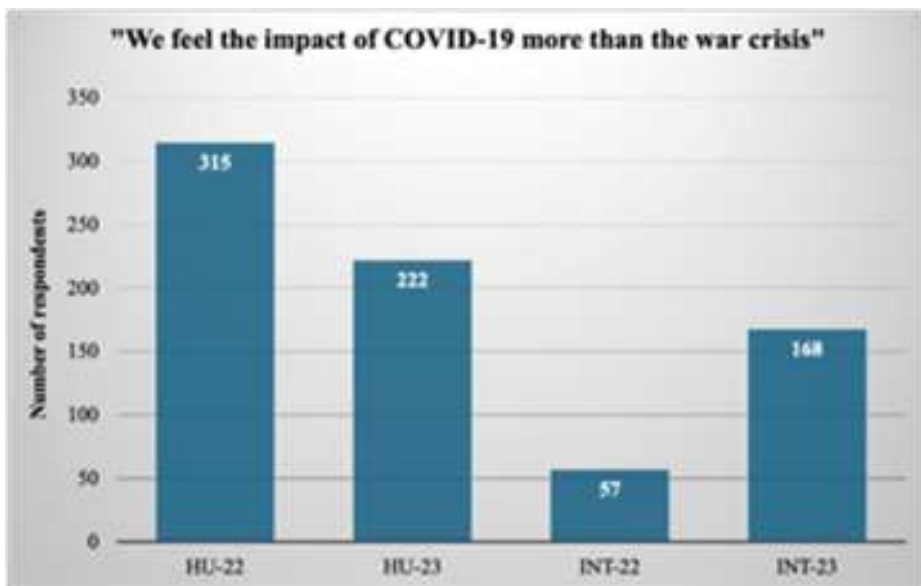
	Statisztikák	df	p	Átlag (nincs RUS/UA partner)	Átlag (RUS/UA partner)
2022	-2.79	162	0.006	39.7	42.4
2023	-5.35	238	< .001	9.38	12.2

4. táblázat: A háború hatásai üzleti partnerségenként

Forrás: Saját szerkesztés

Az eredmények alapján elmondható, hogy a háború első évében $\alpha = 0,1\%$ -os szinten nem volt szignifikáns különbség a válságérzékelésben. Az $\alpha = 5\%$ -os szinten azonban már kimutatható a különbség. Ez azt jelenti, hogy valószínűleg nem számít, hogy a megkérdezett vállalatoknak orosz vagy ukrán partnere volt. A válság második évére, 2023-ra azonban azok a cégek, amelyeknek a válság előtt is voltak üzleti partnerei a háborúzó országokban, szignifikánsan jobban érezték a válság hatásait.

A COVID-19 hatásáról alkotott véleményeket a következő táblázat tartalmazza 2. ábra

2. ábra: A COVID-19 hatás

Forrás: Saját szerkesztés

Az eredmények alapján a magyar vállalatok közel fele mindkét évben azt állította, hogy a világjárvány hatásait még a háborúnál is jobban érezte. A nemzetközi vállalatok körében ez az arány hasonló volt (56%).

5. táblázat összefoglalja a válaszadókat leginkább és legkevésbé befolyásoló tényezőket.

Szervezet	Év	Maximális hatás	Minimális hatás
Belföldi	2022	Árak (4,23)	Menekültügyi dolgozók (2,57)
	2023	Árak (1,33)	Menekültügyi dolgozók (0,68)
Multinat	2022	Árak (3,85)	Munkaerőhiány (2,63)
	2023	Árak (1,16)	Innovációk hiánya (0,71)

5. táblázat: A háború legerősebb és leggyengébb hatása a szervezetekre

Forrás: Saját szerkesztés

A 5. táblázata legerősebb hatás az áremelkedés, míg a munkaerő-piaci nehézségek és az innováció hiánya okozta a legkevésbé problémát a válaszadó szervezeteknek.

5.2.3. 3. hipotézis

6. táblázat az alkalmazott szervezeti válaszok módosított t-próbájának eredményeit foglalja össze.

		Statisztikák	df	p	Mean-Domestic	Átlag-Intnat'l
Welch's t	2022	-3.11	145	0.002	74.4	80.8
	2023	-4.11	690	< .001	20.1	24

6. táblázat: A válságintézkedések összetettsége

Forrás: Saját szerkesztés

A válság mindkét évében a nemzetközi vállalatok összetettebb válságkezelési válaszokat alkalmaztak. Az első évhez képest azonban 2023-ra mindkét vállalat típus esetében csaknem negyedével csökkent az intézkedések összetettsége.

5.2.4. 4. hipotézis

A 7. táblázat a vállalatok jövőképeinek vizsgálati eredményeit foglalja össze.

		Belföldi kkv-k	Belföldi vállalatok	Multinacionális vállalatok
2022	Általános	293	14	77
	Speciális	118	2	22
2023	Általános	107	41	213
	Speciális	98	28	108

7. táblázat: A szervezetek jövőképe (általános vs. specifikus)

Forrás: Saját szerkesztés

Összehasonlítás		Átlagos különbség	SE	df	t	ptukey	Cohen d
Belföldi	Multinacionális	0.0426	0.0362	1117	1.18	0.239	0.0903
2022	2023	0.0605	0.0362	1117	1.67	0.095	0.128

8. táblázat: A szervezetek jövőképe (a tulajdonos és a felmérés éve szerinti különbségek)

Forrás: Saját szerkesztés

Eredményeink azt mutatják, hogy a szervezet típusától és a felmérés évétől függetlenül (8. táblázat), valamennyi válaszadó jövőképét az általános elvárások határozzák meg (7. táblázat).

5.2.5. 5. hipotézis

A 9. táblázat a lineáris regressziós modellek eredményeit foglalja össze a szervezeti típusok és a felmérés évei szerint.

Modell	R	R ²	Korrigált R ²	Teljes modell test			
				F	df1	df2	p
Belföldi 2022)	0.492	0.242	0.239	101	2	635	<.001
Belföldi 2023)	0.811	0.658	0.657	572	2	593	<.001
Intnat'l 2022)	0.594	0.353	0.34	27	2	99	<.001
Intnat'l 2023)	0.766	0.587	0.584	227	2	320	<.001

9. táblázat: A válaszadók jövőbeli várakozásai

Forrás: Saját szerkesztés

A normalitás és a heteroszkedaszticitás feltételei minden csoportban teljesültek. A Cook-féle távolság értéke 0,03, ami azt jelzi, hogy nincsenek kiugró értékek. A Durbin-Watson-teszt eredménye 1,98-2,12 ($p=0,26-0,92$). Mivel ennél a tesztnél az 1 és 3 közötti eredmény a reziduumok függetlenségét jelzi, ez a feltétel is teljesül. Az általános illeszkedés (F-) tesztje minden esetben szignifikáns ($p<0,001$), tehát a háború hatásai és a jövőre vonatkozó kilátások jelentősen befolyásolják az intézkedések kiválasztását. A kollinearitási statisztika eredménye ($VIF<10$, $tolerancia>0,2$) azt jelzi, hogy mind a négy csoportban nincs kollinearitás a független változók között, ami szintén kedvező eredmény számunkra. Az egyes évek részletes eredményeit a 9. táblázat.

Szervezet (év)	Predictor	Becslés	NEM	t	p
Belföldi 2022)	Elfogás	38,757	4.2649	9.087	<.001
	future_index	-0.145	0.1997	-0.726	0.468
	WarEff_Index	0.952	0.0675	14.108	<.001
Belföldi 2023)	Elfogás	17,976	1.7681	10.17	<.001
	future_index	-0.454	0.0623	-7.29	<.001
	WarEff_Index	1.274	0.0642	19.85	<.001
Intnat'l 2022)	Elfogás	48.92	7,839	6.24	<.001
	future_index	-0.38	0.368	-1.03	0.305
	WarEff_Index	1.009	0.138	7.32	<.001
Intnat'l 2023)	Elfogás	15.473	2.349	6.59	<.001
	future_index	-0.392	0.0893	-4.39	<.001
	WarEff_Index	1.413	0.0857	16.48	<.001

10. táblázat: Jövőbeli és háborús hatások a válságintézkedésekben

Forrás: Saját szerkesztés

A 10. táblázat alapján megállapítható, hogy a válságkezelési intézkedések kiválasztásának jövőbeli kilátásai szignifikánsan negatív, a háború következményei pedig szignifikánsan pozitív hatással bírnak (becslés és p oszlopok). A szignifikancia szempontjából kivételt képez az összes vállalatra vonatkozó Future_index 2022-ben.

5.2.6. 6. hipotézis

A kreatív HRM válaszok alkalmazásának gyakoriságával kapcsolatos eredményeket a következőkben foglaltuk össze (11. táblázat).

		Statisztikák	df	p	Átlag (belföldi)	Átlag (nemzetközi)
2022	Welch's t	-3.37	146	<.001	15.5	17.3
2023	Welch's t	-3.24	659	0.001	3.92	4.7

11. táblázat: Kreatív HRM intézkedések szervezetek szerint

Forrás: Saját szerkesztés

Eredményeink alapján a kreatív HRM-válaszok alkalmazása sokkal jellemzőbb volt 2022-ben, mint 2023-ban. A nemzetközi vállalatok 2022-ben lényegesen gyakrabban választottak ilyen eszközt, mint a hazai vállalatok. Bár a különbség 2023-ban is kimutatható, ebben az évben már nem volt egyértelműen szignifikáns.

6. Következtetések / Összegzés/ Javaslatok

Az eredmények alapján a hipotéziseinkkel kapcsolatban a következő megállapításokat tettük, a legfontosabb megállapításainkat pedig a következő 12. táblázatban foglaltuk össze.

Hipotézis		Az érvényességi elemzés eredményei	Megjegyzések
1.	H#1	Részben elfogad	A helyi vállalatokhoz képest a nemzetközi vállalatok fontosnak tartják, hogy saját maguk vagy anyavállalataik számára vészhelyzeti tervet készítsenek.
2.	H#2	Visszautasít	A háború következményei és az erre válaszul bevezetett uniós szankciók minden szervezetre nagy hatással voltak. Ez a hatás idővel egyre erőteljesebben érintette a nemzetközi szervezeteket.
3.	H#3	Elfogad	A nemzetközi vállalatok jobban reagáltak a vezetés és a HRM területén, mint a hazaiak.

4.	H#4	Visszautasít	Az üzleti gondolkodásnak vannak általános sémái, amelyek meghatározó erővel bírnak például az előrejelzések megfogalmazásakor.
5.	H#5	Elfogad	A kezdeti sokk után a háború okozta válságra adott válaszokat jelentősen meghatározta a válságnak a szervezetre gyakorolt hatása és a szervezetek jövőre vonatkozó előrejelzései.
6.	H#6	Elfogad	A nemzetközi vállalatok HRM-ről alkotott képét megerősítették.

12. táblázat: A hipotézisek elemzésének összefoglalása

Forrás: Saját szerkesztés

Az 1. hipotézis részben igazolódott (a nemzetközi vállalatok esetében). A magyar vállalatok többnyire nem rendelkeztek kész háborús vészhelyzeti tervvel. Az 1. ábra alapján megállapítható, hogy a magyar kkv-k 7%-a és a magyar tulajdonú nagyvállalatok 22%-a döntött úgy, hogy válságtervet készít a háború hatására. Sajnos mindkét csoport 75%-a szükségtelennek tartotta a vészhelyzeti tervet. Ez az eredmény azt jelzi, hogy a pénz és az erőforrások fontos meghatározói a válságterv készítés hajlandóságnak, de a belátáson alapuló motiváció jelentősége sokkal jelentősebb. A nemzetközi szervezetek esetében 50% rendelkezett kész válságtervvel, további 40% készített tervet, és mindössze 2% gondolta úgy, hogy szükségtelen tervet készíteni.

Ami az anyavállalat gondoskodását illeti, azt találtuk, hogy a megkérdezett nemzetközi vállalatok 79%-a rendelkezett válságtervvel, vagy készített válságtervet az anyavállalattól kapott kész tervet. Ez azt jelzi, hogy a nemzetközi vállalatok anyavállalatainak több mint $\frac{3}{4}$ -e megfelelően gondoskodik a Magyarországon működő leányvállalatairól, és felkészítette azokat a háború okozta válság következményeinek orvoslására.

A 2. hipotézist elutasították. Eredményeink alapján (3. táblázat), a magyar vállalatokat valóban jobban érintette a válság a háború első évében. Azonban 2022-ben a különbség nem szignifikáns, ami azt jelzi, hogy a háború következményei és a reakcióként bevezetett uniós szankciók minden szervezetet erősen érintettek. A helyzet 2023-ra némileg megváltozott: a magyar szervezetek indexátlaga (hatása) csökkent, míg a nemzetközi szervezeteké nőtt, és a két csoport közötti különbség már szignifikánssá vált. Egy külön kérdés a COVID-19 utóhatásaival foglalkozott. Ezzel kapcsolatban a magyar és a külföldi válaszadók fele úgy nyilatkozott, hogy a világjárvány okozta nehézségeket jobban érzi, mint a háborús válságot. Ennek egyik oka lehet a pandémiából való felépülés elhúzódása, amely így zavarja a háborús válságot (Dhawan et al., 2022; United Nations, 2022). Egy másik lehetséges magyarázat, hogy a pandémia elsősorban a humán tőkét, azaz a munkaerőt támadta, míg a háborús válság az ellátási láncokat és a piacokat. Az elvesztett tudástőkét általában nehezebb pótolni, mint új beszállítót vagy új piacot találni

(Anand et al., 2020; Ton et al, 2022; Trzepizur, 2023). Ezt jól mutatja Oroszország példája. A szankciók miatt az EU által nem vásárolt energiahordozókat Oroszország az ázsiai piacokon értékesítette (Soldatkin, 2023; TRT, 2023).

A 3. hipotézis beigazolódott, a nemzetközi szervezetek lényegesen összetettebb intézkedéscsomaggal reagáltak a válságra, mint a magyar tulajdonúak. Ez az állítás a válság első és második évére is igaz. Az ilyen válaszadók komplexebb válaszainak hátterében elsősorban a nagyvállalatok számára rendelkezésre álló pénz, szakemberekből álló csapat és az anyavállalat háttértámogatása állhat. Az intézkedések indexének maximális értéke 125, az elméleti átlag 62,5. Ennek alapján fontos megjegyezni, hogy a válság első évében a kkv-k átlagon felüli kreativitást mutattak az intézkedések komplexitásában (átlag: 72,1). A válság második évére valószínűleg sok akut problémát megoldottak, amit az indexátlagok jelentős, közel 75%-os csökkenése jelez 2023-ra.

A 4. hipotézist nem sikerült igazolnunk, mivel eredményeink szerint minden válaszadó fontosabbnak tartotta az általános tényezők alakulását a jövőre vonatkozó várakozásainak kialakításakor, nem csak a nemzetközi tulajdonú szervezetek. Ez az eredmény azt jelzi, hogy az üzleti gondolkodásnak vannak olyan általános mintái, amelyek meghatározó erővel bírnak például az előrejelzések megfogalmazásakor.

Az 5. hipotézis az eredmények alapján megerősítést nyert (8. táblázat). A modell magyarázhatósága (kiigazított R²) 2022-ben alacsony, 35% alatti, mind a hazai, mind a nemzetközi szervezetek esetében. Ezért, bár minden modellünk szignifikáns, a 2022-es évről csak annyit mondhatunk, hogy a válság első évében sem a háború hatásai, sem a jövőre vonatkozó várakozások nem befolyásolták jelentősen az intézkedések kiválasztását. A jövőbeli előrejelzések hatása még 2022-ben sem szignifikáns. Ez a tény azt is jelzi, hogy 2022-ben a válaszadó szervezeteknek a konfliktus kezdete óta eltelt rövid idő miatt még nem sikerült megfogalmazniuk előrejelzéseiket. Ez arra utal, hogy ebben az időszakban a megszokott módszerekkel dolgoztak a kármegelőzésen. Ugyanakkor konkrét megoldásokat is kerestek a szervezetektől. Eredményünk mögött az is állhat, hogy a vállalatoknak időre volt szükségük ahhoz, hogy felmérjék a háború okozta válság rájuk gyakorolt hatását, és kialakítsák a jövőre vonatkozó álláspontjukat.

Irodalomjegyzék

- Ádám, Zs.–Lohász, C.–Mihály, M. et al. (2021): From crisis to opportunity - from opportunity to crisis: The ability of organizations and local governments to act during the coronavirus epidemic. Public School, Budapest.
- Allam, Z.–Bibri, S. E.–Sharpe, A. S. (2022): The rising impacts of the COVID pandemic and the Russia–Ukraine war: Energy transition, climate justice, global inequality, and supply chain disruption. Resources, Vol. 11, No. 99, pp. 1-17. <https://doi.org/10.3390/resources11110099>
- Anand, S.–Mishra, K.–Verma, V.–Taruna, T. (2020): Financial literacy as a mediator of personal financial health during COVID-19: A structural equation modeling approach. Emerald Open Research, Vol. 2, pp. 59. <https://doi.org/10.35241/emeraldopenres.13735.1>
- Azizi, M. R.–Atlasi, R.–Ziapour, A.–Abbas, J.–Naemi, R. (2021): Innovative human resource management strategies during the COVID-19 pandemic: A systematic narrative review approach. Heliyon, Vol. 7, No. 6, pp. e07233.
- Balogh, L. L. (2022): Notes on the theory of crisis. In: Barcsi, T.–Diósi, Sz. (Eds.), Theoretical aspects of the crisis (pp. 10-18). University of Pécs Faculty of Political Science and Law, Pécs.
- Böhme, K. et al. (2022): The impact of the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine on EU cohesion. Brussels: European, [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IP_OL_STU\(2022\)733095](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IP_OL_STU(2022)733095) (letöltve: 2024. 08.13.)
- Cherlenyak, I.–Poyda-Nosyk, N. (2021): Leadership and management in the conditions of global competition: Complementarity and synergy. Geopolitics of Ukraine: History and Modern Times, Vol. 1, No. 26, Article 1(26). [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1\(26\).104-116](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1(26).104-116)
- Csaba, L. (2018): Crisis - Economy - World: Supplements to the three-decade economic history of Central Europe (1988–2018). Climate Publishing House, Budapest.
- Dalio, R. (2023): Why the world is on the brink of great disorder. Time, <https://time.com/6286449/ray-dalio-world-great-disorder/> (letöltve: 2024. 08.10.)
- Dajnoki, K.–Kun, A. I.–Poor, J. et al. (2023): Characteristics of crisis management measures in the HR area during the pandemic in Hungary – Literature review and methodology. Acta Polytechnica Hungarica, Vol. 20, No. 7, pp. 173-192.

- Dhawan, M.–Ch., Priyanka, O. P.–Saied, A. A. (2022): Russo-Ukrainian war amid the COVID-19 pandemic: Global impact and containment strategy. *International Journal of Surgery*, Vol. 102, pp. 106675. <https://doi.org/10.1016/j.ijso.2022.106675>
- Eggers, F. (2020): Masters of disasters? Challenges and opportunities for SMEs in times of crisis. *Journal of Business Research*, Vol. 116, pp. 199–208. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.025>
- Gelencsér, M.–Szabó-Szentgróti, G.–Kőműves, Z. S.–Hollósy-Vadász, G. (2023): The holistic model of labour retention: The impact of workplace wellbeing factors on employee retention. *Administrative Sciences*, Vol. 13, No. 5, pp. 121. <https://doi.org/10.3390/admsci13050121>
- Gordon, A. V.–Ramic, M.–Rohrbeck, R.–Spaniol, M. J. (2020): 50 Years of corporate and organizational foresight: Looking back and going forward. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 154, pp. 119966. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119966>
- Hörcher, F. (2021): Reflections on politics - during a pandemic. In: Koltay, A.–Török, B. (Eds.), *Epidemic society. The coronavirus through the lens of the social sciences* (pp. 19-39). Ludovika University Publishing, Budapest.
- Hungary Today. (2023): Tens of thousands of jobs still waiting to be filled. <https://hungarytoday.hu/tens-of-thousands-of-jobs-still-waiting-to-be-filled/> (letöltve: 2024. 08.11.)
- Krammer, A. et al. (2022): How war in Ukraine is reverberating across world's regions. IMF Blog, <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/15/blog-how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions-031522> (letöltve: 2024. 08.21.)
- Lavsi, A. (2022): How the Russia-Ukraine conflict is impacting supply chains. Consultancy.eu, <https://www.consultancy.eu/news/7993/how-the-russia-ukraine-conflict-is-impacting-supply-chains> (letöltve: 2024. 08.10.)
- Meyer, E. K.–Li, C.–Schotter, P. J. J. (2020): Managing the MNE subsidiary: Advancing a multi-level and dynamic research agenda. *Journal of International Business Studies*, Vol. 51, pp. 538–576. <https://doi.org/10.1057/s41267-020-00318-w>
- Molnár, I. (2022, June 6): The war in Ukraine is also bleeding Slovak companies. Ujszo, <https://ujso.com/kozelet/az-ukrajnai-haboru-a-szlovak-cegeket-is-kiverezteni> (letöltve: 2024.08.01.)

- Mura, L.–Barcziová, A.–Bálintová, M.–Jenei, Sz.–Molnár, S.–Módosné Sz. Sz. (2022): Economic measures to recover the area of entrepreneurship: A comparative analysis Slovakia–Hungary. *Scientific Bulletin Of Uzhhorod University. Series Economics*, Vol. 2, No. 60, pp. 15-26. [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).15-26](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).15-26)
- Mura, L.–Barcziová, A.–Bálintová, M.–Jenei, Sz.–Molnár, S.–Módosné Sz. Sz. (2022): The effects of the Covid-19 pandemic on unemployment in Slovakia and Hungary. *Vadyba Journal of Management*, Vol. 38, No. 1, pp. 25-35. <https://doi.org/10.38104/vadyba.2022.1.03>
- Newman, A.–Ferrer, J.–Andresen, M.–Zhang, Y. (2023): Human resource management in times of crisis: What have we learned from the recent pandemic? *The International Journal of Human Resource Management*, Vol. 34, No. 15, pp. 2857–2875. <https://doi.org/10.1080/09585192.2023.2229100>
- Opatska, S.–Johansen, W.–Gordon, A. (2024): Business crisis management in wartime: Insights from Ukraine. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, Vol. 32, No. 1, e12513. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12513>
- Roels, R. (2022): A materials war: Ukraine and the race for resources. *European Environmental Bureau*, <https://meta.eeb.org/2022/07/27/a-materials-war-ukraine-and-the-race-for-resources/> (letöltve: 2024. 08.14.)
- Taleb, N. N. (2007): *The Black Swan: The impact of the highly improbable*. The New York Times, <https://www.nytimes.com/2007/04/22/books/chapters/0422-1st-tale.html>
- United Nations. (2022): Fragile economic recovery from the COVID-19 pandemic upended by war in Ukraine. *United Nations*, <https://www.un.org/en/desa/fragile-economic-recovery-covid-19-pandemic-upended-war-ukraine> (letöltve: 2024. 08.21.)
- Yashchenko, M.–Lebid, Y.–Zaremba, A.–Bolman, S.–Hoi, I.–Bystrov, R. (2023): Continuity of operations over repeated crises: Case study of the largest Ukrainian CRO. *Contemporary Clinical Trials Communications*, Vol. 31, pp. 101047. <https://doi.org/10.1016/j.conctc.2022.101047>

VISSZAVÁLTÁSI DÍJ SZÁMVITELI KEZELÉSÉNEK ÖSSZEFÜGGÉSEI A KÖRFORGÁSOS GAZDASÁGI MODELL SZERINT

Dr. Siklósi Ágnes, egyetemi docens

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék

email cím: siklosi.agnes@uni-bge.hu

Dr. Denich Ervin, adjunktus

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék

email cím: denich.ervin@uni-bge.hu

Dr. Veress Attila, egyetemi docens

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék

email cím: veress.attila@uni-bge.hu

Dr. Sisa Krisztina A., főiskolai docens

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék

email cím: sis.krisztina@uni-bge.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_6](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_6)

Absztrakt

2024. január 1-től országos szinten bevezetésre került a belföldön forgalomba hozott kötelező visszaváltási díjas termékek visszaváltási rendszere (DRS - Deposit Return System). A kötelező visszaváltási rendszerbe tartozó termékek körét a Kormány 450/2023. (X. 4.) kormányrendelete határozza meg. A rendelet hatálya alá a 0,1–3 literig terjedő ürtartalmú fogyasztói csomagolású fém, műanyag és üveg italcsomagolások tartoznak. A kiterjesztett gyártói felelősség (extended producer responsibility, EPR) egy olyan rendszer, amelyet egyes országokban és régiókban alkalmaznak a hulladékgazdálkodás terén. Az EPR díjat a termékek gyártói vagy importőrei fizetik. Ez a díj arra szolgál, hogy finanszírozza és ösztönözze a termékek újrahasznosítását, kezelését vagy újrafeldolgozását a termék élettartama végén. Cikkünk a visszaváltási díj számviteli elszámolásának összefüggéseire fókuszál a körforgásos gazdaság modelljébe illesztett módon.

1. Bevezetés

A körforgásos gazdaság (circular economy) megközelítése egyre nagyobb jelentőséggel bír a fenntarthatósági törekvések és a hulladékgazdálkodás terén. A modell középpontjában áll a termékek élettartamának meghosszabbítása, az

erőforrások hatékony kihasználása, valamint a hulladék minimalizálása áll, mindezt innovatív üzleti és gazdasági megoldásokon keresztül. (Adami & Schiavon, 2021) A visszaváltási díj, mint a termékek visszagyűjtésének ösztönző eszköze, kulcsszerepet játszik a körforgásos gazdaság megvalósításában. E díj számbavétele nem csupán jogi és pénzügyi szempontokat érint, hanem a vállalatok által alkalmazott számviteli gyakorlatokat is meghatározza. A cikk célja a visszaváltási díj számviteli kezelésének összefüggéseinek feltárása a körforgásos gazdasági modell keretein belül, bemutatva, hogyan segítheti ez a gyakorlat a fenntartható fejlődést, valamint a vállalatok társadalmi felelősségvállalását. Ezen keresztül kívánjuk hangsúlyozni, hogy a hatékony gazdasági modellek és a tudatos pénzügyi menedzsment együtt képesek előmozdítani a környezeti célok elérését. (Georgantzis Garcia és mtsai., 2021)

2. A körforgásos gazdaság modellje

A körforgásos gazdaság (circular economy) modell egy fenntartható gazdasági megközelítést képvisel, amelynek célja az erőforrások hatékonyabb kihasználása és a hulladék csökkentése. A hagyományos lineáris gazdasági modell, amely a „nyersanyag - termelés - használat – hulladék” vonalon működik, helyett, a körforgásos gazdaság hangsúlyozza az anyagok folyamatos újrafelhasználását és regenerálását. (Alhawari és mtsai., 2021)

A körforgásos gazdaság néhány alapelve:

1. **Erőforrások hatékony használata:** A cél a nyersanyagok és energiateljesítmény minimalizálása, miközben maximális értéket teremtünk. Ez magában foglalja az újrahasználatot, az újrahasznosítást és a termékek élettartamának meghosszabbítását.
2. **Hulladék minimalizálása:** A hulladéktermelés csökkentése érdekében a termékek tervezésénél figyelembe kell venni a könnyű szétszedhetőséget és az újrahasználatosságot. A cél, hogy a hulladékot erőforrássá alakítsuk.
3. **Fenntartható tervezés:** A termékek és szolgáltatások tervezésekor figyelmet kell fordítani a környezeti hatások minimalizálására, valamint anyagok és energia hatékony felhasználására.
4. **Körkörös üzleti modellek:** Olyan üzleti modellek kialakítása, amelyek lehetővé teszik a termékek bérletét, megosztását vagy felújítását, csökkentve ezzel az új termékek előállításának szükségességét.
5. **Társadalmi felelősség:** A körforgásos gazdaság nemcsak környezeti, hanem társadalmi szempontokat is figyelembe vesz, mint például az emberek jólétének növelése és a társadalmi igazságosság.

A körforgásos gazdaság egyre nagyobb hangsúlyt kap világszerte, ahogy a fenntarthatóság és a klímaváltozás elleni küzdelem egyre fontosabbá válik. Az ilyen modellek bevezetése nemcsak a környezet megóvásához járul hozzá,

hanem gazdasági előnyöket is nyújt, például költségmegtakarítást és új üzleti lehetőségeket. (Bihouix, 2020)

1. ábra: A körforgásos gazdaság modellje
Forrás: Európai Parlament Kutatószolgálat

A körforgásos gazdaság meghatározó szerepet játszik a hulladékgazdálkodásban, mivel célja a hulladék termelésének csökkentése és az erőforrások hatékony felhasználása. A körforgásos gazdaság hatását a hulladékgazdálkodásra a következők szerint lehet összefoglalni:

1. **Hulladékmegelőzés:** A körforgásos gazdaság egyik alappillére a hulladékmegelőzés. A tervezés során figyelembe veszik a termékek élettartamát és újrahasználatosságát. Ez magában foglalja olyan termékek gyártását, amelyek könnyen javíthatók, újrahasználatosak vagy újrahasznosíthatók, így csökkentve a végső hulladék mennyiségét.
2. **Újrahasználat:** A körforgásos modell támogatja a termékek újrahasználatát, ami csökkenti a hulladék mennyiségét és lelassítja az erőforrások kimerülését. Például az elhasznált termékek javítása vagy felújítása révén azok új életet nyernek, elkerülve a hulladéklerakóba jutást.
3. **Újrahasznosítás:** A körforgásos gazdaság szorosan kapcsolódik az újrahasznosításhoz, amely lehetővé teszi az anyagok visszanyerését és

azok bevezetését a termelési folyamatokba. Az újrahasznosítás hozzájárul a nyersanyagok iránti kereslet csökkentéséhez és a környezeti hatások mérsékléséhez.

4. **Körkörös üzleti modellek:** Az új üzleti modellek, mint például bérlet, megosztás vagy visszavásárlási rendszerek, lehetővé teszik a termékek folyamatos használatát és újrahasználatát. Ezek a modellek csökkentik az új termékek gyártásának szükségességét, így csökkentik a hulladéktermelést.
5. **Fenntarthatósági szempontok integrálása:** A hulladékgazdálkodás során a körforgásos gazdaság integrálja a fenntarthatósági szempontokat, segítve a települések és közösségek környezeti lábnyomának csökkentését. A körforgásos megoldások ösztönzik a helyi közösségek együttműködését és a környezettudatos magatartást.
6. **Képzés és tudatosság növelése:** A körforgásos gazdaság előmozdítja a társadalmi tudatosság növelését a hulladékgazdálkodásról. Az emberek jobban megértik a hulladéktermelés problémáit, és aktívan részt vesznek a megoldások keresésében, mint például az újrahasználat és az újrahasznosítás. (Böcskei és mts., 2021)

Az Európai Unió fontos szerepet tölt be a környezetvédelem területén. Az Európai Bizottság a „Tematikus stratégia a természeti erőforrások fenntartható használatáról” című közleményét 2005-ben fogalmazta meg, melyben célul tűzte ki többek között a természeti erőforrásokkal való fenntarthatóbb gazdálkodást, a negatív környezeti hatások csökkentését. (Európai Bizottság, 2005). „Az erőforrás-hatékony Európa megvalósításának ütemterve” című dokumentum 2011-ben jelent meg. (Európai Bizottság, 2011). A körforgásos gazdaság fogalma az Európai Bizottság által 2015-ben közzétett „Anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv” című dokumentumban (Európai Bizottság, 2015) jelent meg először. Az Európai Bizottság 2020 márciusában benyújtott egy cselekvési tervet a körforgásos gazdaság megvalósítására, amely javaslatokat tartalmaz a fenntarthatóbb terméktervezésre és a hulladék csökkentésére és a javításhoz való jogra vonatkozóan. Külön figyelmet fordítanak a legtöbb energiát felhasználó ágazatokra, mint például az elektronika és az IKT, a műanyagok, a textilipar és az építőipar.

A Európai Parlament 2021. februárban megszavazta a körforgásos gazdaság új cselekvési tervét, amely további intézkedéseket vár a karbonsemleges, környezetvédelmi szempontból fenntartható, mérgezésmentes és teljesen körforgásos gazdaság 2050-ig történő megvalósítása érdekében, beleértve az újrafeldolgozás szigorúbb szabályait és az alapanyagok felhasználására és fogyasztására vonatkozó, 2030-ra kötelezően teljesítendő célértékeket.

2022 novemberében az Európai Bizottság új, az egész EU-ra kiterjedő csomagolási szabályokat javasolt. A cél a csomagolási hulladék csökkentése és a csomagolás tervezésének javítása, például egyértelmű címkézéssel az újrafelhasználás és az újrafeldolgozás érdekében; valamint a bioalapú, biológiailag lebomló és komposztálható műanyagokra való áttérésre biztatás. (Európai Bizottság, 2022)

Összességében a körforgásos gazdaság modellje a hulladékgazdálkodás átalakítására törekszik, csökkentve a hulladék mennyiségét és elősegítve az erőforrások fenntarthatóbb kezelését, így hozzájárulva a környezeti fenntarthatósághoz.

3. Visszaváltási díj számviteli kezelése

Egy megfelelően működtetett körforgásos gazdaság megteremtése nemcsak kötelesség, hanem gazdasági lehetőség is az adott ország számára. A cégcsoport stratégiai célja, hogy hulladékgazdálkodási tevékenységeit egységesítse, és hatékonyan hozzájáruljon Magyarország, illetve a régió körforgásos gazdaságának erősítéséhez.

Magyarországon a MOL cégcsoport tagjaként a MOHU-t pontosan erre a célra hozták létre. A MOHU nyerte meg az állami koncessziót a hulladékgazdálkodás hazai egységesítésére és fejlesztésére.

A szabályozás szerint a megjelölt italcsomagolások gyártóinak (kötelező visszaváltási rendszer gyártóknak), **mint csomagolási EPR gyártóknak - egyutas és többutas italcsomagolás esetében is - regisztrálniuk kell a MOHU Partner Portálon.**

A termékregisztráció célja a visszaváltási rendszerben részt vevő palackok adatbázisának létrehozása, a gépi visszaváltás műszaki-informatikai hátterének megalapozása.

Csak azon termékek visszaválthatósága biztosított, amelyeket termékregisztrációra benyújtottak és az auditon megfeleltek. A termékeknek a jogszabályban közzétett jelölési követelményeknek kell megfelelnie.

2024. július 1-től a kötelező visszaváltási rendszerbe tartozó termékek körébe tartozó italok kizárólag elfogadott regisztráció után hozhatók forgalomba.

A gyártók 2024-től DRS szolgáltatási és - 5 évig, a kezdeti beruházások megtérítéseként - csatlakozási díj fizetésre kötelezettek.

A szolgáltatási és csatlakozási díjak mellett a piacra dobott egyutas csomagolásban forgalomba hozott DRS termékek darabszámára vetítve a visszaváltási díjat is be kell fizetni a MOHU számlájára, megképezve ezzel a visszaváltási díj fogyasztói visszatérítésének pufferjét. A gyártó a visszaváltási díjat a tárgyhónapban forgalomba hozott, kötelezően visszaváltási díjas, nem

újrahasználható termék után havonta, a tárgyhónapot követő hónap utolsó napjáig fizeti meg a koncessziós társaság részére.

Visszaváltási díjas termékek csoportosítása

1. Kötelezően visszaváltási díjas, újra használható és önkéntesen visszaváltási díjas termék (a betétdíjat ÁFA terheli – elszámolása a göngyölegek témakör szerint)
2. Kötelezően visszaváltási díjas, NEM újra használható termék (a visszaváltási díj az Áfa tv. hatályán kívüli tétel)

A visszaváltási díjas termékek visszaválthatók automata visszaváltó berendezéssel vagy kézi átvétellel. Az automata a visszaváltási díjat készpénzben közvetlenül kifizetheti, vagy a visszaváltó berendezés az adott visszaváltási helyen levásárolható vagy készpénzre beváltható utalványt állíthat ki.

Milyen termékekre vonatkozik a DRS kötelező visszaváltási rendszer?

A kötelező visszaváltási rendszerbe tartozó termékek:

- a műanyag, fém vagy üveg alapanyagú,
- palack vagy doboz formájú,
- 1 decilitertől - 3 literig terjedő úrtartalmú,
- fogyasztói csomagolású, italtermékek.

A DRS szempontjából az érintett termékkörben két jelentős kivétel van:

- Azon csomagolást tartalmazó termékek, melyekbe tej és tejalapú italtermékek kerültek.
- Ha a termékek forgalma egy tárgyéven belüli nem éri el az 5 000 darabot, akkor nincs DRS kötelezettség. Csak az 5 000 darabot meghaladó mennyiség esetén lesz DRS kötelezett egy termék.

Emellett a szabályozás nem vonatkozik a speciális formájú és méretű, ezért automatával vissza nem váltható üvegekre.

Kötelező vagy önkéntes visszaváltási kategória

- A kötelező visszaváltási díjas termékkategória mellett a szabályozás ismeri az önkéntes visszaváltási díjas termék forgalmazásának lehetőségét is! Ez alapján egy termék gyártója a választása szerint az általa alkalmazott – egyébként nem kötelező visszaváltású – csomagolásra is kérheti alkalmazni a rendszert, megfelelő feltételek teljesítése esetén.

Az egyszer használatos és az újrahasználható termékek is DRS kötelezettek

- Fontos az is, hogy a szabályozás egyaránt vonatkozik a fenti termékkörökön belül az egyszer használatos (pld. fémpalack) vagy

újrahasználható (üveg) italcsomagolásokra is! Azzal a különbséggel, hogy az egyszer használatos termék esetében 50 Ft a visszaváltási díj, amíg az újrahasználhatóak esetében a termék gyártója határozza meg a díjat.

Kötelezően visszaváltási díjas, újrahasználható és önkéntesen visszaváltási díjas termék esetén

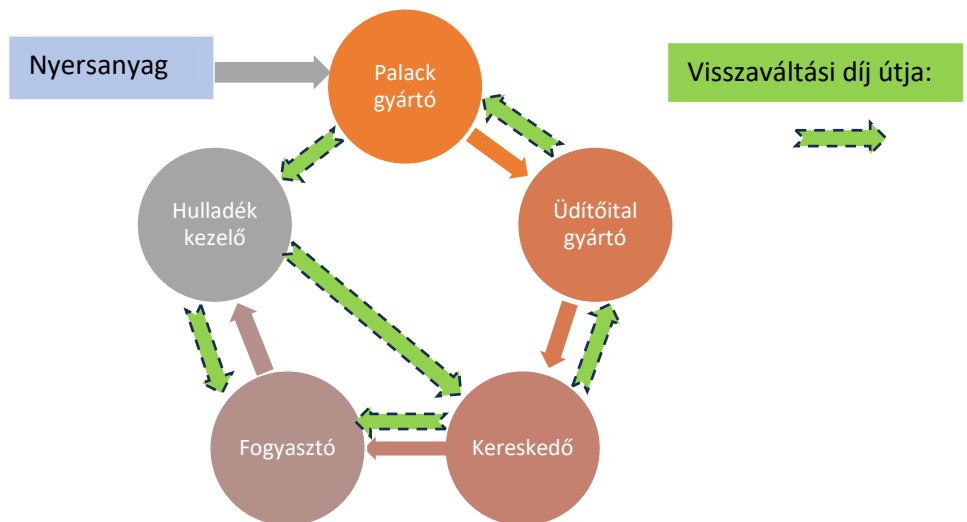
- **Értékesítéskor:** egyszerűsített számlát vagy nyugtát kell kiállítani, amin **az értékesített termék göngyölege után felszámított külön díjat (betétdíjat) az értékesített termék áfakulcsával megegyező adómértékkel, külön tételként kell szerepeltetni.**
- **Visszaváltáskor:**
- *visszaváltás kézi átvétellel:* a visszaváltási díj kifizetéséhez göngyölegjegyet (speciális visszarubizonlatot) kell kiállítani, amin **a visszaváltott göngyöleg után visszatérített külön díjat (betétdíjat) az értékesítéskor alkalmazott áfakulccsal megegyező adómértékkel kell szerepeltetni.**
- *visszaváltás automata visszaváltó berendezéssel:* ha az automata a visszaváltási díjat nem közvetlenül téríti vissza, akkor levásárolható vagy készpénzre beváltható többcélú utalványt:
 - a többcélú utalvány beváltásakor – vagyis a termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás ellenértékeként, részellenértékeként való elfogadásakor – az utalvány összegét egyéb fizetőeszközként kell rögzíteni az értékesítésről kiállított bizonylaton.
 - az utalvány készpénzre váltásakor fizetőeszköz-cserére vonatkozó pénzmozgásbizonylatot kell kiállítani.

Kötelezően visszaváltási díjas, nem újrahasználható termék esetén

- **Értékesítéskor:** ha az italterméket kötelezően visszaváltási díjas, **nem újrahasználható** csomagolásban (göngyölegben) értékesítik, akkor a pénztárgéppel kiállított egyszerűsített számlán, illetve nyugtán
- **az italtermék göngyölegét külön tételként, visszaváltási díjon kell szerepeltetni, és**
- ezt a tételt az „E” jelű áfagyűjtőhöz tartozó forgalmi gyűjtőben – **mint az Áfa tv. hatályán kívüli tételt – kell rögzíteni, mert nem számít ellenértékes ügyletnek az Áfa tv szerint.**
- **Visszaváltáskor:**
- *visszaváltás kézi átvétellel:*
 - ha a kötelezően visszaváltási díjas, nem újrahasználható terméket ugyanazon a helyen váltják vissza, ahol a visszaváltási díját a pénztárgép pénztároló eszközéből kifizetik, akkor göngyölegjegy kiállítására kerülhet sor, amin a visszaváltott göngyöleg után visszatérített visszaváltási díjat az „E” jelű áfagyűjtőhöz tartozó

forgalmi gyűjtőbe kell rögzíteni (**Áfa tv. hatályán kívüli tételként**),

- ha a kötelezően visszaváltási díjas, nem újrahasználatos terméket nem azon a helyen váltják vissza, ahol a visszaváltási díjat a pénztárgép pénztároló eszközéből kifizetik, akkor a visszaváltási díj kifizetéséről pénzmozgásbizonylatot kell kiállítani, egyéb kifizetési jogcím megjelölésével.
- *visszaváltás automata visszaváltó berendezéssel*: ha a visszaváltáskor az automata többcélú utalványt, illetve készpénzre beváltható utalványt ad, akkor:
 - a többcélú utalvány beváltásakor – vagyis a termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás ellenértékeként, részellenértékeként való elfogadásakor – az utalvány összegét egyéb fizetőeszközként kell rögzíteni az értékesítésről kiállított bizonylaton,
 - az utalvány készpénzre váltásakor fizetőeszköz-cserére vonatkozó pénzmozgásbizonylatot kell kiállítani.

2. ábra: A visszaváltási díj útja

Forrás: Saját szerkesztés

Számviteli elszámolás

A visszaváltási díj köteles csomagolást gyártó vállalkozásnál:

Kiszámlázott visszaváltási díj (külön tétel a kimenő számlán, ÁFA ezt nem terheli, csak a terméket):

T 311. Vevők – K 911. Ért. nettó árbevétel

Visszaváltási díj elszámolása a koncessziós társaság felé:

T 86. Egyéb ráf. – K 479. Egyéb rövid. lej. köt.

A visszaváltási díj köteles csomagolást felhasználó gyártó cégnél:

Bejövő számla alapján a visszaváltási díj – része a vásárolt csomagolóanyag bekerülési értékének! (külön tétel a bejövő számlán, ÁFA ezt nem terheli, csak a terméket):

T 211. Anyagok – K 454. Szállítók

A visszaváltási díj köteles csomagolás felhasználása a gyártás során:

T 511. Anyagköltség – K 211. Anyagok

A késztermék értékesítése során a kimenő számlában szereplő visszaváltási díj : (külön tétel a kimenő számlán, ÁFA ezt nem terheli, csak a terméket):

T 311. Vevők – K 911. Ért. nettó árbevétel

A visszaváltási díj köteles csomagolásban lévő árukészlettel kereskedő cégnél:

Bejövő számla alapján a visszaváltási díj – része a vásárolt árukészlet bekerülési értékének! (külön tétel a bejövő számlán, ÁFA ezt nem terheli, csak a terméket):

T 261. Áruk – K 454. Szállítók

Az árukészlet értékesítése során a kimenő számlában szereplő visszaváltási díj: (külön tétel a kimenő számlán, ÁFA ezt nem terheli, csak a terméket):

T 381. Pénztár – K 911. Ért. nettó árbevétel

A fogyasztó (magánszemély) által visszaváltott visszaváltási díj köteles csomagolás elszámolása a kereskedőnél:

T 368. Egyéb köv. a koncessziós társasággal szemben - K 381. Pénztár

Kereskedő visszakapja az összeget a koncessziós társaságtól:

T 384. Elszámolási betét – K 368. Egyéb köv. a koncessziós társasággal szemben

A vállalkozás végső fogyasztó elszámolása

Bejövő számla alapján a visszaváltási díj – része a vásárolt anyagkészlet bekerülési értékének! (külön tétel a bejövő számlán, ÁFA ezt nem terheli, csak a terméket):

T 211. Anyagok – K 381. Pénztár

visszaváltási díj elszámolása a visszaváltáskor

T 381. Pénztár – K 511. Anyagköltség

Az Szt. 73. § (2) bekezdés f) pontja szerint az értékesítés nettó árbevételét csökkentő tételként kell elszámolni az újrahasználható termék és az önkéntes visszaváltási díjas termék után a helyesbítő számviteli bizonylatban rögzített, visszafizetett visszaváltási díj összegét (a helyesbítés a visszafizetés időpontjára vonatkozik).”

Az Szt. 78. § (5) bekezdése szerint Az eladott áruk beszerzési értéke az üzleti évben – általában – változatlan formában eladott anyagok, áruk bekerülési (értékvesztéssel csökkentett, az értékvesztés visszaírt összegével növelt bekerülési) értékét foglalja magában. Az eladott áruk beszerzési értékét növelő tételként kell kimutatni az értékesített betétdíjas göngyölegek bekerülési értékét, míg az eladott áruk beszerzési értékét csökkenteni kell a visszavett betétdíjas göngyölegek bekerülési értékével. Az eladott áruk beszerzési értékét növelő tételként kell kimutatni a visszaváltási díjas termékek bekerülési értékének részét képező visszaváltási díjat, míg az eladott áruk beszerzési értékét csökkenteni kell a visszakapott visszaváltási díj összegével.”

Az Szt. 81. § (2) bekezdés r) pontja alapján az egyéb ráfordítások között kell elszámolni a vállalkozó által – a nem újrahasználatos termék után – a koncessziós társaságnak fizetett (fizetendő) kötelező visszaváltási díj összegét.

4. Következtetések

Cikkünk a kötelező visszaváltási díjas termékek visszaváltási rendszerének (DRS) számviteli kezelését vizsgálja a körforgásos gazdaság modellje szempontjából. 2024. január 1-jétől Magyarországon bevezetésre került a DRS, amely a 0,1–3 liter űrtartalmú fém, műanyag és üveg italcsomagolásokat érinti. A körforgásos gazdaság célja az erőforrások hatékony kihasználása és a hulladék minimalizálása, amelyhez a visszaváltási díj mint ösztönző eszköz hozzájárulhat. A cikkben bemutatjuk a körforgásos gazdaság főbb alapelveit, mint az erőforrások hatékony használata, hulladék minimalizálása, fenntartható tervezés és társadalmi felelősségvállalás. A visszaváltási díj számviteli kezelése során kiemelésre kerültek a gyártók kötelezettségeit, mint például a termékregisztráció és a DRS szolgáltatási díjak megfizetése, illetve az elszámolás számviteli törvény szerinti szabályai. A hatékony gazdasági modellek és a tudatos pénzügyi menedzsment elősegíthetik a fenntartható fejlődést és a környezeti célok elérését.

Irodalomjegyzék

- Adami, L., & Schiavon, M. (2021). From Circular Economy to Circular Ecology: A Review on the Solution of Environmental Problems through Circular Waste Management Approaches. *Sustainability*, 13(2), 925. <https://doi.org/10.3390/su13020925>
- Alhawari, O., Awan, U., Bhutta, M. K. S., & Ülkü, M. A. (2021). Insights from Circular Economy Literature: A Review of Extant Definitions and Unravelling Paths to Future Research. *Sustainability*, 13(2), 859. <https://doi.org/10.3390/su13020859>

- Bihouix, P. (2020). *The age of low tech: Towards a technologically sustainable civilization* (C. McMahon, Ford.). Bristol University Press.
- Dr. Habil. Böcskei Elvira (PhD) Dr. Surman Vivien (PhD) Dr. Habil. Vértesy László (2021) *Körforgásos gazdaság és hulladékgazdálkodás pénzügyi aspektusai* MNB-BME Együtműködés 2020/2021 Zöld Pénzügyek, Zöld Gazdaság Műhely https://mnbprogram.bme.hu/wp-content/uploads/2021/09/2_2_3_Tanulmany_Korforgasos_gazdasag_es_hulladeggazdalkodas.pdf (letöltve: 2024.18.17.)
- Európai Bizottság (2005): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, Tematikus stratégia a természeti erőforrások fenntartható használatáról, Brüsszel, 2005.12.21., COM (2005) 670 final
- Európai Bizottság (2011): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, Az erőforrás-hatékony Európa megvalósításának ütemterve, Brüsszel, 2011.09.20., COM (2011) 571 final
- Európai Bizottság (2015): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, Az anyagkörforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv, Brüsszel, 2015.12.02., COM (2015) 614 final
- Európai Bizottság (2020): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv, Brüsszel, 2020.3.11. COM (2020) 98 final
- Európai Bizottság: (2022) *Európai zöld megállapodás: A pazarló csomagolás megszüntetése, az újrahaználát és újrafeldolgozás ösztönzése*, Brüsszel, 2022.11.30.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_22_7155?fbclid=IwAR17DTjpv2Z22Wf8tQ73xYvoQ7yjuvXVeT8kZhrYDEri9eMkrz4XJrS-eAA (letöltve: 2024. 07.21.)
- Georgantzis Garcia, D., Kipnis, E., Vasileiou, E., & Solomon, A. (2021). Consumption in the Circular Economy: Learning from Our Mistakes. *Sustainability*, 13(2), 601. <https://doi.org/10.3390/su13020601>
- 80/2023. (III. 14.) Korm. rendelet a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszer működésének részletes szabályairól
2000. évi C. törvény a számvitelről
2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról

HOGYAN ÁLLHAT AZ ÁLLAMSZÁMVITEL A VEZETÉS SZOLGÁLATÁBA?

Dr. Tóth Balázs, adjunktus

Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Pénzügyi és
Gazdaságelemzési Intézet, Számviteli Szakcsoport
email cím: tothbalazs@eco.u-szeged.hu

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_7](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_7)

Absztrakt

A hazai államháztartási számvitelben 2014-től kezdve nyert teret az eredményszemléletű megközelítés, viszont az általa kiváltott hatásokkal kapcsolatos tapasztalatok vegyesek. A téma szakirodalma az eredményszemléletű adatok mellett azért érvel, mert a gazdálkodás transzparenciája javul, hozzájárul a költségek pontos nyilvántartásához, finanszírozáshoz, valamint a felelősségteljes gazdálkodáshoz. Viszont, ahogy arra több kutatás is rávilágít, a gazdasági események naprakész rögzítése, a megbízható és valós kép bemutatása önmagában nem elégséges a gazdálkodáshoz való hozzájáruláshoz.

A számviteli adatok döntésekbe való bevonásához két oldal koordinált (együtt)működésére van szükség: egyrészt az adatokat előállító kínálati oldalnak kell megfelelően működni, vagyis a számvitel adatoknak alkalmasnak kell lenni vezetői döntések támogatására. Másrészt, az adatokat felhasználó keresleti oldal vizsgálata is szükséges. Az információk felhasználására vonatkozóan rendelkezni kell igényvel és szándékkal a döntéshozóknak, de ezen túlmenően az igények megfelelő specifikálása is elengedhetetlen. Ennek segítségével a kínálati oldal fejlesztése is eredményesebb lehet, mely hozzájárulhat a köz által rendelkezésre bocsájtott források hatékonyabb és hatásosabb felhasználásához.

1. Bevezetés

Az állam – mint a gazdaság egyik legjelentősebb szereplője – a gazdasági szereplők többségével (gyakorlatilag mindenkivel), több csatornán keresztül is

kapcsolatban áll (Kiss et al. 2022). Így gazdálkodásának minősége, illetve az arról szóló információk megbízhatósága fontosnak tekinthető. Ennek jelentőségére a 2007-2008-ban kirobbanó államadósságválság is felhívta a figyelmet, amelyre válaszként megszületett a 85/2011/EU irányelv, ami az eredményszemléletű számvitel bevezetése által kívánta fokozni az átláthatóságot, elszámoltathatóságot és összehasonlíthatóságot (Lukács 2024).

A hazai állami szektorban (is) jellemző volt a likviditás és bonitás hiány, melynek elfedéséhez a pénzforgalmi szemléletű számviteli rendszer is hozzájárult (Hegedűs et al. 2014, Hegedűs–Novoszáth, 2018), valamint ugyanez vezethetett a vagyon feléléséhez is (Tóth 2024).

A 4/2013-as kormányrendelet hatályba⁷⁷ lépése alapjaiban változtatta meg az állam. Ahogy arra több tanulmány (Bathó 2012, Jakab–Balog 2017, Molnár-

Hegedűs 2017, Sisa et al. 2024, Tóth 2024) is felhívja figyelmet a pénzforgalmi szemlélet nem képes megfelelő alapot nyújtani.

A tanulmány célja összegezni a számviteli információk bevonásának korlátait, valamint, felvetni olyan lehetőségeket, melyek mentén a számviteli adatok döntéstámogatásban betöltött szerepe fokozható.

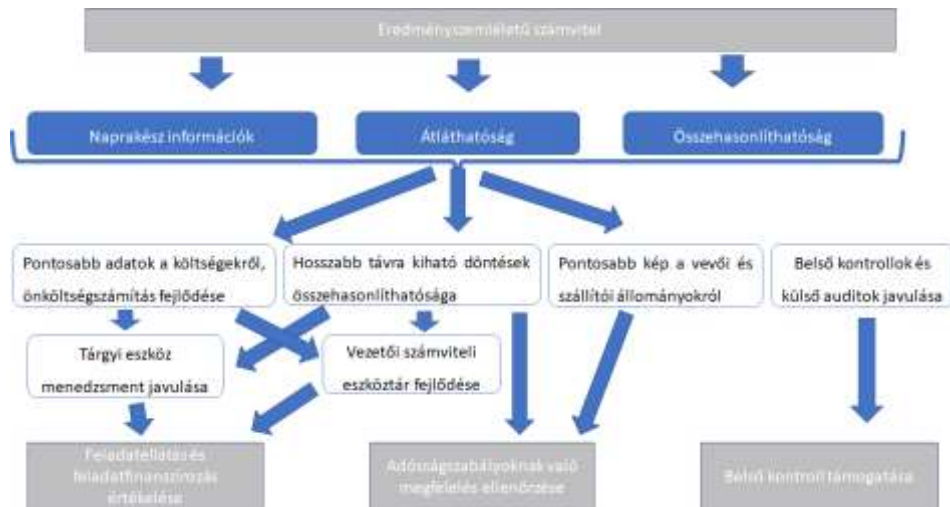
A következő szerkezeti egységben a tanulmány röviden összegzi az eredményszemléletű számvitel bevezetésétől várt hatásokat, illetve ezt követően más jogszabályi változásokkal való összhangját helyezi a középpontba. A harmadik rész a számviteli információk gazdálkodási döntésekbe való bevonási lehetőségét taglalja, míg a tanulmány a következtetések összegzésével zárul.

2. A 4/2013-as kormányrendeletől várt hatások

Az eredményszemlélet megjelenése az önkormányzati szektor számára is megteremtette a vezetői számvitel információs alapjait, a pénzforgalom mellett értelmezhetővé vált a realizált eredmény is, illetve az eredményszemléletű számviteli nyilvántartások utat engedtek a vállalati szférában alkalmazott eredményességi, költség-haszon elemzéseknek és tervezési eljárásoknak (Sisa–Veress 2014). A közszolgáltatások költségeinek megfelelő nyomon követése az eredményességi és hatékonysági vizsgálatok egyik alapvető eleme lehet, amely segíthet döntéseket megalapozni, támogathatja a szolgáltatásszervezési döntések meghozatalát, valamint ezekkel szoros összefüggésben a költségvetési tervezéshez is hozzájárul (Simon 2009, Sisa–Veress 2014). Mindez lehetőséget nyithat a Sisa tanulmányában megjelenő (2021) jövőorientált megközelítés meghonosítására.

3. A 4/2013-as kormányrendelet illeszkedése más jogszabályokhoz

Ahogy korábbi tanulmányunkban (Tóth 2024) kiemeltük, eredményszemléletű számvitel előnyei önmagukban nem képesek a kívánt hatásokat kiváltani. Fontos azt is górcső alá venni, hogy a számviteli rendszer mennyire illeszkedik más reformokhoz, és azok céljaihoz. Elméleti síkon, az eredményszemléletű számvitel vonásai összhangban vannak a jogszabályi környezet más elemeivel, hozzájárulhat a feladatellátás és a feladatok finanszírozásának optimalizálásához, az adósságszabályok érvényesüléséhez, valamint a belső kontrollok érvényesüléséhez (2. ábra).

1. ábra: Hogyan támogathatja az eredmény szemléletű számvitel a reformokat?

Forrás: Tóth (2024), p. 95.

A számviteli rendszerben rejlő lehetőségek továbbra is kiaknázatlannak bizonyulnak. Annak ellenére, hogy az eredmény szemléletű számvitelnek magas fokú megbízhatóságot tulajdonítanak, annak adataira, dokumentumaira jellemzően kevésbé támaszkodnak a döntéshozatal során, amikor azzal párhuzamosan működik pénzforgalmi szemléletű nyilvántartás is (Carlin 2005, Simon 2009, 2010, Vértsey 2020, Tóth 2024).

Harsányi et al, (2016) tanulmánya szerint az előnyök dominánsabb érvényesüléséhez járulhatnak hozzá a nemzetközi sztenderdek (IPSAS, EPSAS) elterjedése, amely lehetővé teszi az eredmény szemléletű költségvetésre történő áttérést illetve az összehasonlíthatóság, transzparencia és elszámolhatóság terén is lehetőséget nyit a fejlődésnek.

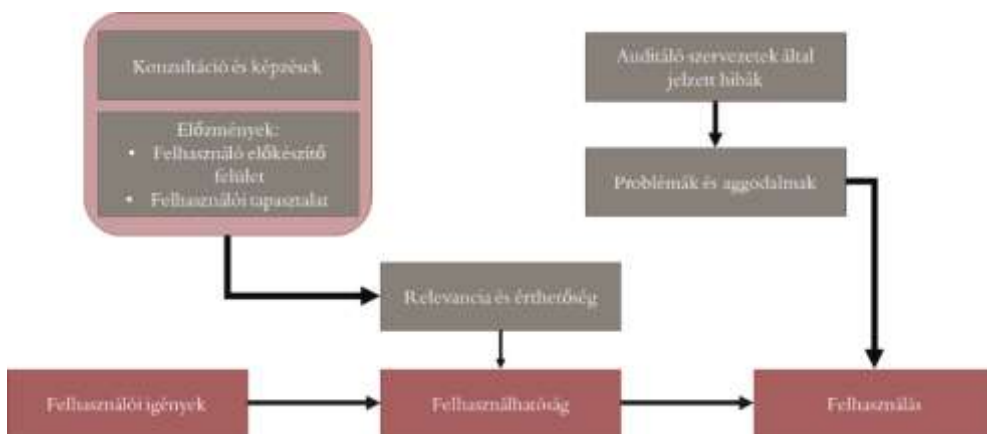
4. Számviteli információk a döntéshozatalban

Természetesen a gazdálkodási döntések nem szülehetnek kizárólag számviteli információk alapján (Kovács–Lippai–Makra 2023), ahogyan az nem is jellemző a közszférában sem (Prowle 2021).

A politikusoknak a döntéseik során különböző érdekek között kell kompromisszumot teremteni, így a nem pénzügyi, és a verbális információk jelentősek (Sinervo–Haapala 2019), a politikusok számára fontos adatok köre nehezen jelölhető ki (Jorge et al. 2019). A számviteli információk legitimálhatják a döntéseket (van Helden–Reichard 2019), viszont ennek következtében azok felhasználása sokszor csak szimbolikus (Ouda–Klischewski 2019). A számviteli információk felhasználását hátráltatja a politikai döntéshozók számviteli ismereteinek hiánya is, valamint a

döntéshozók információs túlterheltsége is (Jorge et al. 2019, van Helden–Reichard 2019).

Az információk felhasználási szokások kapcsán az információkat létrehozó kínálati oldalt, és az információkat felhasználó keresleti oldalt is lehet vizsgálni (van Helden–Reichard 2019, 2. ábra). A kínálati oldalnak olyan információkat kell létrehoznia, melyek relevánsak, használhatók és érthetőek a felhasználói oldal számára, lényegében a két oldal együttes, összehangolt fejlődésére van szükség (Ouda–Klischewski 2019).

2. ábra: Kapcsolat a felhasználói igények, a használhatóság és a felhasználás között
 Forrás: van Helden–Reichard (2019), p. 489.

5. Következtetések

A számviteli adatok felhasználása hozzájárulhatnak a köz által rendelkezésre bocsájtott források felhasználásának hatékonyságához és hatásosságához. Viszont a gyakorlatban nagyon limitált a számviteli adatok ilyen jellegű hozzájárulása. Ezen jelenséget véleményem szerint több okra lehet visszavezetni. Ennek megoldása kizárólag egy összetett lépéssorozattal lehetséges.

Egyrészt szükség van az adatok felhasználási lehetőségének feltárására, illetve azok bemutatására, a jó gyakorlatok bemutatására. Valamint, ezekre alapozva oktatóanyagok készítésére és a felhalmozódó tudás megosztására is. Másrészt, a költségvetési tervezés eredmény szemléletű alpra történő módosítása is hozzájárulhatna a számviteli adatok bevonásához, hiszen jelenleg csupán a pénzforgalmi szemléletű adatok használhatók fel közvetlenül a költségvetés tervezési folyamatában. Harmadrészt a feladatalapú finanszírozás

költségadatokhoz történő igazítása és a finanszírozási és elszámolási szemlélet összehangolása is fokozhatná a számviteli adatok bevonását, vezetéshez való hozzájárulását.

A fentiekhez teljes szemléletformálásra van szükség. Fel kell mérni az adatok felhasználóinak igényeit, illetve ösztönözni kell azt is, hogy ilyen igényeiket megfogalmazzák. Az adatok keresleti és kínálati oldalának összehangolásához alighanem a központi szint aktív közreműködése is szükséges.

Irodalomjegyzék

Bathó F. (2012): Melyik úton, merre tovább? Az eredményszemléletű számvitelre történő áttérés elvi programja. *Pénzügyi Szemle*, Vol. 57, No. 4, 426–443. o.

Carlin, T. M. (2005): Debating the Impact of Accrual Accounting and Reporting in the Public Sector. *Financial Accountability and Management*, Vol. 21, pp. 309–336., <https://doi.org/10.1111/j.0267-4424.2005.00223.x>

Harsányi G. – Lukács L. I. – Ormos M. – Sisa K. – Szedlák K. – Veress A. (2016): EPSAS: befektetés a jövőbe. A közösségi költségvetési számvitel jelen es jövője. *Pénzügyi Szemle*, Vol. 61, No. 4, pp. 493–511.

Hegedűs Sz. – Gácsi R. – Zéman Z. (2014): Javaslat Balance Scorecard alkalmazására az önkormányzati vagyongazdálkodásban, különös tekintettel a felújításokra. Taylor: Gazdálkodás– és Szervezéstudományi Folyóirat. Vol. 6, No. 1–2, pp. 89–98.

Hegedűs Sz. - Novoszáth, P. (2018): Az önkormányzati rendszer átalakításának okai és az adósságkonszolidáció. *Területi Statisztika*, Vol. 58, No. 6, pp. 595-609.

Jakab Á.–Balog E. (2017): Mit, miért, hogyan? Az eredményszemléletű államháztartási számvitel bevezetése Magyarországon a nemzetközi tapasztalatok tükrében. *Köz-gazdaság*, Vol. 12, No. 4, pp. 219–240.

Jorge S. – Jesus, M. A. J. d. – Nogueira, S. P. (2019): The use of budgetary and financial information by politicians in parliament: a case study. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Vol. 31, pp. 539-557., <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-11-2018-0135>

Kiss G. D. – Mészáros M. – Rácz T. A. (2022): *A nemzetközi pénzügyek elmélete*. Typotex Kiadó, Budapest

- Kovács Zs. I. – Lippai-Makra E. (2023): Intellectual capital disclosure and non-financial reporting – current issues related to policymaking. *Prosperitas* Vol. 10, No.3, https://doi.org/10.31570/prosp_2022_0048
- Lukács L. I. (2024): Tíz éves az államháztartás számviteléről szóló 4/2013 (I.11.) kormányrendelet. *SZAKma – Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, Vol. 66, No. 1, pp. 31-33.
- Molnár P. – Hegedűs Sz. (2017): Az államháztartási számvitel változásának hatásai a munkafolyamatokra és szervezési kérdésekre költségvetési szervek példáján keresztül. *Controller Info*, Vol. 5, No. 3, pp. 37–41. <https://doi.org/10.24387/CI.2017.3.7>
- Ouda, H.A.G. – Klischewski, R. (2019): Accounting and politicians: a theory of accounting information usefulness. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. Vol. 31, pp. 496-517. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-10-2018-0113>
- Prowle, M. J. (2021): *Management Accounting in Public Service Decision Making*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780429430466>
- Simon J. (2009): Önkormányzati gazdálkodás az elszámolási és beszámolási rendszer fogságában. *Tér és Társadalom*, Vol. 23, No. 4, pp. 161–172. <https://doi.org/10.17649/TET.23.4.1281>
- Simon J. (2010): Államszámviteli szabályozás és számvevőszéki ellenőrzés *Pénzügyi Szemle*, Vol. 55, No. 1, pp. 180–189.
- Sinervo, L.-M. – Haapala, P. (2019): Presence of financial information in local politicians' speech. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Vol. 31, pp. 558-577. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-11-2018-0133>
- Sisa K. A. – Veress A. (2014): A pénzügyi számvitelben rejlő lehetőségek az önkormányzati szektorban. *SZAKma – Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, Vol. 56, No. 3, pp. 125–127.
- Sisa K. A. (2021): Az önkormányzatoknál zajló tervezés módszertani megújításának lehetőségei és korlátai. In Kovács R. (Ed.), *Az önkormányzatok helyi közszolgáltatásokon túli közösségi funkciói: – elmélet és példák*. pp. 153-174. Ludovika Egyetemi Kiadó
- Sisa K. A. – Siklósi Á. – Veress A. – Denich E. (2024): A közösségi költségvetési számvitel koncepciója és dilemmái. In: Obádovics, Csilla; Resperger, Richárd; Széles, Zsuzsanna; Tóth, Balázs István (szerk.) *FENNTARTHATÓSÁGI ÁTMENET: KIHÍVÁSOK ÉS INNOVATÍV*

MEGOLDÁSOK - Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.

Tóth B. (2024): *A magyar települési önkormányzatok az államháztartási számvitelben*. Saldo Kiadó, Budapest

van Helden, J. – Reichard, C. (2019): Making sense of the users of public sector accounting information and their needs, *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Vol. 31, pp. 478-495., <https://doi.org/10.1111/j.1758-5899.2010.00036.x>

Vértésy L. (2020): The Conformity of the Hungarian Public Sector Accounting Regulation with the EPSAS Conceptual Framework. *Jogelméleti Szemle*, Vol. 20, No. 2, 55–73. o., <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3649915>

KOGNITÍV TORZÍTÁSOK SZEREPE A SZÁMVITELI BESZÁMOLÁSBAN

Dr. Tóth Gábor, egyetemi adjunktus

Budapesti Gazdasági Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Kar, Számvitel
Tanszék

email cím: toth.gabor4@uni-bge.hu

DOI:[10.29180/978-615-6886-11-8_8](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_8)

Absztrakt

A számvitel kulcsfontosságú szerepet játszik a piaci szereplők döntéseinek támogatásában. Azonban e szerepét nem tudja hatékonyan betölteni, ha nem értjük meg és nem adunk megfelelő válaszokat a kognitív torzítások jelentette veszélyekre. A kognitív torzítás az emberi gondolkodásban és ítéletalkotásban megjelenő szisztematikus hiba, amely befolyásolja, hogyan értelmezzük és dolgozzuk fel az információkat. Ezek a torzítások gyakran irracionális döntésekhez vezetnek. Jelen tanulmány célja bemutatni hogyan kapcsolódik a kognitív torzítás a számviteli beszámolás területéhez. Áttekintem a legjellemzőbb példákat, mint megerősítési torzítás (Confirmation Bias), horgonyzási hatás (Anchoring Bias), hozzáférhetőségi heurisztika (Availability Heuristic), önbeteljesítő jóslat (Self-Fulfilling Prophecy), keretezési hatás (Framing Effect). Ezt követően feltérképezem a lehetséges jövőbeni kutatási irányokat. Bemutatom milyen típusú kísérletekkel lehet vizsgálni ezt a területet.

Kulcsszavak: keretezés, kognitív torzítás, pénzügyi beszámolás, számvitel

1. Bevezetés

A számviteli beszámolás akkor tudja elérni a célját, ha az érintettek számára megfelelő minőségű és mennyiségű információt tud biztosítani, mindezt akkor, amikor arra a felhasználóknak szükségük van. Ennek megfelelően a számviteli beszámolók minősége, azok alakítását befolyásoló tényezők már évtizedek óta a tudományos kutatások középpontjában vannak a számviteli kutatások területén. Azonban hiába a megfelelő minőségű számviteli beszámolók, ha az azt olvasók olyan kognitív torzításoknak vannak kitéve, ami megakadályozza őket, hogy a rendelkezésre álló információk alapján, racionális döntéseket hozzanak.

Jelen kutatás célja, hogy a kognitív torzítások problémáját áttekintse, a számviteli vonatkozásokat bemutassa, illetve felderítse azt, van-e kutatási

potenciál ezen a kutatási területen, érdemes-e folytatni a számviteli beszámolás és a kognitív torzítások kutatását. A tanulmány céljait a lenti 1.számú táblázat foglalja össze:

A kognitív torzítás (KT) definiálása	A számviteli beszámolás területéhez kapcsolódó KT-k bemutatása	KT-k hatásainak enyhítésére adható válaszok rövid ismertetése	Lehetséges jövőbeli kutatási irányok feltérképezése
--------------------------------------	--	---	---

1. táblázat: A tanulmány céljai

Forrás: Saját szerkesztés

A tanulmány eredményei között, vagyis a javaslatok című fejezetben a lehetséges kutatási irányok kerülnek felvázolásra.

2. Kognitív torzítások definiálása, megjelenésük a számviteli beszámolás területén

Első lépésként a kognitív torzítások fogalmát érdemes definiálni. Számos olyan forrás fellelhető, ami a témával foglalkozik. Neves hazai és világszinten is elismert kutatók is definiálták a kognitív torzítás fogalmát. Ezek közül most áttekintek többet, majd bemutatom, hogy mi az, ami a témám szempontjából fontos és mi az, ami közös az egyes definíciókban.

Az első definíció az 1970-es évekből származik. Tversky és Kahneman (1974) megfogalmazása szerint: „A kognitív torzítások olyan szisztematikus hibák, amelyeket az emberek elkövetnek az információk feldolgozása és értékelése során. Ezek a torzítások gyakran automatikusak és befolyásolják az ítéleteket és döntéseket.”

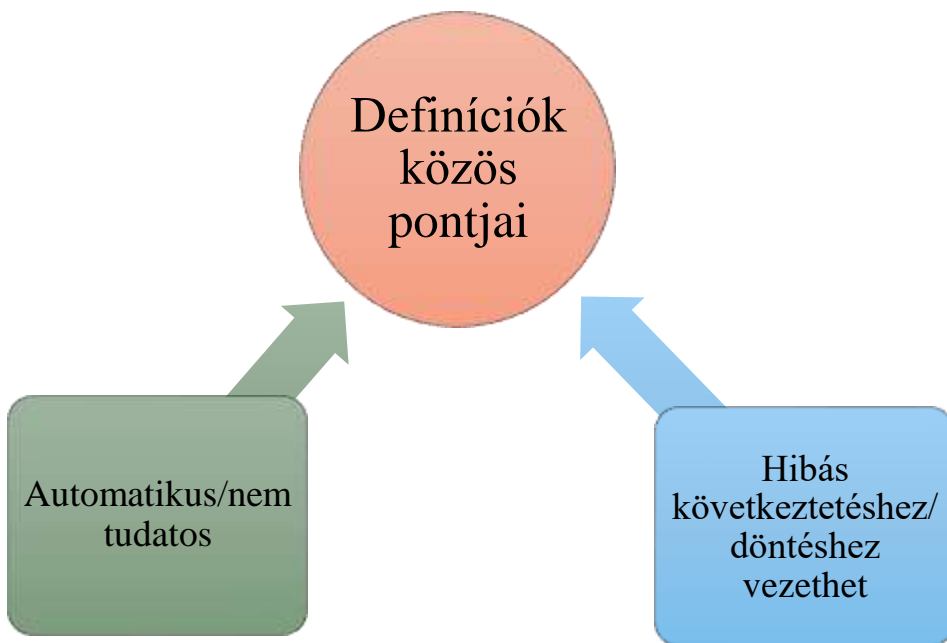
Hasonló definíciót alkotott Fiske és Taylor (1991): „Kognitív torzítás az a tendencia, amikor az emberek az információkat észlelésüknek, emlékezetüknek és ítéleteiknek megfelelően szelektíven értelmezik, ami gyakran téves döntésekhez vezet.”

Látható, hogy hiába telt el több évtized, a kognitív torzításra adott definíció lényegi változáson nem esett át a 90-es évekig, és ez nem változott a napjainkban sem. Ezt támasztja alá Stanovich & West 2000-ben publikált tanulmánya, és Kahneman 2011-es definíciója.

„Kognitív torzítások azok a mentális rövidítések vagy heurisztikák, amelyeket az emberek használnak az információk gyors feldolgozása érdekében, de amelyek gyakran vezetnek szisztematikus hibákhoz az ítéletalkotásban.” (Kahneman, 2011)

„A kognitív torzítások olyan következetes mintázatok, amelyek mentális feldolgozás során jelennek meg, és amelyek befolyásolják az emberek döntéshozatali folyamatait, gyakran az ésszerűséget figyelmen kívül hagyva.” (Stanovich & West, 2000)

Nézzük meg a közös pontokat ezekben a részben eltérő meghatározásokban. Ebben segít a következő, 1. sz. ábra.

1. ábra: A kognitív torzítás definíciók közös komponensei

Forrás: Saját szerkesztés

Látható, hogy minden definícióban van két lényeges elem. Az első, hogy a torzítás nem tudatos, a második, hogy ez a torzítás hibás következtetéshez, hibás döntéshez vezethet.

A hazai szerzők is fogalmazták meg kognitív torzítás definíciót, melyek szintén összhangban vannak a nemzetközi irodalomban látottakkal. Ilyen többek között Forgács (1996) és Pléh (2010) meghatározása.

„A kognitív torzítások az információfeldolgozás során fellépő rendszerszerű hibák, amelyek befolyásolják az egyén ítéleteit és döntéseit. Ezek a torzítások gyakran automatikusan lépnek fel, és az emberi gondolkodás természetes velejárói.” (Forgács, 1996).

„A kognitív torzítás olyan mentális hiba, amely során az emberek eltérnek a racionális döntéshozataltól, és a feldolgozott információkat szubjektív módon értelmezik.” (Pléh, 2010)

A szakirodalom feldolgozása során az alábbi kognitív torzításokat azonosítottam, melyek a leginkább kapcsolódnak a számviteli beszámolás területéhez:

- megerősítési torzítás (Confirmation Bias)
- horgonyzási hatás (Anchoring Bias)
- hozzáférhetőségi heurisztika (Availability Heuristic)
- önbeteljesítő jóslat (Self-Fulfilling Prophecy)
- keretezési hatás (Framing Effect)

Az egyes kognitív torzítások meghatározását alább be is mutatom. Egy-egy számviteli példát is rendelek minden fogalomhoz.

Megerősítési torzítás (Confirmation Bias): „A megerősítési torzítás az a kognitív tendencia, amely során az egyén hajlamos csak azokat az információkat észrevenni, amelyek megerősítik a már meglévő hiedelmeit vagy véleményét, miközben figyelmen kívül hagyja azokat, amelyek ellentmondanak azoknak.” (Forgács, 1996) Pl.: Adott egy stabil, jóhírű vállalat, melynél kezdődő pénzügyi nehézségek vannak. Itt előfordulhat, hogy a felhasználó figyelmen kívül hagyja a pénzügyi nehézségekre utaló jeleket, információkat.

Horgonyzási hatás (Anchoring Bias): „A horgonyzási hatás az a kognitív torzítás, amely során az emberek túlzott mértékben támaszkodnak az elsőként kapott információra (a horgonyra) döntéshozatal során, és nem megfelelően módosítják véleményüket további információk alapján.” (Pléh, 2010) Pl.: Egyes értékek vizsgálata során túl nagy jelentőséget tulajdonítunk a bázis vagy tervadatoknak, így könnyen elfogadhatunk a valóstól eltérő értékeket is.

Hozzáférhetőségi heurisztika (Availability Heuristic): „A hozzáférhetőségi heurisztika az a mentális rövidítés, amely során az egyén azonnal hozzáférhető, könnyen eszébe jutó példák alapján ítéli meg egy esemény valószínűségét vagy gyakoriságát, gyakran téves következtetésekhez vezetve.” (Buda, 1988) Pl.: Ha egymás után több hasonló ügyfél belső kontrollrendszerét felmérjük, akkor hajlamosak lehetünk a korábbi tapasztalatainkra támaszkodni, azokat az újabb

esetekben is igaznak elfogadni. Előfordulhat, hogy nem hatékony belső kontrollokat is elfogadunk, mint hatékonyan működő belps kontroll mert nem végzünk eléggé alapos vizsgálatot.

Önbeteljesítő jóslat (Self-Fulfilling Prophecy): „Az önbeteljesítő jóslat az a jelenség, amikor egy kezdeti hamis meggyőződés vagy elvárás viselkedésváltozást idéz elő, amely végül az eredeti várakozás bekövetkeztéhez vezet.” (Hunyady, 1998). Pl.: Egy vállalkozás a bevételek csökkenésére számít, emiatt már előre csökkenti a költségeit is. Önmagában a költségek csökkentése is vezethet a bevételek csökkenéséhez, például hirdetési költségek esetén.

Keretezési hatás (Framing Effect): „A keretezési hatás az a kognitív torzítás, amely során az emberek különböző döntéseket hoznak attól függően, hogy az információ hogyan van bemutatva, még akkor is, ha a tartalom lényegében ugyanaz.” (Kelemen, 2003). Pl.: A bevételek csökkenését többféleképpen is kommunikálhatjuk „a tavalyi kiemelkedően magas szinthez képest minimális csökkenésként” írjuk le, ez befolyásolhatja a befektetők és az egyéb érdekelt felek reakcióit.

A fenti definíciókat áttekintve látható, hogy számos kognitív torzítás felmerülhet, melyek mind hatással lehetnek a számviteli beszámolás hatékonyságára.

3. Javaslatok

A javaslatok című fejezetben mutatom be azokat a lehetőségeket, irányokat melyeket kutatásra alkalmasnak, érdemesnek találtam a szakirodalmi áttekintés alapján.

Két kognitív torzítást azonosítottam, melyet kutatni lehet és érdemes:

1. Megerősítési torzítás (Confirmation Bias)
2. Horgonyzási hatás (Anchoring Bias)

Libby & Kinney (2000) tanulmányához hasonlóan vizsgálhatjuk azt, hogy hajlamosak vagyunk-e inkább azokat az információkat feldolgozni és figyelembe venni, amelyek megerősítik az számunkra célzottan nyújtott információkat.

Ennek vizsgálatához az alábbi kísérletet végezhetjük el:

- A résztvevőket arra kérjük, hogy értékeljenek beszámolókat,
- Ezekről előzetes információkat kapnak (például a cég vezetése állítólag pénzügyi nehézségekkel küzd, vagy éppen kiemelkedően teljesít).

Azt is vizsgálhatjuk, hogy a kutatás alanyai hajlamosak-e inkább azokat az információkat feldolgozni és figyelembe venni, amelyek megerősítik kezdeti attitűdjüket. Ehhez:

- A résztvevőket befektetői szerepbe helyezzük.
- Felmérjük a résztvevők előzetes attitűdjét a bevont vállalatokkal kapcsolatban.
- Különböző pénzügyi információkat kapnak egy cégről, pozitívot és negatívot egyaránt.

Ehhez hasonló kísérletet végzett pl.: Fischer & Stocken (2001).

A megerősítési torzítást vizsgálta még a számviteli területen Hosseini et al. (2014), Brazel et al. (2016), Kadous et al. (2013), Schwartz (2017), Eilifsen et al. (2020).

A következő terület a horgonyzási hatás. A Horgonyzási hatás vizsgálható kérdőívvel is, lásd pl.: Yasseri & Reher (2022).

- Minden kérdéshez tartozik 2 db utalás, célzás, információ,
- Az információk minden esetben igazak és pontosak,
- Két csoport van:
 - 1)Rendelkezik az információval,
 - 2) nem rendelkezik
- Az információk nem elengedhetetlenek a racionális döntéshozatalhoz

Ezzel a módszerrel felmérhető, hogy jelen van-e a horgonyzási hatás a vizsgált alanyoknál.

A horgonyzási hatást vizsgálta még a számviteli területen többek között: Knapp & Knapp (2012), Brown et al. (2015), Griffith et al. (2015), Christensen et al. (2012), Murphy & Free (2016).

Látható, hogy mindkét terület igen kutatott, illetve mindkét területen találhatóak végrehajtható, érdekes eredményeket ígérő kutatások. A kognitív torzítások jelenlétének vizsgálata az első lépés. Ezt követően lehet kutatni azt, hogy mi az amivel ezek a hatások kiküszöbölhetőek, enyhíthetőek.

Irodalomjegyzék

- Brazel, J. F., Jackson, S. B., Schaefer, T. J., & Stewart, B. W. (2016). The outcome effect and professional skepticism. *The Accounting Review*, 91(6), 1577-1599.
- Brown, T., Majors, T. M., & Peecher, M. E. (2015). The influence of rank and roles on auditors' disclosure judgments. *The Accounting Review*, 90(5), 1751-1775.
- Buda, B. (1988). *Az emberi kapcsolatok dinamikája*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Christensen, B. E., Glover, S. M., & Wood, D. A. (2012). Extreme estimation uncertainty in fair value estimates: Implications for audit assurance. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 127-146.
- Eilifsen, A., Messier Jr., W. F., Glover, S. M., & Prawitt, D. F. (2020). *Auditing & assurance services: Understanding the integrated audit*. McGraw-Hill Education.
- Fischer, P. E., & Stocken, P. C. (2001). Imperfect information and credible communication. *Journal of Accounting Research*, 39(1), 119-140. <https://doi.org/10.1111/1475-679X.00006>
- Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1991). *Social cognition* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Forgács, J. (1996). *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Griffith, E. E., Hammersley, J. S., Kadous, K., & Young, D. (2015). Auditor mindsets and audits of complex estimates. *Journal of Accounting Research*, 53(1), 49-77.
- Hosseini, S. F., Borges, M. A., & Mortazavi, S. (2014). The impact of cognitive biases on accounting decisions: Evidence from Iran. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 3, 1-11.
- Hunyady, G. (1998). *A közgondolkodás*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Knapp, M. C., & Knapp, C. A. (2012). The effects of experience and explicit fraud risk assessment in detecting fraud with analytical procedures. *Accounting, Organizations and Society*, 37(3), 164-174.
- Kadous, K., Proell, C. A., Rich, J. S., & Zhou, Y. (2013). The effects of mood on auditors' inventory valuation decisions. *Contemporary Accounting Research*, 30(1), 172-196.

- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kelemen, L. (2003). *A társadalmi valóság konstruálása: Szociális reprezentációk és megismerés*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Libby, R., & Kinney, W. R. (2000). Does mandated audit communication reduce opportunistic corrections to manage earnings to forecasts? *Accounting Review*, 75(4), 383-404. <https://doi:10.2308/accr.2000.75.4.383>
- Murphy, P. R., & Free, C. (2016). Broadening the fraud triangle: Instrumental climate and fraud. *Contemporary Accounting Research*, 33(4), 1543-1571.
- Pléh, Cs. (2010). *A lélektan története*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Schwartz, N. (2017). Auditors' knowledge of error propagation: The effect of outcome information on the auditor's judgment of errors. *Journal of Accounting and Public Policy*, 36(3), 197-210.
- Stanovich, K. E., & West, R. F. (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate? *Behavioral and Brain Sciences*, 23(5), 645-665. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00003435>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185(4157), 1124-1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- Yasseri, T., & Reher, J. (2022). Fooled by facts: quantifying anchoring bias through a large-scale experiment. *Journal of Computational Social Science*, 5(1), 1001-1021.

EGY LEHETSÉGES CASH FLOW KIMUTATÁS MODELL AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS SZÁMVITELÉRŐL SZÓLÓ 4/2013. (I. 11.) KORM. RENDELET SZEMLELETMÓDJÁBAN

Lukács László István, osztályvezető

Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, Költségvetési Főosztály,
Gazdálkodási és Üzemeltetési Osztály
email cím: lukacs.laszlo87@gmail.com

DOI: [10.29180/978-615-6886-11-8_9](https://doi.org/10.29180/978-615-6886-11-8_9)

Absztrakt

Magyarországon a jelenleg hatályos államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Áhsz.) szabályozása alapján az államháztartási szervezetek számviteli rendszere a módosított eredményszemléletre épül. Az Áhsz. előírásai alapján egymás mellett párhuzamosan két számviteli alrendszer érvényesül, a pénzforgalmi szemléletű költségvetési számvitel és a módosított eredményszemléletű pénzügyi számvitel. Habár a magyar államháztartási számviteli rendszerben fontos tényező a pénzforgalom nyomon követése, és készülnek is pénzforgalmi szemléletű pénzügyi kimutatások, ennek ellenére az Áhsz. nem tartalmaz előírásokat egy egységes rendszerbe foglalt cash flow kimutatás összeállítására vonatkozólag. Az államháztartási számvitel nemzetközi szabályozásának területén van javaslat a cash flow kimutatás összeállítására, de az nincsen összhangban a magyar szabályozással. A tanulmány célja egy lehetséges cash flow modell felvázolása a magyar államháztartási számviteli rendszernek megfelelően, a költségvetési számvitel és a pénzügyi számvitel által szolgáltatott információkra építve.

1. Bevezetés

Magyarországon jelenleg az államháztartási számvitel területén a módosított eredményszemlélet érvényesül, és fontos szerep jut a pénzforgalmi szemléletű elszámolásoknak, mivel a költségvetés tervezése és végrehajtása is pénzforgalmi szemléletben történik. A nemzetközi államháztartási szabályozás területén vannak javaslatok a pénzeszközök változásának részletes bemutatására, nemzetközi államháztartási számviteli standard is foglalkozik a cash flow kimutatás összeállításával. A magyar államháztartási számviteli rendszer több pénzügyi kimutatása is pénzforgalmi szemléletű, vagy tartalmaz pénzforgalmi szemléletű elemeket, de jelen szabályozás szerint egy olyan kimutatás sem készül, amely célja a pénzeszközállomány

alakulásának bemutatása. Ezen hiányosság pótlására vázoltam fel a tanulmányomban egy lehetséges cash flow kimutatás modellt a magyar államháztartási számviteli szabályozáshoz igazítva.

2. Az államháztartási számvitel szintjei

A költségvetési-államháztartási számvitel területén a szakirodalom négy szintet, rendszert különböztet meg, amely egyfajta fejlődési vonalnak is megfeleltethető. Ezek a szintek a következők:

1. ábra: Az államháztartási számvitel szintjei

Forrás: Saját szerkesztés

A **pénzforgalmi szemléletű** számvitel kifejezetten csak a pénzmozgással járó tranzakciók, gazdasági események hatását rögzíti, a pénzügyi realizációs elvre épül. Ennek a módszernek az előnye az egyszerűség, az alkalmazott kimutatások alapján az előirányzat-gazdálkodás jól nyomon követhető. Ennek a módszernek egyetlen célja a közpénzekkel való elszámoltathatóság elérése. (Lukács et al. 2024a) A teljes pénzforgalmi szemléletű államháztartási számviteli rendszer adatai alapján teljes körűen a pénzügyi kimutatások közül a cash flow kimutatás összeállítása lehetséges. (Cavanagh et al. 2016)

A **módosított pénzforgalmi szemléletű** számvitel a pénzforgalmi szemléletnek egy továbbfejlesztett változata. Ez a módszer az elődjéhez képest teljesebb képet kíván adni, ezért figyelembe veszi azokat a jövőbeli eseményeket is, amelyek még a tárgyidőszakra vonatkoznak és egy meghatározott időintervallumon belül pénzügyileg realizálódnak (pl. követelések, kötelezettségvállalások). (Lukács et al. 2024a) Az IMF ezt a könyvvezetési módot **elemi eredmény szemléletnek** tekinti, mert fontos előfutára lehet az eredményszemléletre történő áttérésnek. (Cavanagh et al. 2016)

Az **eredményszemléletű** számvitel a vállalkozói szférában elterjedt könyvvezetési mód, amely a realizációs elven alapszik. A gazdasági események elszámolása már a gazdasági teljesítéskor megtörténik. Tisztán eredményszemléletű számviteli rendszer nem jellemző a közszektorban, általában az elveit részlegesen próbálják érvényesíteni a módszertanban. A **módosított eredményszemlélet** azt helyezi középpontba, hogy kimutassa, milyen mennyiségű erőforrásra van szükség a teljesítmények eléréséhez, fontos szerep jut a pénzforgalmi szemléletű elszámolásoknak. (Lukács et al. 2024a) A módosított eredmény szemlélet a második lépcsőfok a teljes eredményszemléletre történő áttérésnek. (Cavanagh et al. 2016) Mindaddig

nem lehet beszélni teljes eredményszemléletről, ameddig a költségvetés tervezése és végrehajtása pénzforgalmi szemléletben történik.

3. Az államháztartási számvitel nemzetközi szabályozása

A költségvetési számviteli standardok jelenleg egyetlen nemzetközileg is elismert rendszere az IPSAS⁶. Az IPSAS-okat az IPSASB⁷ fejleszti ki, mely egy független standard-alkotó tanács az IFAC⁸ támogatása alatt. Az IPSAS-ok alkalmazása nincsen kötelezően előírva a tagállamok részére, mégis fontos szerepet kapnak a fejlesztésben és a módosításban. Az IPSAS-okat, vagy azon alapuló nemzeti költségvetési számviteli standardokat már több ország is bevezette, és az adaptálására számos ország is kifejezte szándékát, több nemzetek feletti szervezet már alkalmazza. (Európai Bizottság, 2013; Aggestam et al, 2014; Lukács et al, 2016) Schmidhuber – Hilgers (2019) tanulmánya szerint 2019-ben már közel 80 országban alkalmazták az IPSAS-t, vagy azon alapuló nemzeti standardokat. Az IPSAS-ok alapját az IAS/IFRS adja a közszféra sajátosságaihoz igazítva. Jelenleg 42 eredményszemléletű és egy pénzforgalmi szemléletű IPSAS van. (Lukács et al, 2016; Deloitte, 2024)

Az államadósság-válság ráirányította a figyelmet arra, hogy a kormányoknak egyértelműen számot kell adniuk pénzügyi stabilitásukról, és a költségvetési adatokról szigorúbb és átláthatóbb módon kell beszámolni. Ezek alapján az Európai Bizottság döntést hozott arról, hogy létre kell hozni az Európai Unió tagállamaira vonatkozó Európai Költségvetési Számviteli Standardokat (EPSAS), amelyek kialakításához az IPSAS standardok jó alapot szolgáltathatnak. (Európai Bizottság, 2013; Aggestam et al, 2014) Az eredeti tervek szerint az EPSAS-ok bevezetése 2020-ban történt volna meg (Harsányi et al., 2016, Lukács et al., 2024a), de a szabályozás kihívásainak következtében ez a tervek szerint 2030-ra tolódik ki. (Leetmaa, 2023)

4. A magyar államháztartási számviteli szabályozásról általánosságban

Az államháztartási szervezetek gazdálkodásának szabályozása során több jogszabálynak is fontos szerep jut, számviteli szempontból kiemelendő a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény (a továbbiakban: *Szt.*), és az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: *Áht.*), amelyek felhatalmazó rendelkezései alapján 2014. január 1-jével hatályba lépett az államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet (a

⁶ International Public Sector Accounting Standards - Nemzetközi Költségvetési Számviteli Standardok

⁷ International Public Sector Accounting Standard Board

⁸ International Federation of Accountants

továbbiakban: *Áhsz.*) (Lukács, 2024) Továbbá lényeges szabályozás az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról szóló 368/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet (a továbbiakban: *Ávr.*), amely tartalmazza a részletes gazdálkodási szabályokat és az adatszolgáltatásokra vonatkozó előírásokat. Az államháztartásban felmerülő egyes gyakoribb gazdasági események kötelező elszámolási módjáról szóló 38/2013. (IX. 19.) NGM rendelet (a továbbiakban: *Kontír rendelet*) pedig a gazdasági események elszámolásához nyújt segítséget.

5. A magyar államháztartási számvitel jellemzői a pénzforgalom szempontjából

Az *Áhsz.* előírásai alapján a magyar államszámviteli rendszeren belül két egymás mellett párhuzamosan működő – a kettős könyvvitel szabályszerűségeit követő – számviteli alrendszer van jelen. Az egyik a pénzforgalmi szemléletű költségvetési számvitel, a másik a módosított eredményszemléletű pénzügyi számvitel.

A **költségvetési számvitel** a bevételi és kiadási előirányzatok alakulásának, a követelések, kötelezettségvállalások, más fizetési kötelezettségek és ezek teljesítésének, továbbá a központi költségvetés *Áht.* 14. § (3) bekezdése szerinti fejezetéből¹ kapott támogatások felhasználásának a valóságnak megfelelő, folyamatos, zárt rendszerű, áttekinthető nyilvántartását és az éves költségvetési beszámoló ezekre vonatkozó részei megbízható és valós összképet mutató elkészítését biztosítja. (*Áhsz.*) A költségvetési számvitel nyilvántartásai alapján készítendő el a költségvetési szerv zárszámadása. Ez tulajdonképpen egy módosított pénzforgalmi szemléletű módszertant jelent. (Lukács, 2024)

A **pénzügyi számvitel** a vagyon és annak összetétele, a tevékenység eredménye valóságnak megfelelő, folyamatos, zárt rendszerű, áttekinthető nyilvántartását és az éves költségvetési beszámoló ezekre vonatkozó részei megbízható és valós összképet mutató elkészítését biztosítja. (*Áhsz.*) Ebben az alrendszerben a hangsúly nem a pénzforgalmilag realizálódott eseményekre helyeződik, hanem sokkal fontosabb szerep jut a vagyon bemutatása mellett a költségvetési évben felmerülő, azt érintő költségek, ráfordítások és eredményszemléletű bevételek elszámolásának. Ebben az alrendszerben alkalmazhatóvá vált az önköltségszámítás. (Lukács, 2024)

A pénzügyi számvitel és a költségvetési számvitel között szoros összefüggések vannak, amelyeket kötelező egyezőségekként az *Áhsz.* 17. számú melléklete tartalmaz.

Az *Áhsz.* 15. számú melléklete az egységes rovatrend. Az **egységes rovatrend a költségvetési és finanszírozási bevételekre, kiadásokra** a következőket tartalmazza:

- a kiemelt előirányzatot és azon belül az előirányzat csoportokat
- minden alkalmazásra kijelölt rovat számjelét és megnevezését,
- a rovat részletes tartalmát, hogy a rovat melyik bevétellel vagy kiadással kapcsolatos események nyilvántartására szolgál,
- a rovatokon belüli kötelező megbontást.

A rovatok csoportosítását kiemelt előirányzatonként a következő táblázat tartalmazza.

Költségvetési kiadások	Költségvetési bevételek
Működés	
K1. Személyi juttatások	B1. Működési célú támogatások államháztartáson belülről
K2. Munkaadókat terhelő járulékok és szociális hozzájárulási adó	B3. Közhatalmi bevételek
K3. Dologi kiadások	B4. Működési bevételek
K4. Ellátottak pénzbeli juttatásai	B6. Működési célú átvett pénzeszközök
K5. Egyéb működési célú kiadások	
Felhalmozás	
K6. Beruházások	B2. Felhalmozási célú támogatások államháztartáson belülről
K7. Felújítások	B5. Felhalmozási bevételek
K8. Egyéb felhalmozási célú kiadások	B7. Felhalmozási célú átvett pénzeszközök
Finanszírozás	
K9. Finanszírozási kiadások	B8. Finanszírozási bevételek

1. táblázat: Kiemelt előirányzatok

Forrás: Saját szerkesztés az *Áhsz.* 15. számú melléklete alapján

A rovatok segítségével a bevételek és kiadások közgazdasági tartalmuknak megfelelően kerülnek elszámolásra, ezek részletes tartalma az *Áhsz.* 15. számú mellékletében olvasható. A kiemelt előirányzatokhoz köthetők a követelések és a kötelezettségek a pénzügyi számvitelben és a mérlegben. Az előirányzat gazdálkodással kapcsolatos gazdasági események elszámolása a költségvetési számvitel keretein belül történik, a teljesítések elszámolása alapvetően pénzmozgáshoz köthetőek, de vannak kivételek, pénzforgalom nélküli teljesítések, amikor a teljesítés elszámolása és a pénzmozgás időben elválik egymástól (pl. előlegek beszámítása), vagy nem is történik pénzmozgás, csak teljesítés-elszámolás (pl. maradvány igénybevétele). (*Áhsz.*, *Kontír rendelet*)

A követelések és kötelezettségek között kerülnek kimutatásra a sajátos elszámolások. A pénzügyi számvitelben ezek speciális tételeként jelennek meg. Ezek alapvetően olyan követelés és kötelezettség jellegű tételek, amelyek

keletkezésekor nem jelennek meg a költségvetési számvitelben követelésként, vagy kötelezettségvállalásként, viszont ha pénzforgalommal érintett sajátos elszámolásról van szó, akkor azok változása pénzforgalom nélküli teljesítésként elszámolásra kerülhet a költségvetési számvitelben (pl. adott és kapott előlegek beszámítása). (*Áhsz.*) A sajátos elszámolások besorolására vonatkozó szabályokat teljes körűen az *Áhsz.* 48. § tartalmazza.

6. A cash flow kimutatásról általánosságban

A gazdálkodó szervezetek esetében fontos azok likviditási helyzetének ismerete, hiszen a pusztán pozitív eredmény nemjelenti azt, hogy az adott szervezet fizetőképes is. A likviditási helyzet vizsgálatára különféle elméleti módszerek kerültek kialakításra, mutatószámok, likviditási mérlegek, de ezek alapvetően statikus elemzési módok, egy adott időpillanatra vonatkoznak. Ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk egy gazdálkodó likviditási helyzetéről, egy dinamikus pénzügyi kimutatásra van szükség, ezt a célt szolgálja a cash flow kimutatás.

A cash flow fogalma: *„Olyan pénzbevételeket előidéző hozamok és pénzkidást jelentő ráfordítások különbsége, amely kiegészül az eredményhatás nélküli tisztán pénzműveletekkel, és ezáltal alkalmas a vállalkozás készpénz és készpénz-egyenértékes kitermelő képességének becslésére, ütemezésére és biztos voltának bemutatására. Feltárássra kerülnek benne a finanszírozás erőforrásai és az erőforrások felhasználása.”* Adorján et al. (2022.) 269. o.

Az 1966-ban megalkotott **antimérleg felfogású mérlegelméletek** fektették le a cash flow kimutatás elméleti alapjait. **Adolf Moxter** egy pénzügyorientált táblázatot készített, amely a múlt, a jelen és a jövő pénzáramainak megjelenítésére szolgált. **Walter Busse von Colbe** a likviditási helyzet bemutatására egy olyan pénzügyi kimutatást készített, amely a múltbéli tényleges fizetési folyamatokra épülő tőkefolyamat elszámolások hatását szemlélteti. (Karodos et al. 2018) Cash flow kimutatás készítését először 1971-ben az Amerikai Egyesült Államokban írták elő hivatalosan, a Nemzetközi Számviteli Standardok (a továbbiakban: IAS) pedig 1979. óta tartalmazzak erre vonatkozólag előírásokat az IAS 7 Cash flow-k kimutatása standardban. Magyarországon először 1997-ben írták elő a vállalkozásoknak cash flow kimutatás készítését, jelenleg az *Szt.* 7. számú melléklete tartalmazza a kimutatás felépítését. (Adorján et al. 2022, Kresalek – Pucsek 2024)

A cash flow kimutatáson belül három cash flow kategória különíthető el. Az IAS 7 a következő meghatározást adja a három kategóriára:

- A **működési tevékenységek** a gazdálkodó egység fő árbevétel-termelő tevékenységei és azok az egyéb tevékenységei, amelyek nem befektetési vagy finanszírozási tevékenységek.
- A **befektetési tevékenységek** a tartós eszközök és az olyan befektetések vásárlását és értékesítését jelentik, amelyeket a pénzeszköz-egyenértékesek nem tartalmaznak.
- A **finanszírozási tevékenységek** olyan tevékenységek, amelyek eredményeképpen változások állnak be a gazdálkodó egység rendelkezésére bocsátott saját tőkéjének és felvett kölcsöneinek nagyságában és összetételében.

A cash flow kimutatás összeállítása két módszertan szerint történhet, amely a működési cash flow megállapításában mutat eltérést. A **direkt**, vagy közvetlen módszer bruttó módon veszi számba az összes pénzmozgással járó gazdasági esemény hatását, itt ténylegesen a pénzforgalmi bevételek és kiadások különbségeként kerül a cash flow megállapításra. Az **indirekt**, vagy közvetett módszer esetén a kiindulási pont a tárgyidőszak eredménye, amelyet korrigálni kell azoknak a gazdasági eseményeknek a hatásával, amelyek az eredményre hatással voltak, de nem jártak a vizsgált időszakban pénzmozgással. A befektetési cash flow és finanszírozási cash flow megállapítása mindig direkt módon történik. (Adorján et al. 2022, Kresalek – Pucsek 2024)

7. IPSAS 2 Cash flow-k kimutatása standard és nemzetközi szintű használata

A Nemzetközi Költségvetési Számviteli Standardok közül az IPSAS 2 Cash flow-k kimutatása standard foglalkozik a cash flow kimutatással, amely az IAS 7 Cash flow-k kimutatása standardon alapul figyelembe véve az államháztartási sajátosságokat.

Az IPSAS 2 szerint készülhet a cash flow kimutatás direkt és indirekt módszerrel egyaránt, és ugyanazt a három cash flow kategóriát (működési, befektetési és finanszírozási) tartalmazza, mint az IAS 7. A kategóriák meghatározása és tartalma az IPSAS 2 szerint a következők szerint kerül ismertetésre:

- A **működési tevékenységből származó cash flow** azt szemlélteti, hogy az államháztartási szervezet külső finanszírozási forrás igénybevétele nélkül képes-e fenntartani működési tevékenységét. A konszolidált teljes kormányzati szintű működési cash flow pedig azt mutatja, hogy egy kormány milyen mértékben finanszírozta a tevékenységét közhatalmi bevételekből (adók, illetékek, bírságok stb.) és egyéb díjakból.

- A *befektetési tevékenységekből származó cash flow*-k elkülönített közzététele azért fontos, mert szemlélteti, hogy az államháztartási szervezet jövőbeni feladatellátáshoz hozzájáruló erőforrásokkal kapcsolatosan milyen mértékben történtek pénzmozgások.
- A *finanszírozási tevékenységgel kapcsolatos cash flow*-k alapvetően a hitelműveletekhez kapcsolódnak, de itt jelenik meg a kapott osztalék is.

Az IPSAS 2 szerinti direkt cash flow sémát az 1. melléklet tartalmazza.

Az EPSAS Munkacsoport 2019-ben felmérte az IPSAS 2 standard alkalmazhatóságának lehetőségét az EPSAS cash flow kimutatásokra vonatkozó standard (EPSAS CF) kidolgozásához. A felmérés során megállapításra került, hogy az IPSAS 2 nem ellentétes az EPSAS elveivel, jól hasznosítható az EPSAS CF kialakításához. Megállapításra került, hogy a készülőben lévő EPSAS CF által előállítható pénzforgalmi információk hasznosak lehetnek a jobb költségvetési döntések és az államháztartási szervezetek elszámoltathatóságának támogatásában. (Európai Bizottság, 2019)

8. Pénzforgalmi szemléletű pénzügyi kimutatások a magyar államháztartási számviteli rendszerben és azok hiányosságai

A cash flow kimutatás modell felvázolásához szükséges áttekinteni az *Áhsz.* szerinti pénzeszköz meghatározását, a pénzforgalmi tételek bemutatására szolgáló pénzügyi kimutatásokⁱⁱ főbb jellemzőit és az azokkal kapcsolatos hátrányokat, hogy miért nem alkalmasak teljes körűen a pénzeszközök változására ható tényezők bemutatására.

8.1. Pénzeszközök az Áhsz. szerint

Az *Áhsz.* 13. § (2) bekezdése alapján a pénzeszközök a következők:

„A mérlegben a pénzeszközök között kell kimutatni a lekötött bankbetéteket, a pénztárákat, csekkeket, betétkönyveket, valamint a forintszámlákat és a devizaszámlákat.”

A lekötött bankbetétek meghatározását célszerű kiemelni, amelyet az *Áhsz.* 13. § (2a) bekezdése tartalmaz:

„A mérlegben a lekötött bankbetéteken belül kell kimutatni a betét elhelyezésének évén túli lejáratú forint és deviza lekötött bankbetéteket.”

A lekötött bankbetéteken kívüli pénzeszközök együttesen az egyéb pénzeszközök. Az *Áhsz.* 49. § (1) bekezdése alapján az év közben a lekötött bankbetétek között kell elszámolni az éven belüli lejáratú forint és deviza lekötött bankbetéteket, azonban a mérlegben ilyen jogcímen tétel nem

mutatható ki a beszámolóban, de az időközi mérlegjelentésben évközben szerepel.

Az éven túli lejáratú lekötött bankbetétek kezelése a pénzeszközök változásának vizsgálatánál problémát jelenthet, mert az *Áhsz.* besorolása szerint pénzeszköz, az *Szt.* 27. § (6) bekezdése alapján pedig egyéb tartósan adott kölcsönnek minősül – ha a futamideje több, mint egy év – vagyis befektetett pénzügyi eszköznek.

8.2. Költségvetési jelentés

Az éves költségvetési beszámolóban a költségvetési számvitel adatai alapján készül a költségvetési jelentés. Az *Áhsz.* 8. § (1) bekezdése alapján a költségvetési jelentés tartalmazza az egységes rovatrend szerinti tagolásban az eredeti és módosított előirányzatokat, az azokra vonatkozó követeléseket, kötelezettségvállalásokat, más fizetési kötelezettségeket és az előirányzatok teljesítését. Az *Ávr.* 169. § alapján alapvetően havi rendszerességgelⁱⁱⁱ az államháztartás szervezetei időközi költségvetési jelentést is készítenek.

Éves költségvetési beszámoló költségvetési jelentésének felépítése

01. K1-K8 Költségvetési kiadások			
03. K9 Finanszírozási kiadások			
Megnevezés	Előirányzat összege	Kötelezettségvállalás, más fizetési kötelezettség összege	Teljesítés összege
02. B1-B7 Költségvetési bevételek			
04. B8 Finanszírozási bevételek			
Megnevezés	Előirányzat összege	Követelés összege	Teljesítés összege

2. táblázat: Éves költségvetési beszámoló költségvetési jelentésének felépítése

Forrás: Saját szerkesztés az Államháztartási Szabályozás éves költségvetési beszámoló összeállítási útmutatója alapján

A költségvetési jelentésben a teljesítések előirányzat szinten, részletesen jelennek meg, így elméletileg a pénzforgalmi szemléletnek köszönhetően teljes körű képet kaphatnánk a pénzeszközök keletkezésére és felhasználására vonatkozólag. A költségvetési jelentés alapvető problémája, hogy nem tartalmazza minden olyan gazdasági esemény hatását, amelyek pénzmozgással járnak (pl. adott és kapott előlegek), viszont tartalmazza olyan gazdasági események hatását, amelyek pénzforgalom nélküli teljesítésként kerültek elszámolásra (pl. előlegek beszámítása, korábbi évek maradványának igénybevétele). Ezekből adódóan a költségvetési jelentés nem megfelelő a

pénzeszközváltozás okainak teljes körű bemutatására, de információ bázisként jól használható.

8.3. Időközi mérlegjelentés

Az *Ávr.* 170. § alapján az államháztartás szervezetei negyedéves rendszerességgel – a negyedik negyedévről készül egy gyorsjelentés és egy éves elszámolás – az eszközök és források tárgydőszakban könyvelt változásairól időszaki mérlegjelentést készítenek. A mérlegjelentés felépítése az *Áhsz.* 5. melléklete szerinti mérlegen alapul, ahhoz képest tartalmaz kiegészítő, átmeneti mérleg sorokat. A mérlegjelentésen belül az eszközök és források alakulása űrlap a mérleg sorok alakulását részletezi, figyelemmel a negyedéves nemzeti számlák államháztartási komponenseinek összeállítására vonatkozó hazai és nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségre. (Lukács et al. 2024b) Az űrlap a következő oszlopokból áll:

- Állomány a tárgyév elején
- **Állományváltozás pénzforgalmi tranzakciók miatt**
- Állományváltozás nem pénzforgalmi tranzakciók miatt
- Egyéb volumenváltozás
- Értékelés
- Állomány a tárgydőszak végén

1A - Az eszközök és források alakulása							
#	Megnevezés	Állomány a tárgyév elején	Állomány-változás pénzforgalmi tranzakciók miatt	Állomány-változás nem pénzforgalmi tranzakciók miatt	Egyéb volumenváltozás	Értékelés	Állomány a tárgydőszak végén (=3+...+7)
1	2	3	4	5	6	7	8
	Mérleg sor megnevezése						

3. táblázat: Időközi mérlegjelentés az eszközök és források alakulása űrlap felépítése

Forrás: Saját szerkesztés az Államháztartási Szabályozás negyedéves mérlegjelentés összeállítási útmutatói alapján

A tanulmány szempontjából az „*állományváltozás pénzforgalmi tranzakciók miatt*” oszlopnak van jelentősége, ahol a pénzmozgással járó gazdasági események hatása jelenik meg. Mivel a követelések és kötelezettségek, valamint az egyéb mérleg sorok pénzforgalommal szembeni alakulása mérleg soronként látható és abból megállapítható, hogy milyen tevékenységhez kapcsolódott a pénzmozgás (működés, felhalmozás és finanszírozás), alapvetően egy átrendezéssel összeállítható lenne egy cash flow kimutatás. Ettől függetlenül a mérlegjelentés „*állományváltozás pénzforgalmi*

tranzakciók miatt” oszlop adataiból sem állapítható meg pontosan minden pénzeszközváltozásra ható tényező. Erre példa a költségvetési évben esedékes kötelezettségek finanszírozási kiadásokra mérlegsoron belül a költségvetési évben felvett és költségvetési évben esedékes (rövidlejáratú) hitel alakulása, mert a hitel műveletek a költségvetési számvitelben bruttó módon jelennek meg, de a pénzügyi számvitel alapján készülő mérlegjelentésben nettó módon jelenik meg a kötelezettség pénzforgalmi tranzakciók hatására történő változása. Ugyanez a probléma fennáll az adott és kapott kölcsönöknél, vagy a visszatérítendő támogatásoknál. Továbbá vannak olyan pénzeszközök befolyásoló események, amelyek nem járnak pénzmozgással, így nem is ebben az oszlopban jelennek meg, ezek a pénzeszközök értékeléséhez kapcsolódó események, amelyek hatása a mérlegjelentés „értékelés” oszlopában jelenik meg. (**Áhsz., Kontír rendelet**) A mérlegjelentésből átrendezéssel történő cash flow kimutatás összeállítás nagyszámú korrekciót igényelhet, és az adatszolgáltatás nem is része az éves költségvetési beszámolónak, habár a IV. negyedévről szóló végleges mérlegjelentés (éves elszámolás) azzal együtt készül.

8.4.Áhsz.17. melléklet 4. pontja szerinti pénzkészlet egyeztetés

Habár az **Áhsz.** 17. számú melléklet kötelező egyezőségek 4. pontja szerinti záró pénzkészlet egyeztetése nem minősül pénzügyi kimutatásnak, mégis az adatszolgáltatásokban megjelenik ellenőrzésként egy külön űrlap formájában. A záró pénzkészlet levezetésénél a nyitó pénzeszközök értékéből indulunk ki, és korrekciós tényezők hatásával kerül megállapításra a záró pénzkészlet, amelynek meg kell egyeznie a mérlegjelentésben, a beszámolóban szereplő pénzkészlettel. Az **Áhsz.** 17. számú melléklet 4. pont a) alpontja az egyéb pénzeszközök levezetésére szolgál. A pénzkészlet egyeztetés leegyszerűsítve a következő módon határozható meg.

Egyéb pénzeszközök tárgyidőszaki nyitóegyenlege
- Kiadások teljesítése
+ Bevételek teljesítése
- Maradvány igénybevétele
± Kincstáron kívüli forint és devizaszámlák értékvesztése és annak visszairásának változása
± Pénzforgalommal érintett sajátos elszámolások változása
± Egyéb pénzeszközök és sajátos elszámolások mérleg fordulónapi értékelése során megállapított (nem realizált) árfolyam különbözete
= Egyéb pénzeszközök tárgyidőszaki záró egyenlege

4. táblázat: Pénzkészlet egyeztetés logikai felépítése

Forrás: Saját szerkesztés az Áhsz. 17. számú melléklet 4. pont a) alpontja alapján

A pénzkészlet egyeztetésből alapvetően direkt módon megállapítható a pénzeszközök változása, de itt egy összevont eredményt kapunk, nem állapítható meg a működési tevékenységből, befektetési tevékenységből és finanszírozási tevékenységből származó pénzeszközváltozás. Ettől függetlenül az egyeztetés logikája egy cash flow kimutatás összeállításánál felhasználható.

9. Lehetséges magyar cash flow kimutatás modell az Áhsz. szemléletében

Habár a fentiekben ismertetett kimutatásokból nem határozhatók meg egyértelműen és pontosan a cash flow-nak megfelelő besorolás szerinti pénzeszközváltozásra ható tényezők, ettől függetlenül azok adatai alapján – analitikus nyilvántartások figyelembevételével – már összeállítható egy lehetséges cash flow kimutatás. A modell felvázolásánál az *Áhsz.* szerinti „Pénztárak, csekkek, betétkönyvek”, „Forint számlák” és „Devizaszámlák” kerültek pénzeszközként figyelembevételre, habár a „Lekötött bankbetéteket” is a pénzeszközök közé sorolja, de jól elkülöníthető a többi pénzeszköztől a nyilvántartásokban és az adatszolgáltatásokban egyaránt. Mivel alapvetően a pénzforgalmi szemléletű költségvetési számvitel adataiból indultam ki, ezért a modell direkt módon került összeállításra. A költségvetési számvitel teljesítés adatai mellett a sajátos elszámolásoknak van még szerepe a modellben.

A cash flow kimutatás modell a következő:

+ Működési célú bevételek teljesítése (B1, B3, B4, B6)
- Működési célú kiadások teljesítése (K1-K5)
- Korrekciók a költségvetési számvitel adatai alapján
± Pénzforgalommal járó működési célú sajátos elszámolások változása
I. Működési cash flow
+ Felhalmozási célú bevételek teljesítése (B2, B5, B7)
- Felhalmozási célú kiadások teljesítése (K6-K8)
+ Korrekciók a költségvetési számvitel adatai alapján
± Pénzforgalommal járó felhalmozási célú sajátos elszámolások változása
II. Felhalmozási (befektetési) cash flow
+Finanszírozási bevételek teljesítése (B8)
- Maradvány igénybevétele
- Finanszírozási kiadások teljesítése (K9)
± Pénzforgalommal járó finanszírozási célú sajátos elszámolások változása
III. Finanszírozási cash flow
IV. Pénzeszközök változása (I.+II.+III.)
± Értékelésből adódó korrekciók
V. Pénzeszközök mérleg szerinti változása

5. táblázat: Cash flow kimutatás modell az Áhsz. szemléletében

Forrás: Saját szerkesztés

A cash flow kimutatás modell összeállításánál az *Ahsz.* előirányzat kategóriái alapján történtek a cash flow kategóriák meghatározásra, így beszélhetünk működési cash flow-ról, felhalmozási, vagyis befektetési cash flow-ról és finanszírozási cash flow-ról. Minden kategóriának az alapja a költségvetési számvitelből, vagyis a költségvetési jelentésből nyerhető teljesítés adatok (alapvetően kiemelt előirányzatonként), de szükségesek korrekciók, kiegészítések, amelyek a pénzügyi számvitel adatai alapján egyéb pénzügyi kimutatásokból és/vagy analitikus nyilvántartásokból nyerhetők ki.

- A **működési bevételek** esetében előfordulnak olyan teljesítések, amelyek jellegüket tekintve **felhalmozási bevételnek** tekintendők. Ilyenek például a tulajdonosi bevételek, mert jellegüket tekintve – ha figyelembe vesszük az *Szt.* 7. melléklete szerinti cash flow kimutatást is – a befektetési cash flow-t érintik, mivel itt jelennek meg a részesedések után kapott osztalékok. Vagy a kiszámlázott általános forgalmi adó felhalmozási bevételekhez köthető része (pl. tárgyi eszköz értékesítés esetén) is korrekciós tételként szerepeltetendő, amely az analitikus nyilvántartások alapján határozható meg.
- A pénzforgalommal járó **sajátos elszámolások változása** alapvetően megállapítható a mérlegből, de az adott előleghez kapcsolódó előzetesen felszámított általános forgalmi adó esetében az analitikus nyilvántartások szükségesek a működési és a befektetési cash flow közötti megbontáshoz. Ezzel kapcsolatosan vizsgálandó a „Részesedésszerzés esetén átadott eszközök” mérlegsor is, mert itt a pénzeszköz átadás mellett az apport is megjelenik.
- Finanszírozási tételeken belül a maradvány igénybevétele tipikusan olyan esemény, amely nem jár tényleges pénzmozgással, mivel az előző költségvetési évben keletkezett maradvány kerül pénzforgalom nélküli bevétel teljesítésként elszámolásra.
- A finanszírozási tételek esetében célszerű lehet a gyakorlatban rovat szinten összeállítani a kimutatást – ebben az esetben a maradvány igénybevétele nem jelenne meg a finanszírozási bevételek között –, ha az információ igények ezt megkövetelik, mivel gyakran párba is állathatók ezek a rovatok. Erre példa a lekötött bankbetét képzése, mint kiadás, és lekötött bankbetét megszüntetése, mint bevétel, vagy a különféle hitelfelvételek bevételként, törlesztések kiadásként.
- Finanszírozási tételeken belül az Államadósság Kezelő Központ Zrt.-nél elhelyezett fedezeti betétek mérlegsor tárgyidőszaki pénzforgalommal járó változása is megjelenik.
- A pénzeszközök mérleg szerinti változásának megállapításához még szükség van a pénzeszközök értékelésével kapcsolatos információkra, amelyek szintén kinyerhetők beszámoló űrlapokból. A külföldi pénzürtékre szóló pénzeszközök fordulónapi értékeléséből adódó nem realizált árfolyam

különbözetek éves költségvetési beszámoló az – *Áhsz.* 6. melléklete alapján készül – 13. Eredménykimutatás űrlapjából kinyerhető. A pénzeszközök értékvesztésére vonatkozólag az éves költségvetési beszámoló – *Áhsz.* 9. melléklete alapján készülő – 16. Az eszközök értékvesztésének alakulása űrlapja alapján meghatározható.

- Ha a felvázolt modellt az államháztartás alrendszerre, vagy egészére összevontan kívánjuk alkalmazni, akkor a konszolidált szintű cash flow kimutatás összeállítása során az *Áhsz.* 12. melléklet „*A konszolidálás során elvégzendő feladatok*”-ban meghatározottakat kell figyelembe venni.

A cash flow kimutatás összeállítása történhetne indirekt módszerrel is a tárgyidőszak eredményéből kiindulva, de ebben az esetben az egyéb bevételek és ráfordítások vizsgálatának kiemelt jelentőséget kell szentelni. A különféle egyéb eredményszemléletű bevételek és az egyéb ráfordítások eredménykimutatás sorok tartalmazzák működési, felhalmozási és finanszírozási tevékenységgel kapcsolatos gazdasági események eredményhatását egyaránt. Továbbá a kiemelt eredménykimutatás sorokhoz kapcsolódó gazdasági eseményekhez nem minden esetben köthető pénzforgalom. Ennek következtében indirekt módszerrel a működési cash flow mérleg szerinti eredményből történő levezetéséhez nagyobb mértékben szükséges a korrekcióknál az analitikus nyilvántartásokra hagyatkozni, mint direkt módszer esetén.

A felvázolt cash flow modell egyelőre egy elméleti szintű leképezése a jogszabályi környezet adta lehetőségeknek, a kimutatás pontosításához, esetleges ellentmondások feloldásához és gyakorlati alkalmazhatóságának felméréséhez valós pénzügyi adatok felhasználásával tesztelés szükséges. A részletes sémát a 2. számú melléklet tartalmazza.

Összegzés

Az államháztartásban felmerülő pénzforgalmi folyamatok prezentálásának jó szemléltető eszköze lehet a cash flow kimutatás, amelyre már a nemzetközi gyakorlatban is található példa, ezzel kapcsolatban a közösségi szabályozásban is megkezdődött a standardalkotási folyamat. Megállapítható, hogy a magyar államháztartási számviteli rendszer alkalmas arra, hogy a jelenlegi adatszolgáltatások, pénzügyi kimutatások alapján összeállítható legyen egy cash flow kimutatás direkt módon.

A cash flow kimutatás a többletinformáció tartalmának köszönhetően teljesebb képet adhat arról, hogy az államháztartási szervezet pénzeszközállománya milyen tényezők hatására növekedett, mire kerültek azok felhasználásra, milyen mértékben tudta saját bevételeiből fedezni a tevékenységéhez

szükséges kiadásokat, és milyen mértékben szorult külső segítség igénybevételére a vizsgált időszakban. Konszolidált, összkormányzati szinten továbbá információt nyújthat arról, hogy az állam saját bevételei milyen mértékben fedezték az állam kiadásait. A cash flow kimutatás segítségével megismerhetővé válhat a közpénzek keletkezésének és felhasználásnak folyamata, vagyis elősegítheti a közpénzekkel való gazdálkodás átláthatóságát és elszámoltathatóságát.

Irodalomjegyzék

Adorján, Cs. – Lukács, J. – Róth, J. – Veit, J. (2022): *Számvitel speciális kérdései*, MKVKOK Kft., Budapest

Aggestam, C.– Brusca, I. – Chow, D. (2014): *Constructing a European Governance Space: The case of harmonised Public Sector Accounting Standards for European Union Member States* https://research-api.cbs.dk/ws/portalfiles/portal/58846555/Aggestam_et_al.pdf (letöltve 2024.07.31. 12:12)

Cavanagh, J.– Flynn, S. – Moretti, D. (2016): *Implementing Accrual Accounting in the Public Sector* <https://www.imf.org/external/pubs/ft/tnm/2016/tnm1606.pdf> (letöltve: 2024.07.31.)

Deloitte (2024): *IPSAS in your pocket — 2024 edition* <https://www.iasplus.com/en/publications/public-sector/ipsas-in-your-pocket-2024> (letöltve: 2024.07.31.)

Európai Bizottság (2013): *A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek, A harmonizált költségvetési számviteli standardok tagállami végrehajtása felé, A Nemzetközi Költségvetési Számviteli Standardok (IPSAS) alkalmazása a tagállamok számára* <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0114&from=HU> (letöltve: 2024.07.31. 8:07)

Európai Bizottság (2019): *Pilot EPSAS Screening Report, IPSAS 2 – Cash flow statements* <https://circabc.europa.eu/sd/a/f55d5555-b606-4896-b006-47c7a21bfff4/Agenda%20item%204%20-%20Pilot%20EPSAS%20Screening%20Report%20IPSAS%202.pdf> (letöltve: 2024.07.31. 8:07)

Harsányi, G. – Lukács, L. I. – Ormos, M. – Sisa K. – Szedlák K. – Veress A. (2016): *EPSAS: befektetés a jövőbe - A közösségi költségvetési számvitel*

jelene és jövője, *PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY*
61. évf. 4 sz. pp. 493-511.

IPSASB: *Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements (2022), IPSAS 2 - Cash Flow Statements*
<https://www.ipsasb.org/publications/2022-handbook-international-public-sector-accounting-pronouncements> (letöltve: 2024.07.31. 10:07)

Kardos, B. – Lukács, L. – Miklsóyné Ács, K. – Siklósi, Á. – Simon, Sz. – Sisa, K. A. – Szekeres, B. – Veress, A. – Zatykó, Zs. (2018): *Pénzügyi számvitel*, Perfekt Kiadó, Budapest

Kresalek, P – Pucsek, J (2024) *A vállalati gazdálkodás komplex elemzése*, Saldo, Budapest

Leetmaa, P. (2023): *IPSASB meeting – EPSAS update*, Eurostat
<https://www.ipsasb.org/flysystem/azure-private/2023-09/Agenda%20Item%201.6%20-%20IPSASB%20Sep2023%20EPSAS%20update.pdf>, (letöltés: 2023.10.25.)

Lukács, L. – Ormos, M.– Sisa, K. – Veress, A. (2016): Nemzetközi lehetőségek és kihívások a hazai államháztartási számvitel területén: Kitekintés a nemzetközi államháztartási számviteli standardok-ra (IPSAS), *SZÁMVITEL ADÓ KÖNYVVIZSGÁLAT: SZAKMA* 58. évf. 9. sz. pp. 410-411.

Lukács, L. I.– Szamkó, J. – Sisa, K.– Veress, A. (2024a): *Államháztartási szervezetek szabályozása, számvitele és ellenőrzése I. – Államháztartási szervezetek szabályozási, gazdálkodási és könyvvezetési ismeretei*, PENTA Unió Zrt., Pécs

Lukács, L. I. – Lukács, D. A. – Veress, A. – Szamkó, J. – Szeles, J. (2024b): *Államháztartási szervezetek szabályozása, számvitele és ellenőrzése II. – Államháztartási szervezetek pénzügyi kimutatásainak összeállítása, elemzése és ellenőrzése*, PENTA Unió Zrt., Pécs

Lukács, L. I. (2024): Tíz éves az Államháztartás számviteléről szóló 4/2013 (I.11) Korm. rendelet *SZÁMVITEL ADÓ KÖNYVVIZSGÁLAT: SZAKMA* 66. évf. 1. sz. pp. 31-33

Schmidhuber, L. – Hilgers, D. (2019): *IPSAS: history - spread – use*
https://www.researchgate.net/publication/336607285_IPSAS_history_-_spread_-_use (letöltve: 2024.07.31.)

A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény (Szt.)

Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (Áht.)

Az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról szóló 368/2011. (XII. 31.)
Korm. rendelet (Ávr.)

Az államháztartás számviteléről szóló 4/2013. (I. 11.) Korm. rendelet (Áhsz.)

Az államháztartásban felmerülő egyes gyakoribb gazdasági események
kötelező elszámolási módjáról szóló 38/2013. (IX. 19.) NGM rendelet
(Kontír rendelet)

Államháztartási Szabályozás honlapján szereplő útmutatók, tájékoztatók
<https://allamhaztartas.kormany.hu/>

1. Melléklet – IPSAS 2 szerinti direkt sémájú cash flow kimutatás

MŰKÖDÉSI CASH FLOW

Bevételek

Adó bevételek

Áruk és szolgáltatások értékesítésének bevétele

Kapott támogatások

Kamatbevételek

Egyéb bevételek

Kiadások

Személyi jellegű kifizetések

Nyugdíjkifizetések

Szállítói kifizetések

Fizetett kamatok

Egyéb kiadások

Működési tevékenységből származó nettó cash flow

BEFEKTETÉSI CASH FLOW

Beruházási kiadások, befektetések kiadásai

Tárgyi eszköz értékesítés bevétele

Befektetések értékesítéséből származó bevétel

Deviza értékpapírok vásárlása

Befektetési tevékenységből származó nettó cash flow

FINANSZÍROZÁSI CASH FLOW

Kölcsön felvétele

Kölcsön visszafizetése

Kapott osztalék

A finanszírozási tevékenységekből származó nettó cash flow-k

A készpénz és pénzeszköz-egyenértékesek nettó növekedése/(csökkenése).

Pénzeszközök és pénzeszköz-egyenértékesek az időszak elején

Pénzeszközök és pénzeszköz-egyenértékesek az időszak végén

2. Melléklet – Áhsz. alapján készített lehetséges cash flow kimutatás kibővített sémája direkt módszerrel

- + Működési célú támogatások államháztartáson belülről teljesítése
- + Közhatalmi bevételek teljesítése
- + Működési bevételek teljesítése
- Tulajdonosi bevételek teljesítése
- Kiszámlázott általános forgalmi adó teljesítésének befektetett eszköz értékesítéséhez kapcsolódó része
- + Működési célú átvett pénzeszközök teljesítése
- Személyi juttatások teljesítése
- Munkaadókat terhelő járulékok és szociális hozzájárulási adó teljesítése
- Dologi kiadások teljesítése
- Ellátottak pénzbeli juttatásai teljesítése
- Egyéb működési célú kiadások teljesítése
- ± Működési célú adott előleghez kapcsolódó előzetesen felszámított levonható általános forgalmi adó tárgyidőszaki változása
- ± Működési célú adott előleghez kapcsolódó előzetesen felszámított nem levonható általános forgalmi adó tárgyidőszaki változása
- ± Működési célú kapott előleghez kapcsolódó fizetendő általános forgalmi adó tárgyidőszaki változása
- ± Készletekre adott előlegek tárgyidőszaki változása
- ± Igénybevett szolgáltatásokra adott előlegek változása
- ± Foglalkoztatottnak adott előlegek tárgyidőszaki változása
- ± Túlfizetések, téves és visszajáró kifizetések tárgyidőszaki változása
- ± Továbbadási célból folyósított támogatások, ellátások változása
- ± Más által beszedett bevételek változása
- ± Forgótőke elszámolása változása
- ± Nem társadalombiztosítás pénzügyi alapjait terhelő kifizetett ellátások megtérítésének elszámolása tárgyidőszaki változása
- ± Folyósított, megelőlegezett társadalombiztosítási és családtámogatási ellátások elszámolása tárgyidőszaki változása
- ± Letétre, megőrzésre, fedezetkezelésre átadott pénzeszközök, biztosítékok tárgyidőszaki változása
- ± Egyéb sajátos eszközoldali elszámolások tárgyidőszaki változása
- ± Működési célú kapott előlegek tárgyidőszaki változása
- ± Továbbadási célból folyósított támogatások, ellátások tárgyidőszaki változása
- ± Más szervezetet megillető bevételek tárgyidőszaki változása
- ± Forgótőke elszámolása (Kincstár) tárgyidőszaki változása
- ± Nem társadalombiztosítás pénzügyi alapjait terhelő kifizetett ellátások megtérítésének tárgyidőszaki változása
- ± Letétre, megőrzésre, fedezetkezelésre átvett pénzeszközök, biztosítékok tárgyidőszaki változása
- ± Nemzetközi támogatási programok pénzeszközei tárgyidőszaki változása

I. MŰKÖDÉSI CASH FLOW

- + Felhalmozási célú támogatások államháztartáson belülről teljesítése
- + Felhalmozási bevételek teljesítése
- + Felhalmozási célú átvett pénzeszközök teljesítése
- + Tulajdonosi bevételek teljesítése
- + Kiszámlázott általános forgalmi adó teljesítésének befektetett eszköz értékesítéséhez kapcsolódó része
- Beruházások teljesítése
- Felújítások teljesítése
- Egyéb felhalmozási célú kiadások teljesítése
- ± Felhalmozási célú adott előleghez kapcsolódó előzetesen felszámított levonható általános forgalmi adó tárgyidőszaki változása
- ± Felhalmozási célú adott előleghez kapcsolódó előzetesen felszámított nem levonható általános forgalmi adó tárgyidőszaki változása
- ± Felhalmozási célú kapott előleghez kapcsolódó fizetendő általános forgalmi adó tárgyidőszaki változása
- ± Immateriális javakra adott előlegek tárgyidőszaki változása
- ± Beruházásokra, felújításokra adott előlegek tárgyidőszaki változása
- ± Részesedésszerzés (alapítás, tőkeemelés) esetén átadott pénzeszközök tárgyidőszaki változása
- ± Felhalmozási célú kapott előlegek változása

II. FELHALMOZÁSI (BEFEKTETÉSI) CASH FLOW

- + Hitel-, kölcsönfelvétel pénzügyi vállalkozástól teljesítése
- Hitel-, kölcsöntörlesztés államháztartáson kívülre teljesítése
- + Belföldi értékpapírok bevételei teljesítése
- Belföldi értékpapírok kiadásai teljesítése
- Államháztartáson belüli megelőlegezések folyósítása teljesítése (*adott*)
- + Államháztartáson belüli megelőlegezések törlesztése teljesítése (*adott*)
- + Államháztartáson belüli megelőlegezések teljesítése (*kapott*)
- Államháztartáson belüli megelőlegezések visszafizetése teljesítése (*kapott*)
- + Központi, irányító szervi támogatás teljesítése (*kapott*)
- Központi, irányító szervi támogatás folyósítása (*adott*)
- Pénzeszközök lekötött bankbetétként elhelyezése teljesítése
- + Lekötött bankbetétek megszüntetése teljesítése
- Pénzügyi lízing kiadásai teljesítése
- + Központi költségvetés sajátos finanszírozási bevételei teljesítése
- Központi költségvetés sajátos finanszírozási kiadásai teljesítése
- Tulajdonosi kölcsönök kiadásai teljesítése
- + Tulajdonosi kölcsönök bevételei teljesítése
- + Külföldi finanszírozás bevételei teljesítése
- Külföldi finanszírozás kiadásai teljesítése
- + Adóssághoz nem kapcsolódó származékos ügyletek bevételei teljesítése
- Adóssághoz nem kapcsolódó származékos ügyletek kiadásai teljesítése
- + Váltóbevételek teljesítése
- Váltókiadások teljesítése
- ± Államadósság Kezelő Központ Zrt.-nél elhelyezett fedezeti betétek tárgyidőszaki változása

III. FINANSZÍROZÁSI CASH FLOW

IV. PÉNZESZKÖZÖK VÁLTOZÁSA

± Külföldi pénzürtékre szóló egyéb pénzeszközök és sajátos elszámolások mérleg fordulónapi értékelése során megállapított (nem realizált) árfolyam különbözetének hatása

± Kincstáron kívüli forint és deviza számlák értékvesztése és visszaírása

V. PÉNZESZKÖZÖK MÉRLEG SZERINTI VÁLTOZÁSA

ⁱ Áht. 14. § (3) bekezdés: A központi költségvetésről szóló törvény a helyi önkormányzatok általános működésének és ágazati feladatai támogatásait, valamint a részükre juttatandó költségvetési támogatásokat önálló fejezetként tartalmazza

ⁱⁱ A pénzügyi kimutatások teljes tartalommal a Pénzügyminisztérium Államháztartási Szabályozási Főosztályának honlapján az államháztartási számvitelen belül az „Adatszolgáltatások nyomtatványai, kitöltési útmutatói” menüpont alatt érhetők el (<https://allamhaztartas.kormany.hu>).

ⁱⁱⁱ Az önkormányzati alrendszerben az első negyedévről összevontan készül időközi költségvetési jelentést, azt követően készül havi rendszerességgel az adatszolgáltatás.